

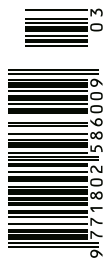

Тема: Післявиборче похмілля

Президентський експеримент

Недочитана Зе-країна

Мій декалог

Наш читачу!

➤ Президентські вибори минули, залишивши по собі відчуття історичної невизначеності. І проблема не лише в тому, що новообраний президент Володимир Зеленський, — як каже Євген Головаха в розмові, опублікованій у рубриці «Гості», — «настільки багатовекторний, що я не можу сам визначити, що власне він буде робити». Невизначеність, принаймні публічна, нового президента чи неpubлічність його нової команди — лише один аспект проблеми. Іншим і, до-речі, цілком не новим аспектом (проте переважна більшість виборців про нього воліла не згадувати) є те, що з обранням нового президента старі проблеми — і внутрішні, і зовнішні — не зникнуть. А вони пов'язані. І саме під час цих виборів було виразно видно, як на внутрішні справи можна впливати ззовні.

Попри традиційну нелюбов українців до влади, немає сумнівів, що гостроти виборам українського президента додає опосередковане, часами цілком очевидне втручання Росії. У статті «Українські вибори крізь призму російських новин» Олена Чуранова на основі моніторингу Інституту масової інформації демонструє рівень заангажованості російських медіа темою України і їхні відверті намагання представити Петра Порошенка не лише головним ворогом Росії, але також «ворогом українського народу». Проте це аж ніяк не свідчить про симпатії кремлівського політикуму до Володимира Зеленського. Адже справжньою метою Росії є не ослаблення конкретного українського президента, а ослаблення української держави загалом.

І саме тому немає підстав ані заспокоюватись, ані опускати руки — натомість варто зберігати пильність і обачність. І працювати.

Насамкінець просимо вибачення за затримку в роботі редакції, спричинену об'єктивними (фінансовими) причинами. Надалі «Український журнал» буде виходити регулярно й без затримок.

На все добре!

П. Анд.

ЖУРНАЛ

6 Відповідь на коментар Яна Фінгерланда
«Єврей на чолі українських фашистів»

ГОСТІ

8 Євген Головаха:
«Для Зеленського в зовнішній політиці
буде менше проблем, ніж у внутрішній»

Я більше схильний вважати, що нам менше треба бути занепокоєними щодо зовнішньої арени, ніж щодо внутрішньої. Тому що на зовнішній арені в нього є дійсно реальні друзі із Заходу й реальні вороги з Росії. Там є між чим маневрувати. А внутрішня ситуація складніша. Я впевнений, що для Зеленського в зовнішній політиці буде менше проблем, ніж у внутрішній.

ТЕМА: післявиборче похмілля

13 Мілан Леліч
Шоу для всієї країни.
Головні тренди президентських виборів

Принагідно було вкотре доведено всю безглуздість російської пропаганди щодо «фашистської хунти», яка нібито захопила владу в Україні. Що ж це за хунта, яка проводить демократичні вибори, визнані всім світом, програє на них і негайно визнає свою поразку, а опора хунти — силовики — голосують так, як самі вважають за потрібне.

17 Олена Чуранова
Українські вибори крізь
призму російських новин

Україна завжди посідала окреме місце в російських новинах, а також в інформаційних війнах, які Росія проводить проти багатьох своїх «братів»-сусідів. Іноді перенасичення Україною в російських новинах настільки абсурдне, що й самі росіяни в коментарях дивуються: «А чи буде щось про нас, про наших політиків?».

20 Радослава Чекмишева
Недочитана Зе-країна

„Український журнал“

www.ukrzurnal.eu

Інформаційний культурно-політичний
місячник для українців у Чехії, Польщі
та Словаччині

№ 3 (130), 2019, рік чотирнадцятий

Видано у Празі

Подано до друку 20 травня 2019 року

Видає: РУТА, e-mail: ukrzur@seznam.cz

Редколегія:

Петро Андрусечко (головний редактор)

Прага – Ленка Віх (керівник проекту),

Богдан Копчак, Інна Біланін

Варшава – Ігор Ісаєв

Київ – Роман Кабачій, Михайло Самусь,

Євген Стасіневич, Юлія Кропив'янська

Львів – Анастасія Левкова,

Богдан Бачинський

Познань – Катерина Шестакова

Коректор: Надія Іздрик

Художнє оформлення

та верстка: Ондра Гулеш

Дистриб'ютор: CZ Press spol. s.r.o.

Часопис видається за фінансового
сприяння Міністерства культури ЧР

За достовірність викладених фактів
відповідає автор статті.

Редакція залишає за собою право
не у всьому погоджуватися з думками
і поглядами авторів, скорочувати

матеріали і виправляти мову.

Рукописи не повертаються.

Реєстрація: MK ČR E 16026

ISSN 1802-5862

www.ukrzurnal.eu

МІЖ ІНШИМ

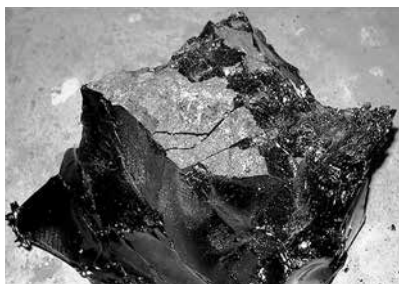
- 24 Євген Місило
«Мій декалог»

Кожен убитий, полеглий, померлий під час війни має рівне право на могилу та на увіковіччування — чи то у формі хреста, чи іншого знаку — як поляк, так і українець, єврей чи німець, воїн АК чи УПА, Червоної армії чи німецького Вермахту. Використання їхньої смерті в тимчасових політичних цілях має бути заборонене законом, а знищення могил і місць пам'яті — підлягати покаранню й піддаватися засудженню.

З КРАЮ

- 27 Павло Кост
«Наша пісня гарна, нова...»

Ще минулого року структури Ігоря Коломойського, якого небезпідставно вважають ключовим олігархічним бенефіціаром перемоги Зеленського, намагалися лобіювати за обкладення імпорту російських нафтопродуктів. Коломойський є основним українським гравцем і виробником нафтопродуктів. Тож заборона на їхній експорт із РФ буде тільки вітатися ним — ціни зростуть, а попит на його вироби лише збільшиться. Тож маємо «пряник» Коломойському та «батіг» Зеленському. Гра на зростання внутрішньої конфліктності нової команди в Києві — класика жанру...

- 30 Тетяна Козак
Новий витік ескалації на Донбасі
- 34 Петро Андрусечко
Президентський експеримент

КУЛЬТРЕВІЮ

- 38 Розмови з задоволенням і не без моралі
- 42 авторська колонка
Ія Ківа
Збудувати дім, посадити дерево

Так, ти продовжуєш робити рухи, що радше нагадують пластику того, хто тоне, ніж хапається за життя, але, замість намагатися галузка за галузкою звити собі гніздо на новому місці, носиш під серцем пам'ять про дім, у якому тебе більше немає. Зігриваєшся його теплом, як алкоголем на морозі, не зауважуючи, що от-от помреш від переохолодження. Придбання нових речей видається зрадництвом, поразкою. Сама лише думка, що можна й далі купувати книжки, ніби ти все ще збираєш ту, батьківську, бібліотеку, здається жалюгідною копією життя, у якому все було справжнім.

- 43 музика
- 44 Настасія Євдокимова
Кіно про людину і природу
- 46 рецензії та анотації

УЖ У МЕРЕЖІ FACEBOOK!

„Український журнал“ доступний в мережі Facebook, де для всіх охочих відкрито простір для дискусій та коментарів стосовно актуальних та архівних номерів нашого часопису.

Світові медіа по-різному висвітлювали інформацію про обрання шостим президентом України єврея за походженням. Звісно, оминати увагою таку «сенсацію» було важко, особливо з огляду на те, що значна кількість медіа є табloidними й не готовими до інформаційної війни. До того ж, їхні представники не усвідомлюють, що самі стали мішенню й інструментом інформаційних атак. Одним із дуже неприємних, але яскравих прикладів неусвідомленої деструктивної роботи стали чеські медіа, які підійшли до цього питання легковажно, грубо й непрофесійно. І тому стикнулися із нерозумінням і критикою.

-ред-

Відповідь на коментар Яна Фінгерланда «Єврей на чолі українських фашистів»

**МІХАЛ ЛЕБДУШКА, АНАЛІТИК АСОЦІАЦІЇ З МІЖНАРОДНИХ ПИТАНЬ
ЛЕНКА ВІХ, УКРАЇНІСТКА
ДАВІД СВОБОДА, ІСТОРИК
ПАВЕЛ ГАВЛІЧЕК, АНАЛІТИК АСОЦІАЦІЇ З МІЖНАРОДНИХ ПИТАНЬ**

У вівторок, 23 квітня, Чеське радіо Плюс на своїй інтернет-сторінці оприлюднило досить нетактовний і повний фактичних помилок коментар Яна Фінгерланда зі скандальною назвою «Єврей на чолі українських фашистів», яка після скарги Посольства України в Празі була замінена на «Єврей на чолі України» (<https://plus.rozhlas.cz/jan-fingerland-zid-v-cele-ukrajiny-...>). Керівництво Чеського радіо пізніше вибачилося лише за назву, яка — за їхніми словами — мала бути іронічною, але водночас констатувало, що «зміст матеріалу по суті правильний і коректний».

На жаль, текст Яна Фінгерланда не є правильний по суті й зовсім некоректний. Від самого початку хочемо підкреслити, що ми зрозуміли мисленнєву конструкцію автора. Вона не була ані новою, ані оригінальною, вона з'явилася майже у всіх світових медіа. І полягала вона в тому, що український антисемітизм не може бути аж таким страшним, якщо «окрім Ізраїлю, Україна буде єдиною країною у світі, де дві найвищі посади обійматимуть євреї». Однак ми маємо констатувати, що навіть у цьому автор сам собі суперечить.

Недостатня обізнаність з українськими реаліями призвела до того, що автор цю думку подав у спосіб, який прислужився російській про-

паганді. Йдеться не так про те, що уривки з тексту використали російські дезінформаційні медіа, як насамперед про те, що він відтворює найважливіші тези, якими користується Росія в інформаційній війні проти України. Попри всі наші застереження, ми би хотіли вірити, що це не було задумом автора.

Конкретно щодо фактичних неточностей.

1. На думку пана Фінгерланда, євреї були «так само, як і українські чехи, за царських і радянських часів предметом системної русифікаційної політики». Однак предметом системної русифікації були й українці, а також решта понад 100 народів і національностей колишньої царської Росії та СРСР. Спадком цієї політики досі є сильна мовна русифікація України, яка, однак, не має впливу на національні почуття українців.

2. Згідно з Фінгерландом, «єврейське походження Зеленського набуло наприкінці кампанії особливого значення». Однак правда полягає в тому, що єврейське походження Зеленського протягом усієї передвиборчої кампанії не відіграло жодної ролі, що підтвердив і один із найближчих радників Зеленського Дмитро Разумков.

3. Далі в тексті автор стверджує, що «Порошенко, намагаючись змен-

шити відрив, посилив свій акцент на український етнічний націоналізм», і те, що виборці віддали перевагу Зеленському, «можна розуміти, як відкидання шовінізму». Ймовірно, йдеться про реакцію на Порошенкову консервативну риторику й передвиборче гасло «Армія, мова, віра», яке, однак, з етнічним націоналізмом не має нічого спільного. Йдеться про дуже актуальну проблематику національної безпеки. Ми б хотіли нагадати, що Росія почала війну в Україні під приводом «захисту інтересів російськомовного населення».

Незважаючи на те, що українці мають таке ж, як і серби, греки, румуни, болгары, чехи, словаки чи поляки, право на власну автокефальну православну церкву, духовне життя значної частини православних вірян в Україні було під контролем Москви, що для країни, яка впритул стикається з відкритою російською агресією, є значною безпековою проблемою. Варто також зазначити, що релігійне питання обговорювалось і торкалось лише розділеного православ'я, а не інших релігійних спільнот, починаючи від греко-католиків через протестантів чи мусульман аж до євреїв.

Якщо йдеться про мову, то з часу проголошення незалежності країни в 1991 році єдиною державною мо-

вою України є українська, і невід'ємне право українців — аби вона не лишалася такою тільки на папері. Якщо це є проявом етнічного шовінізму, то всі згадані вище держави, включно з Чеською Республікою, уже десятки років проводять шовіністичну політику.

Слова про акцентування Порошенка на етнічному націоналізмі є ще більш абсурдними, якщо взяти до уваги його кампанію перед парламентськими виборами восени 2014 року. Тоді по всій Україні висіли передвиборчі плакати Блоку Петра Порошенка, що зображали єврея Володимира Гройсмана і кримського татарина Мустафу Джемілева з гаслом «Я пишаюся тим, що я українець». Оскільки тема етнічності не відіграє й ніколи не відіграла в українській політиці жодної ролі, повністю абсурдно говорити у зв'язку із вибором Зеленського (як єврея) про «відкидання шовінізму й пошук якогось нового, іншого шляху».

4. Ми б хотіли підкреслити, що словосполучення типу «етнічний слов'янин Порошенко» не лише не може мати місця в громадському медіа, воно також абсолютно беззмістовне. Парадокс полягає в тому, що саме Порошенко в січні 2018 року через своє народження в етнічно неоднорідному Болграді та молодість, проведено в сьогоднішньому Придністров'ї, був названий колишнім грузинським президентом Саакашвілі «молдаванином». Крім того, в інтернеті поширювалися тексти, які мали «довести» єврейське походження Порошенка.

5. Ян Фінгерланд далі наводить без посилання на будь-яке джерело, що «український антисемітизм, за дослідженнями, високий і кількість антиєврейських нападів зростає». Серйозні дослідження і статистики при цьому стверджують прямо протилежне. За даними порівняльного дослідження Pew Research Center у 2015–2016 роках, Україна має найнижчу в регіоні Центральної та Східної Європи кількість осіб, які не сприймають євреїв як громадян своєї країни. Якщо в Україні таких осіб тільки 5%, то в Чеській Республіці їхня кількість сягала 19%. Державний департамент США у своєму звіті про дотримання прав людини за 2018 рік констатував, що останній антисемітський напад проти фізичної особи стався в країні у 2016 році, а загалом в Україні спостерігається зменшення кількості подібних інцидентів і ван-

далізму з антисемітським підтекстом, що пов'язано з покращенням роботи поліції та інших державних органів. Тому Україна в листопаді 2018 року Світовим єврейським конгресом була викреслена зі списку країн, у яких відбувається зростання антисемітського насилля.

6. Автор також не цурається кліше й неправдивих стереотипів, які довгий час пов'язані з Україною. Серед них, наприклад, твердження про «українську національну суперечку», яке абсолютно не відображає української реальності. Його беззмістовність вповні ілюструють результати останніх двох президентських виборів у 2014-му і 2019 роках, коли переможний кандидат переконливо переміг майже по всій країні.

7. Не менш проблематичним є твердження про українських націоналістів, які начебто «відкрито прославляють колишню співпрацю з нацистами». Якщо залишити осторонь факт, що радикальний український націоналізм у порівнянні з іншими європейськими країнами є загалом маргіальною проблемою (єдиний націоналістичний кандидат отримав у першому турі президентських виборів лише 1,62 % голосів), то треба сказати, що ядро націоналістичного руху в Україні традиційно не відкидає осіб іншої національності. Ніхто в сучасній Україні не прославляє колишню співпрацю з нацистами, тому що саме нацисти свого часу рішуче поставилися проти спроб відновлення української державності. Багато тогочасних націоналістів помирали від рук окупантів у тих же місцях, що і євреї: в Освенцимі, Заксенгаузені, Бабиному Яру. Якщо пан Фінгерланд має на увазі спілку ветеранів дивізії Ваффен СС «Галичина», то в такому разі він міг би й пам'ять про героїчних чехословаків у Червоній армії назвати прославлянням співпраці зі Сталіном. Зрозуміло, мабуть, що це не має сенсу, бо в обох випадках йшлося про визвольні змагання разом із союзниками, яких перед лицем смертельної загрози обирати особливо не було з кого. Не йдеться про прославляння співпраці, а про пам'ять про саму боротьбу. А те, що прославляється — це боротьба проти радянської влади, яка на заході України тривала аж до 50-х років минулого століття.

8. Проблематичне твердження про те, що президентом має бути християнин і етнічний українець,

справді належить політтехнологіві Олександру Палію, але він сам підкреслив, що йдеться виключно про його власну думку. Палій, звісно, працював на Порошенка, але називати його близьким соратником є перебільшенням. Окрім того, точно не відповідає дійсності, що такі твердження не мають місця на захід від України. Достатньо буде пригадати таких осіб, як засновник французького Національного фронту Жан-Марі Ле Пен, який нині є депутатом Європейського парламенту і який, наприклад, у 2007 році називав тогочасного президентського кандидата Саркозі «чужинцем» та «іммігрантським кандидатом». Згадаймо також чеські президентські вибори у 2013 році, коли постало питання походження президентського кандидата Карла Шварценберга.

Наприкінці ми б хотіли ще раз звернути увагу на те, що тема України — специфічна і вразлива тому, що вона є частиною російської інформаційної війни, яку Росія веде не лише проти України. Непрофесійне та некоректне опрацювання цієї теми шкодить не тільки Україні. Тому закликаємо чеських журналістів усвідомити, що вони також можуть бути мішенню та водночас несвідомим інструментом інформаційних нападів.

Переклала Ірина Забіяка

Євген Головаха:

«Для Зеленського в зовнішній політиці буде менше проблем, ніж у внутрішній»

РОЗМОВЛЯВ ПЕТРО АНДРУСЕЧКО

Пане Євгене, в одному з ваших інтерв'ю, здається, це було після першого туру виборів, ви говорили про електоральний Майдан.

Так, голосування було таким своєрідним Майданом — електоральним Майданом, бо це була спроба згуртовано змінити владу. Тобто люди з різними політичними уподобаннями об'єдналися проти влади. Що саме було й на Майдані. Там були дуже різні люди, але в них було одне спільне — їм не подобалася влада.

А чи можна сказати, чому влада людям не подобалась? І, до речі, вас не здивував цей вибір, така підтримка Зеленського?

Зрозуміло, що таке швидке зростання його рейтингу — це навіть для мене було дивно. Хоч було зрозуміло, що був би Вакарчук, сталося б те ж саме.

Це було протестне голосування, спрямоване насамперед проти традицій влади, які вже в нас відтворюються тридцять років. І власне тому — я давно про це говорив — був запит на нові обличчя та була підозра й погане ставлення до всіх традиційних системних політиків. Бо ця система, яка склалася в Україні, уже переважно більшість людей в усіх регіонах не влаштовувала. Крім Львівської області. Це єдиний регіон, де виборці готові були терпіти далі таку владу.

Мені здавалось, що Петро Порошенко міг би отримати кращій результат. Яких найбільш критичних помилок, на вашу думку, він допустився?

Перша й головна помилка була в тому, що він так і не змінив відносини між владою й пересічними людьми. А міг. Він більш освічений, ніж попе-

редні президенти, і він також більш досвідчений. Але він не зміг або не захотів це змінити. Повинен був започаткувати діалог, коли тільки-но прийшов до влади, тоді йому авансом дали 54% — не було кого обирати. Він виглядав як найбільш вдалий варіант у тій ситуації.

Перше: з огляду на ті страшні умови, у які ми потрапили після Євромайдану, треба було розмовляти вже по-іншому. Постійно розмовляти, пояснювати, що взагалі коїться в країні й чому такі непопулярні кроки треба робити. А він не спілкувався. Він тільки проголошував гасла — Армія... і таке інше. Друге: він не зміг переконати людей у тому, що не заробляє на владі. А народ упевнений, що він заробив. А таке вже не пробачають.

Тобто йому треба було відмовитися від свого бізнесу?

Абсолютно. Піти з бізнесу. Просто піти. Сказати: я от віддав. Ось наглядова рада над моїм бізнесом. Усе, я цим не займаюсь. Це вже не моє.

Потрібен був постійний діалог. Ну й по-третє, далися взнаки підозри, що в нього був бізнес на армії. Це три такі речі. Розумієте, Порошенко вирішив, що український народ переймається тільки проблемами етатизму. Більшість не підтримала оцю програму: Армія, Мова, Віра. Віра — це справа конкретної людини. Мова — це складна проблема, яку нам вирішувати та вирішувати. Армія — до чого він тут? Армія є, вона має бути в країні. Ну що, є Порошенко — є армія, нема Порошенка — немає армії?

Не було людських гасел. А в людей багато проблем. Він про це взагалі не думав. А те, що президент не відповідає за соціально-економічний стан країни — це не так. А це його

люди говорили, що це не справа президента.

Тому що його фракція входить у парламентську більшість і є співтворцем уряду?

Так, вони одна влада на всю країну. У нього було все, усі повноваження. Це його БПП обрала цього прем'єра. Усі розуміли, що він міг вирішувати й соціально-економічні питання. Треба було більше думати про людей. Тими гаслами, які він проголошував, не проживеш.

А щодо самого Зеленського...

Я думаю, що 95% його виборців не переймалися, чи в нього є програма, чи ні. Я ж її бачив, читав. Там нічого конкретного нема. «Усе буде добре». Там певні кроки розписані, але ці кроки, як на мене, насправді не такі важливі для України. Бо навіть реалізуючи ці кроки, нічого не зміниться. Потрібно дійсно системну програму. На мою думку, у нього мають бути стратегічні напрями, тактичні й оперативні.

Якщо він їх не визначить, відразу втратить свій рейтинг. Відразу. Йому треба думати, що він має зробити, щоби люди йому повірили, що він буде нормальним президентом, і щоби вони дали йому ще аванс. Це дуже важливо. Подивимось, може в нього будуть нормальні консультанти, технологи.

Йдеться про тактичні дії щодо тих проблем, які найбільше хвилюють людей. Те, що він вирішить одразу за півроку. Далі, що він реалізує за три роки — які цілі й щоби був результат. І стратегічні — що він залишить наступнику. Він же казав, що йде тільки на 5 років. Як розв'язати всі ці проблеми, які залишив Порошенко? Він має визначитися. Для цього й по-

Євген Головаха — соціолог,
доктор філософських наук,
заступник директора Інституту
соціології НАН України.

» трібна команда. Наприклад, він мав сказати, як ми закінчимо судову реформу. Усі люди вважають, що в нас суду чесного нема й бути не може. Що ми будемо робити? Він має цю проблему вирішити, бо Порошенко її не вирішив. Він мав би подумати, як піти не гірше, ніж Порошенко. А в нього така загроза є. Оскільки Порошенко зміг набрати ще 25% — це великий показник, з огляду на те, що люди взагалі вважають, що все дуже погано. Хоч насправді не так усе погано. Він має визначитись, до речі, з проблемами тарифів. Це його проблеми і він має їх вирішити, або пояснити, чому йому не дають їх вирішити. Це наша проблема, проблема всієї країни, і він не може усунути від неї, бо від цього страждає багато людей.

Так, забагато було «я», «я». Будемо сподіватись, що Зеленський не повторить помилки Порошенка — не буде демонстративного етатизму й не буде відсутності діалогу. Ось ці дві речі. Зеленський має більш збалансовано говорити з людьми про їхнє життя. У людей багато проблем і всі ці проблеми він має зачіпати. Але говорити з ними — обов'язково. Діалог йому дозволить хоча б попрацювати... Це теж не виключено, що, можливо, він не витримає цього, просто піде. Він же бачить себе не тільки в політиці.

Ви сказали, що в нього набагато менше часу, ніж у Порошенка.

Зрозуміло, Порошенко мав два роки. Я відразу говорив, коли він став президентом, що в нього унікальна

Тобто навіть якщо цього не було, просто люди так думали?

Так, Порошенко їх не переконав.

А в Зеленського немає такої небезпеки, тому що він раніше не був чиновником, створив свій бізнес без зв'язків із владою?

Так, багато хто його обирав саме тому, що він створював свої статки не на державній службі.

Але є загроза, що його визнають недієздатним. Зараз дуже велика частина національно-свідомої еліти, інтелігенції вважає, що Зеленський — не патріот, людина сумнівна, яка не забезпечить необхідні кроки для консолідації народу.

І не відстоїть незалежності.

Так, і вони його з цієї позиції будуть критикувати, а це люди, які багато пишуть. Була дивна річ, багато експертів про це говорило, що у «Фейсбуці» беззаперечно переміг Порошенко. Якби вибори проходили у «Фейсбуці», то президентом став би Порошенко. А це ж люди достатньо освічені, вони будуть багато робити, щоби дискредитувати Зеленського, кожний його крок будуть відстежувати дуже прискіпливо. Я думаю, що йому буде важко. Я не бачу системних людей, які його так би підтримували. Тобто в нього немає фанатів.

Немає лідерів думки, які б виступали за нього?

Немає впливових людей, блогерів, експертів, які отак беззастережно його б підтримували, пояснювали, чому він, а не хтось інший. Тобто йому ще треба знайти таких людей, а я розумію, чому їх немає. Бо незрозуміло, яким він буде. Бо він ще багатовекторний. Він настільки багатовекторний, що я не можу сам визначити, що власне він буде робити. От якби я побачив конкретні кроки, конкретні дії, які мають привести до результату, і конкретні стратегічні кроки на велику перспективу, я б міг говорити, що підтримую чи не підтримую. Я поки що співчуваю Зеленському. А є багато таких, хто не співчуває, а навпаки, хоче, щоби він програв.

Як ви дивитесь на умовний розподіл на 25 і 73 — чи має це якусь реальну небезпеку, чи це віртуальний розподіл?

Так, це більше віртуальне. Це ті лідери громадської думки, які дуже

Якщо Зеленський і його політика не буде влаштовувати, то проти нього будуть застосовуватися дуже серйозні заходи. Зараз єдине, що втримує людей, це здоровий глузд. Але іноді патріотизм зі здоровим глуздом не збігаються. Здоровий глузд про що свідчить? Ще один Майдан, ще один хаос, ще одного президента ми прибираємо — усе, Володимир Володимирович іде на «допомогу». І ми можемо втратити дуже багато. І люди це розуміють.

Або реформа охорони здоров'я — він теж має цим перейматися. Це його проблема. Ну й не кажучи про фінансову стабільність загалом. Усе це його проблеми, це проблеми президента, що б він там не казав. Якщо не прямо, то опосередковано.

Президент має це розуміти в такій країні, як наша.

Він має вести постійний діалог із народом. Тим більше, йому буде легше, бо він усе ж таки має досвід спілкування з глядачами. Кожний виборець — це своєрідний глядач, який буде дивитись, а що там нам «Квартал» покаже цього разу? До речі, це його головний ресурс. Не повторювали помилок Порошенка.

Я чув від людей, які також допомагали армії, що вони образилися на Порошенка, бо він не сказав «це ми зробили разом».

ситуація, з урахуванням тиску Росії й не тільки, і що йому дадуть більше часу. І насправді так було. У нього рейтинг, до речі, падав не так швидко, як у всіх інших президентів.

Здається, найбільше вправ після Мальдівів, куди він у відпустку поїхав.

Так. У нього був великий ресурс довіри, оскільки всі розуміли, що йому залишилася дуже важка спадщина. Але через два роки стало зрозуміло, що він уже не відтворить свого впливу, він так і не зробив головного — не довів, що не має зиску зі своєї посади особисто. Тобто в людей завжди було відчуття, що в Україні до влади приходять не заради того, щоби щось зробити для країни, а щось створити власне для себе. І йому не вдалося переконати, що це не так.

вболівали за Порошенка, вони цим і займалися. Формували такий віртуальний спротив. Я думаю, що він так віртуальним і залишиться. Хоч не факт, бо якщо Зеленський і його політика не буде влаштовувати, то проти нього будуть застосовуватися дуже серйозні заходи.

Зараз єдине, що втримує людей, це здоровий глузд. Але іноді патріотизм зі здоровим глуздом не збігаються. Здоровий глузд про що свідчить? Ще один Майдан, ще один хаос, ще одного президента ми прибираємо — усе, Володимир Володимирович іде на «допомогу». І ми можемо втратити дуже багато. І люди це розуміють.

Але іноді здоровий глузд не спрацьовує в тих, хто має бути першим віддзеркаленням його, а саме — в еліт. Вони по-своєму бачать цю країну. У суттєвій частині є своє бачення України, яке не збігається з реальністю. Для них був шок від перемоги Зеленського. Багато хто з них, моїх колег і друзів, не могли повірити в таке. Вони просто не розуміють країну, у якій живуть, і все. Як це можливо, що Івано-Франківська область за Зеленського проголосувала? Що так проголосувала Одеська й Донецька — ще розуміють. А тут... Ну, вони живуть у своїй Україні. Але здоровий глузд більшості поки що спрацьовує. Подивимось. Виглядає, що Зеленський дуже швидко вчиться.

Це помітно по його заявах 8 і 9 травня?

Як він відповів Путіну, зустрівся з усіма церковними ієрархами... Можливо, він швидко навчиться і зможе втримати ситуацію, що було б дуже добре. Сподіваюсь, що до виборів у ВР ексцесів не буде. Треба подивитись, чим закінчатся саме парламентські вибори, це теж важливо. Я чітко сказав: ви обирали між невизначеністю Порошенка й невизначеністю Зеленського. Обрали невизначеність. І це вибір. А чому обрали невизначеність — бо вже не хотіли жити при тій ситуації, яку визначав Порошенко.

Обрали невизначеність, тепер треба нею пожити. Можливо, сформується нова, а в кращому випадку й більш цивілізована визначеність. Почнетесь формувати якась нова система політичних, правових відносин.

А вас не непокоїть те, як кажуть опоненти Зеленського, що за ним

стоїть Коломойський або інші олігархи?

Особисто я вважаю, що Коломойський за Зеленським не буде стояти. Я не знаю, як було до того. Я не тільки соціолог, я так само психолог. Я вже розумію особистість Зеленського. Тому повірте мені, якщо Коломойський спробує йому щось там диктувати, нічого з цього не вийде — навпаки. Коломойському стане гірше. Тому я цього не боюсь. Це моя думка, може я помиляюсь, я їх лише на телеекрані бачив. Але все ж можу свої висновки робити як психолог. Думаю, Коломойський дуже хитра людина, він це зрозуміє до того, як отримає проблеми.

Якщо говорити про цей кредит довіри, який отримав Зеленський, то цього кредиту довіри вистачить до парламентських виборів?

До парламентських — вистачить.

Тобто він спокійно отримає непоганий результат на виборах у парламент?

Якщо він зробить кілька перших кроків. Він має щось зробити, щоби люди повірили, що він буде працювати на країну, а не на себе особисто й не на своїх спонсорів чи друзів. Тоді — так. Але в нього проблема — партії немає. Вона наразі віртуальна. Ще треба на місцях набрати людей, які б підтримали. І все ще залежить від виборчого закону — знову-таки невизначеність. Він може й цього вимагати. Мовляв, народ хоче — з відкритими списками, ото давайте...

Це проблема політичного таланту. Зможе він перші місяці використати собі на користь? Зрозуміло, за кілька місяців щось серйозного зробити не можна. Але можна сформувані в суспільстві таку атмосферу, щоби люди повірили, що буде користь у середньостроковій перспективі.

Багато хто з опонентів, зокрема Порошенко, йому закидали, що в нього немає досвіду; як він буде виглядати на перемовинах із Путіним, західними лідерами; що в нього немає такого авторитету, який би міг показати, що він сильний лідер...

Я думаю, що в нього є потенціал. Те, як він відповідав Порошенку на дебатах і як він відповів Путіну, я вважаю, що це було зроблено вдало. Гострота мислення, відточена у КВНах і в шоу, вона в нього є. Треба тільки набрати якоїсь політичної ваги. Адже багато хто вважав, що він дебати не витримає, а він відповідав спокій-

но і достатньо впевнено. Це свідчить про те, що в нього є великий потенціал, але зможе він його реалізувати чи ні — зараз важко сказати.

Я більше схильний вважати, що нам менше треба бути занепокоєними щодо зовнішньої арени, ніж щодо внутрішньої. Тому що на зовнішній арені в нього є дійсно реальні друзі із Заходу й реальні вороги з Росії. Там є між чим маневрувати. А внутрішня ситуація складніша. Я впевнений, що для Зеленського в зовнішній політиці буде менше проблем, ніж у внутрішній.

ТЕМА:
**післявиборче
похмілля**

ФОТО: ДЕНИС ЦИБУЛЬКО

Шоу для всієї країни. Головні тренди президентських виборів

МІЛАН ЛЕЛІЧ, КИЇВ

«В українській політиці немає нічого неможливого», — цей вислів за часи незалежності неодноразово доводив свою правдивість. Але останні президентські вибори, їхній перебіг та результат, здивували навіть добрих знавців політичного життя, ці вибори стали по-справжньому унікальними і запам'ятаються надовго, незалежно від того, як далі існуватиме Україна вже із шостим за ліком президентом.

➤ Звісно, сам факт перемоги Володимира Зеленського на виборах президента України — це несподіванка і водночас тренд №1 цієї кампанії. Якихось пару років тому можливість його балотування на посаду голови держави видавалася тотальним абсурдом. Рік із гаком тому, коли прізвище Зеленського дедалі частіше почало з'являтися у різноманітних соціопитуваннях — причому з рейтингом, цілком зіставним з рейтингом старих політиків, — це однаково виглядало як невдалий жарт. Аж поки восени, з початком фактичної виборчої гонки, ймовірно висунення Зеленського кандидатом стало чи не головною інтригою перегонів. Тим паче, прізвища всіх інших кандидатів: Петра Порошенка, Юлії Тимошенко, Юрія Бойка, Анатолія Гриценка тощо — були всім давно відомі. Чого від них усіх очікувати — загалом теж.

Нові обличчя

А Зеленський приніс у кампанію неабиякий чинник невизначеності. Але її розмір усе ж недооцінили. Недарма аж до початку офіційної кампанії мало хто сумнівався в тому, що Юлія Тимошенко точно увійде до другого туру, що головна боротьба за друге місце розгорнеться між Порошенком та Гриценком тощо — словом, у лідерство Зеленського не вірив майже ніхто, аж поки не побачили дані січневих соціопитувань. Зайнятою лі-

дерською позицією він не поступився нікому аж до кінця перегонів, не дозволивши конкурентам навіть наблизитись. Інерційність мислення («та ну, як така людина, як Зеленський, може реально поборотись із мастодонтами Порошенком/Тимошенко/Гриценком/Бойком, цього не може бути, бо цього не може бути взагалі») зіграла із самими конкурентами Зеленського і з різноманітними політологами/політаналітиками злий жарт.

Але водночас, очевидно, що надвисокий результат другого туру — це заслуга не Зеленського як такого, і навіть не членів його команди — а суто матеріалізація гострого запиту на нові обличчя та новий стиль політики. Мабуть, ще більшою мірою — втоми або й ненависті до старих обридлих еліт, облич, які роками змінюють одне одного то у владі, то в опозиції, укладають союзи, а потім стають запеклими ворогами, потім знову союзниками, але все ж завжди тримаються «нагорі». І Зеленський просто витягнув щасливий білет, опинившись у потрібний час у потрібному місці. Кожен виборець на свій розсуд наділяв його якимись позитивними рисами, відповідно до власних уявлень, подеколи протилежних (Зеленський поведе Україну в ЄС/помириться з Росією), тож завданням самого кандидата і його штабу було робити поменше різких рухів, давати поменше конкретики, щоби не заважати виборцями мріяти.

Напередодні першого туру, спостерігаючи результати останніх соціопитувань, у штабах Тимошенко та Порошенка гадали: прийде на вибори молодь, серед якої Зеленський був безальтернативним фаворитом, чи не прийде? Адже на попередні вибори загалом не приходила. У штабі Зеленського пояснювали: не приходила тому, що не бачила «свого» кандидата, а тепер такий кандидат з'явився, і молодь прийде. Зрештою, так і сталося, технологи ЗеКоманди зі своїм завданням впорались — молоді люди повірили, що Зеленський — «свій» (варто підкреслити: тут йдеться не про те, яким Зеленський є насправді, а про те, як його сприймає електорат).

На місці Зеленського цілком міг би опинитися, приміром, Святослав Вакарчук, електорат якого, як свідчать соціологи, значною мірою перетинається з електоратом Зеленського, але з очікуваним акцентом на захід, тоді як у Зеленського — на південь та схід. Але Вакарчук не наважився на доленосний для себе крок, очевидно, вирішивши стартувати в серйозній політиці вже з парламентських виборів.

Окрім Зеленського, неабиякі бонуси від того ж запиту на «нові обличчя» отримав і Ігор Сметшко — абсолютно невідомий широкій публіці (чи повністю призабутий нею) кадровий спецслужбіст, экс-голова СБУ часів Леоніда Кучми. 6% голосів і шосте місце в першому турі — певно, друга головна несподіванка виборів, після

перемоги Зеленського. Що саме призвело до такого високого результату — пояснити важко. Найімовірніше, зіграла комбінація факторів: активне просування Смешка журналістом Дмитром Гордоном, котрий грає роль лідера думок для певної частини електорату, постійна присутність в ефірі деяких інформканалів, створений образ «суворої, але тямущої людини справи», запит людей на «сильну руку» тощо. До Смешка перейшла значна частина виборців Анатолія Гриценка, який обігнав свого несподіваного конкурента менше ніж на один відсоток. Після виборів активність Смешка раптово згасла, але не спробувати себе вже на парламентських виборах було б для нього очевидною помилкою.

Український карнавал

Напевно, найяскравіший тренд цієї кампанії, завдяки якому вона запам'ятовується всім дуже надовго (окрім, звісно, самого результату гонки) — це її максимальна карнавалізація. Дебати на стадіоні, публічна здача кандидатами аналізів, спілкування через відеозвернення тощо — такого справді не знала навіть українська політика. Вибори остаточно перетворилися на шоу — і за формою, і за суттю, а подеколи суті взагалі не було, лише форма. Країна цілими днями обговорювала, хто з кандидатів як подзюрив у баночку чи здав кров, коли будуть результати аналізів і чи варто їм довіряти. Або про те, чи будуть фан-сектори на дебатах, чи в кого можна придбати квитки або запрошення у VIP-зону.

Від початку подібний формат встановив Зеленський і змусив свого опонента в другому турі підлаштовуватися на ходу та відігравати невластиві собі ролі. Наскільки відомо, штаб Порошенка був проти його виходу за рамки консервативно-солідного іміджу, але сам Петро Олексійович зрозумів, що без радикальних змін тактики та образу на якийсь успіх у принципі не варто й розраховувати. Звідси — згода на стадіонні дебати та здача аналізів, останнім Порошенко настільки захопився, що здав їх аж двічі. Сюди ж належить різка активізація медійної активності, несподівана поява в ефірі «недружного» каналу «1+1», окремих каналів у «Телеграмі», спроби загравати з молодіжною аудиторією тощо.

І, звісно, квінтесенція всього карнавалу — власне дебати на стадіоні,

з фан-секторами для прихильників обох кандидатів. Подивитися на таке незвичне явище приїхали журналісти ледь не з усього світу. Спочатку в Порошенка робили ставку на дебати як на свій головний і чи не єдиний козир — адже досвідчений Порошенко мав легко покласти на лопатки абсолютно недосвідченого Зеленського у випадку звичайної камерної розмови на теми міжнародної політики, оборони, економіки тощо. Але сам стадіонний формат визначив стиль бесіди — не предметну розмову на серйозні теми, а змагання, хто кого сильніше вкусить. Закінчилось, за більшістю оцінок, приблизно вничю.

Фактично, стилем своєї кампанії Зеленський визнав і формат усіх наступних кампаній, зокрема найближчої парламентської. Це ж справедливо й щодо активного використання соцмереж як альтернативного до особистих зустрічей, вуличної агітації, мітингів чи телебачення способу комунікації з виборцем, який усі «системні» політики звикли недооцінювати або вважати суто другорядним, порівнюючи з тими ж турами по регіонах чи рекламою/джинсою на ТБ. Скільки голосів Зеленському додала активна кампанія у «Фейсбуці», «Інстаграмі», «Телеграмі» та «Ютубі» — порахувати неможливо, це визнають і самі його штабісти. Але внесок у мобілізацію електорату подібні технології точно зробили грандіозний. Знову ж таки, на всіх майбутніх виборах кандидатам доведеться масово входити у це досі незвідане та малозрозуміле для них поле, бо лише традиційна комунікація вже не забезпечує очікуваних результатів.

Прозорість виборів

Ще одна риса, якою запам'ятовуються ці вибори — майже повна відсутність фальсифікацій, зокрема на найвідповідальнішому етапі — у день голосування та під час підрахунку голосів. Масові вкидання бюлетенів, «каруселі», втрачені та зіпсовані протоколи, сутічки на дільницях та окружних комісіях стали майже невід'ємною рисою будь-яких українських виборів, окрім, напевно, виборів 2014 року, коли країна жила в максимально стресових умовах розгортання російської агресії. Однак цього разу все пройшло майже бездоганно.

Вочевидь, велику роль зіграли сучасні технології — коли на будь-якій виборчій дільниці є десятки смарт-

фонів, з яких можна негайно організувати трансляцію в соцмережах, котру зможе дивитися вся країна, брутально фальсифікувати вибори у принципі не просто. Але свою роль зіграло й те, що влада (а саме влада зазвичай вдається до фальсифікацій) просто не дала команди ламати вибори через коліно та максимально застосувати адмінресурс. Те, що військові та ув'язнені — дві категорії виборців, котрі завжди давали майже 100% голосів за будь-яку чинну владу та забезпечували таку ж явку — і в першому, і в другому турах мали змогу вільно проголосувати, і їхні голоси не було вкрадено — це теж неабияке досягнення.

Принагідно було вкотре доведено всю безглуздість російської пропаганди щодо «фашистської хунти», яка нібито захопила владу в Україні. Що ж це за хунта, яка проводить демократичні вибори, визнані всім світом, програє на них і негайно визнає свою поразку, а опора хунти — силовики — голосують так, як самі вважають за потрібне.

Звичайно, певні побоювання щодо чесності виборів були, насамперед через розгортання широких мереж підкупу — як із боку Петра Порошенка, так і його головної до певного часу конкурентки Юлії Тимошенко. Йдеться про замаскований під соціопитування збір персональних даних виборців для подальшої роздачі грошей, вибудовування мереж «прихильників» та «агітаторів» — так званої «сітки», різноманітні соціальні програми допомоги малозабезпеченим, які чітко мали ознаки підкупу тощо. Спостерігачі говорили про небезпеку того, що «сітки», які раніше працювали в масштабах окремо взятого мажоритарного округу або міста, цього разу можуть накинути на всю країну.

Але зрештою небезпеки вдалося уникнути. Десь дався взнаки відвертий саботаж із боку виконавців на місцях, десь — активні контрдії конкурентів. Але головним чинником у зриві організованого підкупу стали, скоріш за все, жорсткі дії силовиків. Оскільки голова МВС Арсен Аваков на цих виборах відверто працював проти Порошенка, поліція взяла на себе функції боротьби із «сітками» від провладного кандидата. Підконтрольні Порошенку СБУ та ГПУ й собі присікали роботу «сітки» штабу Тимошенко. Було порушено масу кримінальних справ, які отримали неабиякий розголос і явно повідлякували

ФОТО: ПЕТРО АНДРУСЧКО

багатьох охочих купити чи продати свій голос. У такий химерний спосіб протистояння між різними силовими структурами, зумовлене різними політичними амбіціями чи лояльністю їхніх керівників, дозволило забезпечити цілком прозорі й демократичні вибори.

Об'єднавчі проблеми

Результати цих виборів засвідчили серйозну кризу в націоналістичному та ліберально-демократичному таборах. Електоральні проблеми в українських правих тягнуться ще з 2014 року, коли під впливом Революції Гідності та подальшої російської агресії увесь політикум та більшість суспільства відчутно зсунулися вправо. Зараз і Порошенко, і Тимошенко, і Ляшко, і безліч політиків меншого калібру починають свої промови словами «Слава Україні!», підкреслюють важливість державної мови, історії, національної церкви тощо. А Порошенко свою кампанію взагалі побудував на тезах про формування та зміцнення національної ідентичності.

Націоналістам на цьому тлі просто не залишається простору, вони не

Зеленський просто витягнув щасливий білет, опинившись у потрібний час у потрібному місці. Кожен виборець на свій розсуд наділяв його якимись позитивними рисами, відповідно до власних уявлень, подеколи протилежних, тож завданням самого кандидата і його штабу було робити поменше різких рухів, давати поменше конкретики, щоби не заважати виборцями мріяти.

можуть сформувати виборцю унікальну електоральну пропозицію, яка б суттєво відрізнялася від інших представлених на політичному ринку.

Чвари всередині правого табору все ще більше ускладнили. «Свобода» не змогла домовитись із «Національним корпусом» про єдиного висувця на виборах та об'єдналася зі значно меншими націоналістичними формуваннями, які майже не мають електоральної ваги. Натомість із Нацкором було побито горщики, обидва табори перманентно обливали один одного звинуваченнями у співпраці з владою — чи то СБУ, чи то МВС. Лідер Нацкору Андрій Білецький передбачливо вирішив не йти на вибори, очевидно, щоби не демонструвати невідповідного заявленим політичним амбіціям результату. А кандидат від «об'єднаних націоналістів» Руслан Кошулинський зайняв лише дев'яте місце з уже скромними 1,6% голосів. За цих умов успішний похід на парламентські вибори — надскладне завдання для українських правих.

Ліберально-демократично-антикорупційний табір зі своїм форматом

походу на вибори тягнув ще довше, місяцями тонучи в безконечних перемовинах. І це при тому, що потенційний лідер цього табору, Анатолій Гриценко, за деякими соціопитуваннями, — щоправда, проведеними ще до початку кампанії, — мав цілком реальні шанси на проходження до другого туру, де перемагав усіх потенційних конкурентів (про Зеленського тоді ще серйозно не йшлося). Зрештою, Гриценко умовив знятися на свою користь кількох дрібних конкурентів із того ж табору, а згодом — й Андрія Садового. Але ці союзи жодного успіху не дали — усі голоси, які Гриценку «передав» Садовий, у нього потім «з'їв» Смешко.

Кумулятивного ефекту, на який так розраховували в таборі Гриценка, від кількох об'єднань також не сталося, натомість рейтинг полковника почав стрімко обвалюватися, чи то через відсутність широкого доступу до медіа (хоч на телеекранах Гриценко все ж світився досить часто), чи то через брак загального бюджету на кампанію, чи то через труднощі з позиціонуванням (номінальний кандидат від ліберально-демократичних сил регулярно загравав із темою «сильної руки» та «наведення порядку»). Зрештою, чергова упевнена поразка й лише п'яте місце. А Садовий одразу ж після першого туру де-факто розірвав нетривалий союз та заявив про самостійний похід «Самопоміч» на вибори до Верховної Ради.

Перед парламентськими виборами цей політичний фланг буде неабияк трусити, що пов'язано ще й з імовірним походом на вибори Святослава Вакарчука. Зрештою, як це заведено в українських демократів, численні переговори про об'єднання можуть завершитися гучним розколом, взаємними звинуваченнями й повною поразкою на парламентських виборах.

Натомість несподівано високі показники продемонстрували кандидати від умовного «південного сходу», екс-регіонали Юрій Бойко та Олександр Вілкул. Після окупації Росією Криму та частини Донбасу було прийнято вважати, що жодних серйозних перспектив у відверто проросійських сил немає, вони приречені на існування в глухій опозиції, хоч сценарій із виходом Бойка до другого туру певний час активно мусувався в політичних колах. Але результати цих виборів відверто здивували: Бойко зайняв четверте місце, Вілкул — лише восьме, але їхній сумарний

показник у 15,82% — це на якихось 0,13% менше, ніж у Петра Порошенка. І це вже з появою Зеленського, який відкусив у них величезний шмат звичного електорату. Тож якби «Опозиційний блок» не розколовся й за умови грамотного ведення кампанії та сприятливого збігу зовнішніх обставин, той же Бойко цілком міг би вийти до другого туру виборів і змагатися там із Зеленським. Тепер перед лідерами екс-регіоналів стоїть серйозне питання: чи варто спробувати знову об'єднатися на виборах до парламенту, чи все ж краще йти поодиночі. У будь-якому разі, варіант, за якого Опоблок у якомусь форматі долучиться до коаліції у наступній Раді, фантастичним не виглядає.

Поляризація суспільства

Збільшення кількості каналів комунікації через зростання популярності соціальних мереж цілком логічно призвели й до збільшення кількості

Ще одна риса, якою запам'ятаються ці вибори — майже повна відсутність фальсифікацій, зокрема на найвідповідальнішому етапі — у день голосування та під час підрахунку голосів. Масові вкидання бюлетенів, «каруселі», втрачені та зіпсовані протоколи, сутички на дільницях та окружних комісіях стали майже невід'ємною рисою будь-яких українських виборів. Однак цього разу все пройшло майже бездоганно.

чорного піару. За свідченнями старожилів українських виборів, нинішня кампанія за своєю «чорнушністю»

цілком претендує на рекорд. Цілісні медійні кампанії чи окремі фейки, виготовлені ентузіастами; окремі ролики, зняті спеціально під формат «Інстаграму»; створення й розкрутка за десятки тисяч доларів груп у «Фейсбуці» проти конкретного кандидата — арсенал «чорнухи» був разючим. Не обійшлося й без старих-добрих листівок із контрагітацією та сюжетів на ТБ. Приміром, проти Порошенка канал «1+1» випустив сюжет у найгірших традиціях російського агітпропу, звинувативши його у вбивстві власного брата. Попри очевидну абсурдність цієї історії, вона непогано пішла в народні маси. Утім, і штаб Порошенка, особливо перед другим туром, теж не працював у білих рукавичках — чого варту кампанія «Зеленський — наркоман», якою українців бомбардували всюди, від листівок у під'їздах до реклами у «Фейсбуці», або ж ролик, на якому Зеленського збиває машина, чи спроба пограти на антисемітських настроях.

Цілком логічно, що це призвело до неабиякого зростання температури в суспільстві. Люди, які не підтримують твого кандидата — це не просто опоненти, це справжні вороги. Самі кандидати прямо працювали на поляризацію настроїв, особливо Порошенко. Серія бігбордів із Путіним була настільки негативно сприйнята, навіть багатьма прихильниками Порошенка, що їх почали спішно міняти на інші — уже без президента країни-агресора. Відлуння виборів не вщухло й досі — прихильники Порошенка прискіпливо вишукують і висміюють будь-які недоліки чи помилки Зеленського й отримують від прихильників останнього порції бруду у відповідь. Очевидно, це закінчиться лише тоді, коли увага українців переключиться з президентських виборів на наступні — парламентські.

Українські вибори крізь призму російських новин

ОЛЕНА ЧУРАНОВА, ЕКСПЕРТКА ГО «ІНСТИТУТ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ»,
ФАКТЧЕКЕРКА ПРОЕКТУ STOPFAKE.ORG, КИЇВ

«Кому дістанеться Україна?» — практично під такою назвою всі ці місяці тривало шоу в російському інформаційному просторі, у якому росіяни споглядали за перебігом виборчого процесу. Україна завжди посідала окреме місце в російських новинах, а також в інформаційних війнах, які Росія проводить проти багатьох своїх «братів»-сусідів. Іноді перенасичення Україною в російських новинах настільки абсурдне, що й самі росіяни в коментарях дивуються: «А чи буде щось про нас, про наших політиків?».

➤ Але очевидно, те, що відбувається в сусідній Україні, пріоритетніше за бідність посередніх російських міст, проблеми всередині країни. Особливо, коли мова йде про вибори її очільника, які, на відміну від виборів російських, таки мають елемент несподіваності.

Зміна наративів

Інформагенція «РИА Новости», яка офіційно фінансується з держбюджету Російської Федерації, щогодини ставить декілька новин про Україну. Під час виборів ця кількість зросла, а за тиждень до вирішального другого туру висвітлення окремих подій, як-от спроби домовитися про дебати між двома кандидатами, віднесло на задній план чимало основних новин про Росію.

Така тенденція простежувалася не тільки на «РИА Новости». Експерти київської ГО «Інститут масової інформації» (ІМІ) порівняли новинні стрічки 5-ти російських новинних сайтів за тиждень до першого туру з тижнем до другого, і побачили, що кількість новин про вибори в Україні зросла практично вдвічі — 296 згадувань за тиждень до першого туру проти 601 згадування за тиждень до другого. На телебаченні зберігалася подібна тенденція, коли годинні телешоу виходили декілька разів на день з обгово-

реннями, хто ж більш гідний посісти місце президента України.

Які ж тези просували російські новини щодо виборів в Україні? Які наративи проштовхувалися? Ще в лютому 2019 року, досліджуючи тематику пропаганди, експерти ІМІ зазначили, що тема виборів вирвалася на друге місце серед інших новин про Україну. На першому залишалася війна на Донбасі, але потім за частотою згадувань почали з'являтися новини про фіксування порушень, побудову так званих «сіток» для підкupu виборців, підготовку масових фальсифікацій провладними силами, використання адмінресурсу, недопущення російських спостерігачів на вибори в Україні. Останній факт дав підставу росіянам запустити один з основних меседжів про вибори — про їхню нелегітимність.

«Відсутність російських спостерігачів на виборах президента України ставить під сумнів прозорість та об'єктивність голосування, — заявили в п'ятницю в МЗС РФ», — пишуть «РИА Новости». Інша красномовна цитата на «РИА Новости»: «Росія має повне право не визнати прийдешні президентські вибори на Україні після заборони російським громадянам бути на них спостерігачами, вважає російський сенатор Алексей Пушков». Сам виборчий процес називається «імітацією виборів, пов'язаних

із боротьбою олігархів за грошові потоки».

В одній із пропагандистських радіопередач «Полный контакт» ще наприкінці березня її ведучий Володимир Соловйов каже, що Росія не повинна визнавати остаточні результати виборів в Україні, і взагалі визнання виборів у 2014 році було помилкою, а тих, хто за це відповідальний, треба покарати.

Окремий акцент, окрім фальсифікацій, нелегітимності, неготовності до демократичних процедур (і це закид із боку Росії! — прим.ред.) — що результати українських виборів однаково будуть визначатися в Сполучених Штатах. «Точно можна сказати лиш одне: у виборах на Україні обов'язково переможе посольство США», — пише сайт «Царьград ТВ». Далі редакція розвиває думку, що, можливо, американці ще й не обрали конкретного кандидата, але кого б не обрали, усі вони будуть «хорошими американськими маріонетками».

Просування подібних ідей у російських новинах підтверджують й інші моніторинги, як-от аналіз російських телешоу, проведений українським медіасайтом «Детектор медіа». Українські вибори в таких програмах називаються «абсолютно нацистськими», такими, які не можна визнавати, які не мають жодного стосунку до прояву волевиявлення українсько-

го народу. І, власне, якими б не були результати цього волевиявлення, російський журналіст і телеведучий Володимир Соловйов зазначає, що «ми не визнаємо Порошенка. І вважаємо, що маємо право за прецедентом діяти так, як вважаємо за потрібне».

Цікавим є той факт, що між першим та другим туром повідомлення про те, що Росія не збирається визнавати результати виборів в Україні, практично зникли.

Хто який кандидат?

Окрему увагу варто приділити тому, як російські сайти розказували про того чи іншого кандидата на пост президента України. Декілька досліджень ГО «Інститут масової інформації» показали, що існували певні нарративи про кожного з основних претендентів. Утім, Володимир Зеленський, наприклад, почав активно з'являтися в російському інформаційному просторі тільки за два місяці до виборів. Навіть із його оголошенням, що він буде брати участь у виборах, кількість повідомлень про Зеленського не була високою, тон повідомлень загалом був нейтральним. Для російської аудиторії існували тільки такі кандидати, як Петро Порошенко («найбільше зло»), Юлія Тимошенко (про неї писали або позитивно, або нейтрально), а також Юрій Бойко (як ставленик Віктора Медведчука).

Моніторинг російських сайтів за тиждень до першого туру президентських виборів показав, що вподобання російських сайтів такої форми були. Було проаналізовано, що пишуть про першу п'ятірку кандидатів — Петра Порошенка, Юлію Тимошенко, Володимира Зеленського, Юрія Бойка, Анатолія Гриценка. Про інших кандидатів російські ЗМІ практично не писали. Так, за результатами аналізу найчастіше писали про чинного президента Петра Порошенка (56,8%), на другому місці вже був Володимир Зеленський (23,6%) і на третьому — Юлія Тимошенко (6,1%).

Хоч про Порошенка писали найбільше, але здебільшого через його посаду, втім, шанси на перемогу загалом оцінювалися дуже сумнівно. Також наголошували, що без використання адмінресурсу він не зможе перемогти, або буде використано «план ікс», щоби відкласти вибори взагалі. Можлива ж перемога Порошенка розглядалася тільки як катастрофа, «розпад України», а сам Порошенко має покаятися перед українцями на колінах.

Натомість Володимир Зеленський висвітлювався або позитивно, або нейтрально — як кандидат, який виступає проти утисків російської мови, притримується проросійських поглядів, несе найменше зло.

За тиждень до другого туру образи двох головних кандидатів стали ще чіткішими — якщо Петро Порошенко змальовувався як «старий черевик», який уже «на грані нервового зриву» і готується до втечі за результатами президентських виборів, то Володимир Зеленський — кандидат, за перемоги якого «можуть завершитися гоніння УПЦ МП», «розпочнуться переговори з Росією», а також завершаться «антиросійські історії». Практично всі писали про те, що стало відомо, під якими прізвищами родина Порошенка буде виїжджати з країни, і що він усіма способами «судомно чіпляється за владу».

Як реагували на результати?

Результати ж другого туру російські ЗМІ сприйняли з неприхованою радістю. Всюди спостерігалася подібна риторика: перемога Володимира Зеленського — результат сподівань «на зміну майдаунного статус-кво, що склався п'ять років тому» («РИА Новости»), це свідчення про програвш Майдану, і конкретно свідчення програвшу «русофобської політики» Петра Порошенка. «Порошенко отримав ляпас від власного народу, оскаржити який безсенсовно», — цитують російського депутата Олега Морозова «РИА Новости». На іншому сайті, офіційному рупорі Міноборони РФ пишуть: «вибори президента України більше схожі на протестне голосування», а обраний Зеленський тепер вирішить усі проблеми українців, він є кандидатом миру, коли Петро Порошенко — кандидат війни. Також говорять, що перемога Володимира Зеленського — «наслідок провалу русофобської політики Порошенка» (ТАСС). RT власноруч опитав українців, які проголосували за Зеленського, та визначив причини, через які вони його підтримали: бажання налагодити відносини з Росією, зупинити війну, припинити військові дії, тотальна втома від невиконаних обіцянок влади.

Інша основна теза внаслідок обрання Володимира Зеленського — можливе перезавантаження відносин з Україною, про що вже активно говорили до виборів, а також готовність самого політика домовлятися

з Росією. При цьому посилаються на представників штабу Зеленського: «За словами Руслана Стефанчука, котрий відповідає за формування державних інститутів та ідеологію в штабі, у випадку перемоги Зеленський планує сфокусуватися на відносинах із Москвою», — пише «РИА Новости».

Втім, щодо відносин із Кримом тут чітка позиція — навіть із президентом Зеленським півострів залишиться в складі Росії, а на поліпшення відносин не сподіваються. Так, спікер парламенту окупованого Криму Володимир Константинов заявив, що «у Криму не розраховують на покращення відносин між Україною й Росією за нового українського президента Володимира Зеленського» (ТРК «Звезда»). До того ж, численні російські сайти вказують і на те, що під час виборчих перегонів питання Криму було винесено за дужки, а отже, «не є першорядним для більшості населення країни» (ТАСС).

Тим не менш, загалом радість із приводу нового президента іноді стримується — деякі російські експерти висловлюють сумніви щодо швидких змін в Україні, а також не всі

чітко говорять про те, що відносини між Україною та Росією налагодяться. Офіційний Кремль висловився, що законність виборів узагалі може бути під питанням (хоч цей наратив практично зник між першим і другим туром), адже не було надано можливості проголосувати українцям, які проживають у Росії. Але прес-секретар Володимира Путіна Дмитро Песков зазначив, що «в Москві з повагою ставляться до досить “красномовного” вибору українського народу, але поки що “передчасно говорити про вітання Путіна пану Зеленському, а також щодо можливості спільно працювати”» (Лента.ру).

Пізніше відсутність привітань була роз'яснена під час засідання Ради безпеки ООН із приводу спрощення процедури видачі російських паспортів громадянам самопроголошених республік «ЛНР», «ДНР». «Росія не буде слати символічні квіти та привітання обраному президенту України Володимир Зеленському доти, доки він не продемонструє свої справжні наміри зі зміни ситуації в Донбасі», — зазначив постійний представник РФ в ООН Василій Небензя.

Результати ж другого туру російські ЗМІ сприйняли з неприхованою радістю. Всюди спостерігалася подібна риторика: перемога Володимира Зеленського — результат сподівань «на зміну майдаунного статус-кво, що склався п'ять років тому», це свідчення про програш Майдану, і конкретно свідчення програшу «русофобської політики» Петра Порошенка.

Моніторинг «Детектор медіа» показує, що були й російські ЗМІ, які більш зважено висвітлювали вибори в Україні, як-от «Новая газета», «Коммерсантъ». Подібні ЗМІ навіть процитували у своїх матеріалах Володимира Зеленського: «Поки я ще офіційно не президент, можу сказати, як громадянин України, усім пострадянським країнам — подивіться на нас: усе можливо».

Щодо програшу Петра Порошенка — російські ЗМІ не шкодували епітетів, використовуючи результати президентських виборів як підтвердження правоти російської пропаганди, усіх тих фейків про Порошенка, які поширювалися протягом п'яти років, підтвердження їхньої роботи, спрямованої на дискредитацію української влади й перемоги Євромайдану зокрема.

Яким же буде Володимир Зеленський — тут і росіяни, і самі українці перебувають у режимі очікування. Очевидним є одне, — якщо політика нового президента не буде бажаною для Росії, російські ЗМІ швидко демонізують і цього нового політика.

Недочитана Зе-країна

Як безвідповідальність у гуманітарній політиці впливає на вибори

РАДОСЛАВА ЧЕКМИШЕВА, КИЇВ
ВІЗУАЛІЗАЦІЯ: АНДРІЙ ЄРМОЛЕНКО

З початком війни на Сході України можна спостерігати велику кількість проектів та ініціатив, що спрямовані на внутрішній культурний діалог та порозуміння всередині країни, що переживає відверто непрості часи. Частина цих ініціатив є волонтерством, коли декілька письменників, музикантів, художників збираються в невеликі тури до військових частин, бібліотек, будинків культури із виступами. А частина підтримується донорськими організаціями, як-от USAID, Міжнародний фонд «Відродження», «Креативна Європа» тощо.

► Під час зустрічі в бібліотеці прифронтового містечка Станиця Луганська в межах одного з таких проектів — «Схід читає» — жінка за 50 сказала письменнику Євгену Положію, що написав роман «Лвовайськ» про бойові дії, у яких загинули майже півтисячі українських бійців: «Ми розуміємо, що читати про те, що відбувається з усіма нами зараз важливо, але мені дуже важко читати вашу книжку українською — син перекладає те, що я не розумію. Він вчився вже в українській школі, то тепер допомагає і книжки читати, і документи заповнювати...». Цей монолог можна назвати квінтесенцією сучасної ситуації гуманітарної сфери в Україні.

Передумови

Зі здобуттям незалежності в 1991 році Україна розпочала складний і тривалий процес ревізування практик Радянського Союзу й дистанціювання від них, а також переходу до утвердження європейських демократичних цінностей. Гуманітарна сфера, як ключовий її компонент, потребувала першочергового звільнення від радянських традицій. СРСР спрямовував значні зусилля на створення інституцій та умов, у яких освітній процес від дитячого садка й до навчання у вищій школі був наскрізно пропагандистським та ідеологізованим. Чого варте

створення в 1938 році університетів марксизму-ленінізму, які були освітянськими установами в системі партійної освіти й мали на меті навчати «єдиноправильних» позицій ЦК КПРС і ЦК КПУ як членів партії, так і безпартійних. Тоталітарно-патріархальні уявлення радянських вождів розповсюджувались і на приватне життя людей. Головним методом поширення цих уявлень була сфера надання освітніх послуг.

Зі здобуттям незалежності ситуація мала би кардинально змінитися. Утім, протягом десятиліть держава ставилася до гуманітарної сфери, як до чогось другорядного, відтак говорити про стратегічне бачення розбудови цієї сфери не доводилося. У соціальний капітал, — себто тих, хто є активними громадянами й ухваляює політичні рішення, розвиває економіку, бізнес, науку, оборону, медицину та решту галузей, — внесок держави був мінімальним.

Перша поважна реформа гуманітарної політики була започаткована на початку 2000-х років ініціативою з незалежного тестування (ЗНО), впровадження якої тривало 9 років. Первинно ЗНО спрямовувалося на подолання корупції в Україні під час вступу до ВНЗ. Ініціатива передбачала розробку нормативної бази тестування як системи підсумкової атестації випускників шкіл і створення

модельного центру тестування. У 2002 році був створений Центр тестових технологій, з 2007-го — Центр тестових технологій і моніторингу якості освіти. Втілення процедур ЗНО в освітню практику відкрило дорогу до наступних кроків реформування змісту шкільної та, відповідно, вищої освіти. Так, завдяки поєднанню зусиль громадянського суспільства й держави (ініціативу започаткував фонд «Відродження») ця реформа стала світоглядною, оскільки до цього моменту вступ до університету прямо корелювався із розміром хабара.

Після перемоги Віктора Януковича на президентських виборах 2010 року в уряд Миколи Азарова міністром освіти та науки України (а згодом ще й молоді та спорту) призначають знову Дмитра Табачника, який керував гуманітарною сферою України з 2002 року, коли почалася його перша каденція на посаді віце-прем'єра з гуманітарних питань, і до 2014-го (з перервою у 2007–2010-му). Табачник здійснив низку контрверсійних кроків, спрямованих проти надмірної, на його думку, українізації освітнього процесу. Так, під час свого візиту до Москви 6 квітня 2010 року в інтерв'ю він заявив, що найбільшим досягненням України є абсолютний білінгвізм. Це стало значним відступом від утвердження гуманітарної, культурно-духовної незалежності України від гума-

нітарного впливу північного сусіда та появою додаткових умов для впливу проросійської пропаганди. Фактично, у ті роки українська освіта як осереддя гуманітарної сфери зробила декілька кроків назад від її європейських устремлінь.

Після Майдану

Лише у 2014 році, після Революції Гідності, разом із проєвропейським переорієнтуванням країни розпочалося послідовне реформування сфери освіти. Найбільш значним кроком було прийняття нового закону про освіту, проєкт якого розроблявся за участі громадських експертів. Він мав би надавати більшу автономію закладам освіти. Також передбачив ширше впровадження державної мови навчання. Утім, освіта — це лише одна, хоч і надзвичайно важлива, частина гуманітарної політики держави. «Якщо говорити про сферу культури та культурних практик загалом, то, думаю, державна стратегія в цій сфері протягом десятиліть залишається непослідовною. Отримання Томосу, необхідного для історичного закріплення духовної незалежності нації, та прийняття закону про мову, важливого для регламентації функціонування державної мови, — далеко не достатньо. Головне питання — це впровадження європейських практик гуманітарного розвитку й життя суспільства», — наголошує філософ Євген Бистрицький із НАНУ, колишній виконавчий директор Міжнародного фонду «Відродження» (1998–2017).

Міністерство освіти предстало й затвердило концепцію «Нової української школи», яка є стратегією реформування середньої освіти до 2029 року. Вона передбачає високу мету — вчителі набудуть нових компетентностей, які зроблять школу такою, до якої приємно ходити учням, де прислухаються до їхньої думки, вчать критично мислити, не бояться висловлювати власну думку та бути відповідальними громадянами. За основу концепції взята педагогіка партнерства: співпраця між учителем, учнем і батьками, які мають стати рівноправними учасниками освітнього процесу.

«Нова українська школа» передбачає, що замість запам'ятовування фактів та визначень понять, учні отримуватимуть саме ту інформацію, яка стане потрібною і практичною в майбутньому. Це динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів

мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність. Фактично, формується ядро знань, на яке будуть накладатися вміння користуватися цими знаннями, цінності та навички, що знадобляться випускникам української школи в професійному та приватному житті.

Також успіхом можна назвати закон про декомунізацію та зміну статусу Українського інституту національної пам'яті: з 2010-го до 2014 року він був науково-дослідною бюджетною установою, а з 2014-го став центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується урядом України через міністра

73,22% за президента Володимира Зеленського — це проста арифметика: віра в казку, яку показують по телевізору, помножена на відсутність критичного мислення з додаванням маніпулятивних технологій та діджитал можливостей. Але це ще й іспит, який, як і ЗНО, потрібно буде скласти всім українцям.

культури і який реалізує «державну політику у сфері відновлення та збереження національної пам'яті українського народу».

Український інститут книги при Мінкультури покликаний формувати державну політику в книжковій галузі, провадити промоцію книгочитання в Україні, підтримувати книговидавничу справу, стимулювати перекладацьку діяльність, популяризувати українську літературу за кордоном.

Український культурний фонд, який впроваджує нові механізми надання орієнтованої на результат конкурсної державної фінансової підтримки

ініціативам у сфері культури та креативних індустрій, сприяє творенню розвиненої екосистеми культури та креативності в Україні. Також уможливорює породження та поширення в суспільстві нових сенсів та спільних цінностей, сприяє збереженню культурної спадщини та розвитку української культури в контексті актуальних світових тенденцій.

Український інститут — державна установа, яка представляє українську культуру у світі та формує позитивний імідж України за кордоном. Інститут був заснований Кабміном України у 2017 році та належить до сфери управління МЗС. Інститут повноцінно розпочав свою діяльність влітку 2018 року.

Державне агентство України з питань кіно розпочало виконувати програми виробництва фільмів за державним замовленням.

«Не можна не відзначити дійсні прориви, коли йдеться про державне сприяння створенню Інституту книги, Українського культурного фонду, Мистецького Арсеналу. Втім, там, де йдеться про бюджетне фінансування, зберігається так званий залишковий принцип його надання закладам культури. Зберігається також бажання надмірного контролю з боку держави над подібними культурними інституціями разом із повільним впровадженням у них норм та правил більш незалежного від держави громадського управління. Очевидно, тут також потрібні подальші зміни зі збільшення автономії культурних закладів, їхньої самостійності в додатковому зароблянні коштів, очевидно, разом із підвищенням відповідальності та підзвітності суспільству, у тому числі територіальним громадам», — зауважує професор Бистрицький.

Чому 70+%?

Так чи інакше, повноцінна робота в гуманітарній сфері з часу отримання незалежності розпочалася, але часу було обмаль, аби надолужити попередні чверть століття. Це стало очевидним, коли в листопаді 2018 року, якраз напередодні офіційного старту передвиборчої кампанії-2019, широку публіци були представлені результати Ukrainian Reading and Publishing Data 2018 — всеукраїнського масштабного проєкту, який покликаний представити зріз сучасного стану книговидавничого ринку та читацьких вподобань. Це дослідження надає об'єктивну інформацію, що вплине на формування

як політики культурних інституцій, так і редакційних портфелів видавців, надасть матеріал для презентації українського ринку за кордоном в ефективному і візуальному форматі інфографічної презентації.

Організаторами дослідження виступили три поважні інституції. Gutenbergz — цифрове видавництво, яке поєднує оповідь з інтерактивністю, створюючи дивовижні історії для мобільних пристроїв, кросплатформні рішення для мультимедійного контенту, зокрема для навчальних матеріалів у зручному та ефективному форматі. Культурно-видавничий проект «Читомо» — медіа про книгу в усіх її проявах і про осмислене читання як трамплін, інструмент для самоосвіти та реалізації. Центр Разумкова — провідний недержавний аналітичний центр України, що здійснює дослідження державної політики, заснований 1994 року.

Дослідження показало, що найбільш поширеним різновидом дозвілля громадян є перегляд телевізійних передач — 58% респондентів дивляться телевізор щодня. Друге та третє місце за популярністю поділяють читання ЗМІ (у тому числі інтернет-ЗМІ) та активність у соціальних мережах — відповідно 31% і 30% роблять це щодня. На четвертому — слухання радіо (22%). І лише на п'ятому місці — читання книжок. 11% роблять це щодня, 17% — кілька разів на тиждень, 20% — кілька разів на місяць, 21% — декілька разів на рік, 31% відповіли, що не читають книжки ніколи. Виходить, що 72% українців читають рідко або не читають взагалі й лише 28% українців читають щодня або щотижня. Серед тих, хто регулярно дивиться телевізор, ті, хто ніколи не читає книжок або читає лише декілька разів на рік, становлять більше половини (54%). А на питання: «Чому ви не читаєте книжки?» 70% респондентів відповіли, що «Немає потреби чи бажання читати».

Результати іншого дослідження, яке проводив Київський міжнародний інститут соціології показало, що 74% населення України отримують інформацію з телевізора. Найпопулярнішими телеканалами є «1+1» (49,8%, власник Ігор Коломойський), «Україна» (43%, Ринат Ахметов) та «Інтер» (34,4%, Дмитро Фірташ), а сукупна довіра до них складає 59,2%.

Чому Зеленський?

Але частка тих, хто бере інформацію з телебачення, скорочується, адже ще

в лютому 2018-го ТБ активно користувалися для отримання інформації 86% українців, а роком раніше ця частка перевищувала 90%. Водночас з українських інтернет-ЗМІ, за даними КМІС, черпає інформацію вже майже третина українців, а із соціальних мереж — кожен четвертий.

Тому експерти кажуть, що президентська кампанія 2019 року стала першою в історії українських виборів, коли соцмережі — Instagram, Facebook, Telegram — стали реально дієвим інструментом боротьби за виборців, що й довів успіх кандидата Володимира Зеленського. Про це йдеться в розлогіму матеріалі видання «Новое время» — «Как новые технологии переворачивают выборы», авторства Івана Верстюка та Крістіни Бердинських, №13, 11 квітня 2019 року.

Медіа-експертка та шеф-редакторка порталу «Детектор медіа» Наталія Лигачова пояснює: «Серіал “Слуга народу”, який почав виходити на телеканалі “1+1” з 2015 року й остання частина якого вийшла перед першим туром виборів, містячи в собі фактично передвиборчу програму одного з кандидатів у президенти, — став новою для України технологією. Серіал зібрав до купи всі популістські очікування від президента і втілив їх у супертехнологічному образі головного героя — Голобородька. “Усе, чого ви чекаєте від президента країни, у якій усіх усе дістало” — таким був цей образ, і він “вистрелив”».

І в результаті...

Результати прикрі, але дивуватися нічому. Гуманітарна сфера, до якої було байдуже більше двадцятиліття, не просто не розвивалася, а почасти деградувала, — за цей час люди, які ще застали Радянський Союз, не мали нового фундаменту для формування нових ціннісних орієнтирів, окрім усвідомлення власної ідентичності, гідності і прагнення свободи, чим і була Революція Гідності. А нове покоління, яке вже виросло в незалежній Україні, не мало жодної можливості для формування будь-яких політичних позицій та ідеологій. У такій ситуації, 73,22% за президента Володимира Зеленського — це проста арифметика: віра в казку, яку показують по телевізору, помножена на відсутність критичного мислення з додаванням маніпулятивних технологій та діджитал можливостей. Але це ще й іспит, який, як і ЗНО, потрібно буде скласти всім українцям.

ФОТО: ПЕТРО АНДРУСЕЧКО

«Мій декалог»

Д-Р ЄВГЕН МІСИЛО

Кожен із нас визнає якийсь «декалог». Не обов'язково це висічені на кам'яних таблицях «десять заповідей», які Ягве передав Мойсееві на горі Синай. Хоч і написані вони юдеєм для юдеїв, це не є перешкодою, аби й поляки, як увесь загал католиків, визнавали їх фундаментом своєї віри, замінивши суботу (шабат) на неділю як святий день, згідно з четвертою заповіддю.

Це може бути декалог моральних цінностей, дотримання або недотримання яких — у щоденному житті, у бізнесі, у стосунках між людьми, — робить людину або «порядною», або «свиною».

У Польщі на наших очах триває перебудова, а радше руйнування дотеперішнього декалога вартостей, який будувався з такими зусиллями після 1989 року. Також того, що був підставою стосунків не лише поміж самими поляками, але й поляків з іншими народами, з іншими державами, зокрема з Україною й українцями.

Може, він не був ідеальним і, як закон Мойсея, універсальним. Однак у порівнянні з тим, що пропонує нам теперішня влада, він був просто порядним. Тепер це є декалог інвектив і ненависті. Проти всіх. Й українців також. Звинувачення у вродженій, генетичній злочинності, націоналізмі, колаборації з гітлерівцями, публічно висловлена зневага до української державної символіки, заперечення української державності чи існування українського народу стали нормою, навіть у польському Сеймі.

Яким є мій декалог? Це, можна сказати, збір істин, якими я керуюся в моєму житті та праці історика. Йому далеко до ідеалу, як і мені самому, але він мій. Вірю в нього й буду дотримуватися, незалежно від того, чи хтось визнає це ересю або злочином. Поки ще можна.

«Мій декалог»

- I. Окрім «польського народу», у Польщі живуть також «громадяни» — білоруси, литовці, німці, татари, українці, євреї та багато інших націй. Усі — я і ви — щоденною своєю працею та лояльністю до польської держави доводимо, що Польща є нашою Батьківщиною.
- II. Акція «Вісла» була комуністичним злочином і злочином проти людства. Метою остаточного розв'язання українського питання в Польщі було виселення українців із їхніх етнічних земель і колонізація, а не ліквідація Української Повстанської Армії (УПА).
- III. Українська Повстанська Армія і її воїни були, є і будуть для українців у Польщі героями, які захищали їх від примусової депортації до «совецького раю»

(1944–1946) і під час акції «Вісла» (1947), від мордування польським підпіллям і військом. Боролися й гинули за вільну Україну, вірячи, що вона «воскресне», вірні до кінця даній присязі.

- IV. Українці — жертви комуністичних і нацистських репресій — є єдиною категорією громадян Речі Посполитої, яких законом позбавлено права на визнання їхніх страждань несправедливими, права на перегляд виконаних щодо них судових вироків, права на відшкодування за ув'язнення, смерть і завдані кривди, згідно зі стандартами, які закон гарантує всім полякам-жертвам комуністичних і нацистських репресій.
- V. У Польщі після війни існували табори, у яких були ув'язнені і знищені тисячі німців, шльонзаків і українців. Влада демократичної Польщі, яка після 1989 року визнала ув'язнення і смерть поляків у гітлерівських і сталінських концентраційних таборах злочином геноциду й засудила його, досі противиться визнанню ув'язнення українців у польському концентраційному таборі Явожно (1947–1949) комуністичним злочиним і злочиним проти людства.
- VI. Це польська держава й поляки були окупантами українських земель, а не Україна та українці — польських. «Волинська різня» була трагічним фіналом цієї багатовікової окупації, кривавою ціною, яку поляки заплатили за свою погорду супроти українців і нищення їхніх прагнень до незалежності.
- VII. Під час II Світової війни в боротьбі з німецьким III Рейхом, у тому числі за визволення Польщі, полягло щонайменше 3 млн солдатів-українців — це у 25 разів більше, ніж під час війни на всіх фронтах полягло поляків, і набагато більше, ніж усіх вояків американської, англійської та французької армії, разом узятих (загалом орієнтовно 1 млн). Ставити Україну й українців у новому законі польського Інституту національної пам'яті поруч зі сталінськими й нацистськими злочинцями є образою пам'яті жертв, яких український

народ зазнав під час війни в боротьбі з німецьким окупантом.

- VIII. Кожен убитий, полеглий, померлий під час війни має рівне право на могилу та на увіковіччування — чи то у формі хреста, чи іншого знаку — як поляк, так і українець, юдей чи німець, воїн АК чи УПА, Червоної армії чи німецького Вермахту. Використання їхньої смерті в тимчасових політичних цілях має бути заборонене законом, а знищення могил і місць пам'яті — підлягати покаранню й піддаватися засудженню.
- IX. Лемки були, є і будуть частиною українського народу.
- X. Не буде вільної Польщі без вільної України!

* * *

«Мій декалог» я написав під впливом зустрічі з пані Гражиною Станішевською (Grażyna Staniszevska), колишньою депутаткою Сейму та Європейського парламенту. Передусім це чудова жінка, з якою я познайомився на Facebook і підтримував, у міру моїх можливостей, під час акції висилання Різдвяних посилок для родин полеглих українських воїнів. В одному зі своїх текстів я назвав її, дещо фамільярно, «Супер Гражиною». І не помилився. Ця жінка з тих, з ким можна разом «красти коней». І не тільки!

Під час розмови пані Гражина сказала, що вже давно переконує українців і поляків сісти за «круглий стіл» і відверто поговорити про все, що найгіршого зробили вони один одному в спільній історії, аби нарешті, ціною навіть найболючішої правди, подати один одному руки «понад могилами». Щоби бути разом. Вона вірить, що ще не пізно. Усупереч сподіванням пані Гражини, не адресую «декалога» полякам. Я написав його з думкою про українців у Польщі. Щоби знали, що не є самотніми у своїй правді. Щоби пам'ятали, що є хтось, хто думає подібно, кому брехня болить так само, для кого бути українцем — це привід не соромитися, а пишатися. І що можна любити й Польщу, й Україну.

ΦΩΤΟ: ΑΡΧΙΒ

«Наша пісня гарна, нова...»

ПАВЛО КОСТ, КИЇВ

➤ **Зміна на найвищій посаді в Україні не змінила цілей Кремля. Тиск на команду Зеленського та традиційне підвищення ставок в українсько-російському порядку денному — основні риси перших сигналів Москви новому президенту. У кулуарах триває олігархічне перезавантаження.**

18 квітня 2019 року уряд Російської Федерації опублікував документ, який медіа встигли окреслити російською «блокадою» України. Насправді Москва вирішила дещо посилити свої санкції щодо України шляхом введення змін до розпоряджень, прийнятих у жовтні та грудні минулого року. Нововведення складаються з двох частин: внесення змін у Додаток до розпорядження з грудня 2018 року (список товарів з України, ввезення яких на територію РФ заборонено) та появу Додатка №2 (список товарів із РФ, експорт яких в Україну заборонено) і Додатка №3 (список російських товарів, експорт яких в Україну буде можливим після отримання спеціального дозволу Міністерства економічного розвитку РФ).

Недієві заборони

Під заборону експорту в РФ з України з 18 квітня 2019 року потрапили: український картон та паперові вироби, ціла низка видів одягу, дріт та трубна продукція, канати, кришки, бульдозери. По суті, з цього списку лише трубна продукція заслуговує на увагу. Це однозначний посил у бік Віктора Пінчука, підприємства якого досі експортують труби в Росію. Причому слід підкреслити — уже минулого року експорт українських труб у Росію скоротився вдвічі (до 140 тис. тонн) унаслідок введення мита на території Євразійського економічного співтовариства, а українські «трубники» інтенсивно диверсифікували напрямки експорту. Тому для підприємств концерну Interpipe заборона буде відчутним ударом, але аж ніяк не критичним. Імовірно, Кремль таким чином карає Пінчука за всі його зусилля, спрямовані на наближення України до Заходу та підтримку політичних проектів, які у своїх програмах не бачать шансів на зближення з РФ.

Підсумовуючи цю частину російських санкцій, можна сказати, що вони мають лише символічний вимір і жодним чином не можуть створити серйозних проблем економіці країни. Навпаки, стануть додатковим стимулом до остаточних пошуків альтернативних ринків. Символічно, що за даними Державної фіскальної служби України за перший квартал 2019 року, Польща випередила Росію в рейтингу імпортерів українських товарів.

Також відчутних збитків українській економіці не може завдати Додаток №2 квітневого розпорядження, у якому є перелік російських товарів, заборонених для вивозу в Україну, починаючи з 18 квітня 2019 року. Смоли, сира нафта, ціла низка нафтопродуктів, отриманих із бітумінових порід, нафтовий кокс, нафтовий бітум, бітумові суміші, етилен, пропилен, бутілен, етан, бутан, толуол. Із названих товарів відчутною буде лише заборона бітуму. Він має застосування в будівництві доріг, яке, попри суспільний скепсис, набирає обертів. Бітум досі імпортується в Україну переважно з Білорусі, Росії та Польщі. Унаслідок заборони його вартість, як і вартість будівництва доріг, зросте приблизно на 10%. Чи це відчутно? Звичайно, так. Чи це критично? Однозначно — ні.

Ключовим і найважливішим у списку нових російських санкцій щодо України є Додаток №3, де вказуються товари, експорт яких із РФ в Україну з 1 червня 2019 року здійснюватиметься виключно на підставі дозволів Міністерства економічного розвитку РФ. По суті, ця частина санкцій стосується двох груп товарів — вугілля та нафтопродуктів. Саме про них — нижче.

Ембарго чи психологічний тиск?

У російських та українських медіа санкційне розпорядження уряду РФ називалося «ембарго», «блокадою» або іншими схожими термінами. Така інтерпретація, м'яко кажучи, не відповідає дійсності. Згідно із текстом документа, з 1 червня всі три сегменти нафтопродуктів — моторний бензин, дизельне паливо та LPG (автогаз) — будуть постачатися з Росії в Україну виключно після отримання

спеціальних дозволів Міністерства економічного розвитку РФ. Станом на початок травня нічого не відомо про порядок отримання цих дозволів та про те, який саме орган, підпорядкований російському Мінекономіки, буде видавати такі дозволи. На даний момент «зелене світло» на експорт нафтопродуктів із РФ видається Федеральною службою технічного та експортного контролю (ФСТЭК), яка перебуває в підпорядкуванні Міністерства оборони РФ. Отримання дозволу ФСТЭК уже зараз є чималим викликом. Цей інструмент фактично досі слугує свого роду «ситом» для ключових експортерів — переважно «Роснефті», що має на меті зачистку конкурентів. Тож зараз ідеться не про «блокаду» чи «ембарго» нафтопродуктів, а про зміну органа, що видаватиме дозволи на експорт. З огляду на відсутність будь-яких деталей щодо процедури отримання дозволів, дуже складно сказати про мету цього кроку.

Першим поясненням може бути боротьба за вплив серед російських експортерів. Навіть якщо це так, то навряд чи кому-небудь вдасться потіснити всемогутнього Ігоря Сечіна та його «Роснефть». Зрештою, з погляду України ці процеси не такі вже й важливі. Тож варто розглянути — поки що теоретичні — сценарії цілковитої блокади експорту нафтопродуктів в Україну. Що може означати повне припинення експорту нафтопродуктів в Україну?

Російський бензин займає дуже маленьку частку українського ринку — у 2018 році це було менше одного відсотка. Цей сегмент є зразково диверсифікованим, із сильною позицією українських виробників. Тому наслідки російських санкцій для нього — нульові.

Значно складніше виглядає ситуація з ринком дизеля та автогазу. Російське дизельне паливо у 2018 році займало 42% українського ринку. Тож очевидно, що різка блокада могла б дестабілізувати ринок. Проте експерти заспокоюють — завдяки протоптанним стежкам імпорту з альтернативних ринків, це не буде катастрофою. За розрахунками Сергія Куяна з консалтингової групи А-95, цілковите припинення поставок дизеля з РФ означатиме зростання цін орієнтовно на 1,5 грн за літр протя-

1 березня НАК «Нафтогаз України» отримав позитивне рішення від арбітражу в Гаазі в справі про захоплення активів компанії Росією після незаконної анексії Криму. «Ми змогли довести в трибуналі факт того, що юрисдикція поширюється на цей випадок, довели, що Росія як держава винна у втраті активів і має виплатити компенсацію в сумі до 5 млрд доларів», — сказав керівник підприємства Андрій Кобольєв.

2 березня Спеціальний проект Євросоюзу на підтримку безпеки на Азовському узбережжі через агресію РФ передбачає виділення 50 млн євро. «Спеціальний проект на 50 млн євро спрямовується на Азовське узбережжя, підтримку Маріуполя, Бердянська, але й на Чорноморське узбережжя теж вистачить», — розповів Петро Порошенко.

3 березня В анексованому Росією Криму затримано та доправлено до райвідділку поліції архієпископа Сімферопольського і Кримського Православної церкви України Климента.

3 березня Прем'єр-міністр РФ Дмитро Медведєв заявив, що «жорстка і брудна виборча кампанія» в Україні викликає побоювання в легітимності майбутніх виборів.

4 березня В Україні школяра вперше покарали через булінг щодо учителя. «Булером виявився старшокласник однієї із місцевих шкіл, а потерпілим — його вчитель. Булінг проявлявся в систематичних образах та психологічному тиску зі сторони учня», — розповіли в поліції. Суд зобов'язав матір неповнолітнього сплатити штраф у розмірі 850 гривень.

4 березня Антикорупційні органи затримали колишнього та чинного директорів держпідприємства «Спецтехноекспорт», що входить до складу держконцерну «Укроборонпром» за підозрою в розтраті 55,5 млн грн. Генеральний директор ДК «Укроборонпром» Павло Букін заявив про безпідставність звинувачень журналістів «Наших грошей» щодо розкрадань в оборонній сфері.

4 березня Суд відмовив прокурорам у задоволенні клопотання про продовження запобіжного заходу голові Херсонської облради Владиславу Мангеру, якого підозрюють в організації вбивства активістки Катерини Гандзюк.

4 березня Президент Петро Порошенко підписав указ про звільнення Олега Гладковського з посади першого заступника секретаря Ради національної безпеки й оборони у зв'язку зі скандалом щодо розкрадання в «оборонці» за участю звільненого.

5 березня Україна потрапила до переліку країн із найбільш дешевим мобільним інтернетом, зайнявши четверте місце після Індії, Киргизстану та Казахстану.

5 березня Посол США в Україні Марі Йованович заявила, що необхідно замінити керівника Спеціальної антикорупційної прокуратури Назара Холодницького. «За для цілісності антикорупційних інституцій має бути замінений спеціальний антикорупційний прокурор. Тому, хто був спійманий за наданням підозрюваним консультацій, як уникнути відповідальності щодо обвинува-

гом місяця. Потім ціни зможуть стабілізуватися. Такий стрибок, безумовно, буде відчутним для «простого» водія, але не критичним.

Дещо гірше виглядає ситуація з LPG. Хоча частка російського автогазу на українському ринку минулого року становила 30%, з огляду на менші можливості альтернативного імпорту (переважно через інфраструктурну недорозвиненість), ціни могли би піднятися на 2 гривні за літр. І знову ж таки, це відчутно, але не критично.

Ключовим у дієвості «паливного батога» РФ щодо України є роль Білорусі. Білоруські НПЗ займають 30% українського ринку дизеля та майже 20% LPG. Причому виробляють нафтопродукти з російської сировини. Непрозорі відносини «союзних» держав та перманентний тиск Москви на Мінськ змушує брати до уваги сценарій, за яким потенційно заблокованими є водночас поставки нафтопродуктів із РФ і Білорусі. У такому випадку Україні доведеться шукати заміну для 72% дизеля та 50% LPG. На думку Куяна, навіть за таких обставин ринок не зупиниться, але зростання цін буде суттєве. Останній інцидент із постачанням низької якості сировини на найбільший білоруський НПЗ у Мозирі, що спричинило припинення його роботи та експорту нафтопродуктів, частина експертів пов'язує саме з планами РФ щодо блокади України. Виключати цього аж ніяк не можна.

Ще важливішим видається політичний чи політично-олігархічний контекст. По-перше, варто пам'ятати, що новий президент Володимир Зеленський прийшов до влади, зокрема обіцяючи часткову нормалізацію відносин із РФ. Для значної частини його електорату на Сході та Півдні України цей чинник мав велике значення при голосуванні. І якщо через декілька місяців виявиться, що Зеленський не лише не зміг добитися поступок із боку Москви, а навпаки, «роздражнив» Кремль, його виборці швидко розчаруються. Розрахунок російської влади простий — або новий президент піде на поступки РФ, на які не йшов Петро Порошенко, або електорат Зеленського шукатиме нових «кумирів». Ними мають бути політики «Опозиційної платформи – За життя», сили, яка досить стрімко набирає оберти й за якою стоїть кум Путіна — Віктор Медведчук.

По-друге, потенційна заборона експорту вписується в інші кроки Крем-

ля. Найбільш резонансним було спрощення видачі російських паспортів громадянам України, що проживають в ОРДЛО. Іншими словами, Москва створює чергову проблему (паспортизація, ризик ембарго) і підвищує ставки, щоби потім тиснути й торгуватися під час переговорів з українським керівництвом. Якщо вчитатися в офіційне повідомлення російського уряду щодо «ембарго» («[...] Во-вторых, устанавливается запрет на экспорт на Украину российской нефти и нефтепродуктов [...]»), то воно суперечить змісту самого розпорядження. Україна не імпортує сирової нафти з РФ, а експортувати нафтопродукти ніхто поки що не забороняв. Це явно штучне створення ажіотажу та сигнал Києву про можливість введення ембарго.

По-третє, слід розуміти, що розказка Порошенка означає неухильний крах конфігурації олігархічних впливів. На місце вибудованої ним конструкції прийде нова, а Росія надсилає сигнал, що хоче брати активну участь у цьому процесі. Найцікавіше те, що ще минулого року структури Ігоря Коломойського, якого небезпідставно вважають ключовим олігархічним бенефіціаром перемоги Зеленського, намагалися лобювати за обкладення імпорту російських нафтопродуктів. Коломойський є основним українським гравцем і виробником нафтопродуктів. Тож заборона на їхній експорт із РФ буде тільки вітатися ним — ціни зростуть, а попит на його вироби лише збільшиться. Тож маємо «пряник» Коломойському та «батіг» Зеленському. Гра на зростання внутрішньої конфліктності нової команди в Києві — класика жанру...

По-четверте, досі домінуючу позицію в схемах експорту російських нафтопродуктів в Україну займає Медведчук. Нічого не відомо про його думку щодо потенційного ембарго. Можна лише здогадуватися, що це є предметом переговорів, зміст яких буде приховуватися ще довго. Проте логічно, що для Медведчука будь-яка взаємодія з Зеленським і його оточенням продиктована тактичними міркуваннями, а її стратегічна мета — ослаблення суспільної підтримки нової влади. Бажано — ще до парламентських виборів.

Металургія under attack

Значно менше уваги ЗМІ приділили внесенню в санкційний список різних

видів російського вугілля. З 1 червня його експорт із РФ в Україну буде можливим після отримання дозволів Мінекономрозвитку РФ. Гідним уваги є лише два види вугілля — дефіцитний в Україні (внаслідок окупації частини Донбасу) антрацит та кокс і коксує вугілля.

Антрацитові марки енергетичного вугілля мають застосування на українських ТЕС. Проте ця залежність була критичною у 2014–2016 роках. Після цього Києву вдалося провести модернізацію блоків електростанцій, що зробило можливим спалювання на них марок вугілля, яких на контрольованій частині України не бракує. Також розвинуто інфраструктуру, що дозволило вивільнити до системи більше іншої (ніж електроенергія з ТЕС) електроенергії. У підсумку, антрацитова залежність не становить жодної загрози Об'єднаній енергетичній системі України (ОЕС) у масштабах країни та перетворилася на проблему локального характеру. Фактично, ідеться про два вразливі об'єкти й обидва належать концерну ДТЕК найбагатшого українця Рината Ахметова: Криворізьку та Луганську ТЕС. Перша досить добре інтегрована до ОЕС — її потужності легко замінити. А от із Луганською ТЕС (м. Щастя) не все так просто. Вона забезпечує електроенергією північ Луганської області, але причому є повністю відрізаною від решти ОЕС унаслідок війни. Тільки минулого року розпочато реалізацію інфраструктурного проекту (будова Кременської підстанції), який дозволить частково під'єднати «луганський острів» до ОЕС.

Досі ДТЕК постачав антрацит зі свого шахта у Ростовській області залізницею. Минулого року РЖД довго не видавала квоти на його перевезення, що призвело до вичерпання запасів вугілля та переходу на спалювання газу. А це значно дорожче. Потім поставки відновлено. Тож така блокада не може паралізувати роботу Луганської ТЕС, але зробити її дорожчою — дуже легко.

Те саме стосується коксу й коксує вугілля, яке має критичне значення у виробничих процесах металургії. Російський експорт забезпечує майже 50% від усіх потреб комбінатів України. Це багато. Проте, на відміну від антрациту, цей тип вугілля легко знайти на альтернативних ринках. Звичайно, воно буде дорожчим — за попередніми підрахунками, сукупне зростання коштів виробництва сяга-

тиме 10-15%. Нагадаю, що домінують роль в українській металургії відіграє той же Ахметов. Випадковість? Не думаю.

Повернімося до політики. Ще в сени Кремль усіма способами намагався переконати Ахметова підтримати «єдиного» кандидата від проросійських сил в Україні — Юрія Бойка. Ахметов, який в олігархічній конструкції імені Порошенка мав привілейовану позицію, а паралельно, за даними деяких українських експертів, втратив (як мінімум, тимчасово) впливу у РФ, навіть не розглядав такий варіант.

Зараз, коли Порошенко залишає найвищу посаду в державі, а слідом за цим розпочато перебудову олігархічної конфігурації, Ахметов може бути більш зговірливим. Тож розрахунок простий — переконати найбагатшого українця піти одним проросійським фронтом на парламентські вибори.

Висновки

Санкційне розпорядження уряду РФ щодо України не слід сприймати як ембарго чи блокаду. Хоч Москва справді забороняє імпорту або експорту деяких товарів, які мають маргінальне значення. Важливішим є сигнал Кремля про те, що таке ембарго може стосуватися в майбутньому нафтопродуктів та вугілля. Водночас не варто драматизувати з цього приводу — навіть повне введення заборони не буде для української економіки катастрофою. Проте більш імовірним є дозування заборон, яке спричинить лише обмежену цінову турбулентність, хоча отримає чималий резонанс у ЗМІ.

Квітневий хід Кремля є очевидною спробою тиску на нового президента України Володимира Зеленського. Також це намагання підвищити ставки на можливих переговорах у майбутньому. Стратегічно Москва буде чинити спроби послаблення Зеленського, яке дозволить збільшити впливи проросійських сил.

Не менш важливими будуть процеси в олігархічних кулуарах. У Кремлі чудово розуміють, що одним із визначальних для курсу України чинників завжди були інтереси найбагатших українців. На тлі краху конфігурації олігархів, побудованої Петром Порошенком, триває її капітальний ремонт. Москва дає зрозуміти, що хоче, щоб її голос щодо цього процесу був почутим.

чення в корупції, не можна довірити вести ці ж справи», — наголосила вона.

5 березня В оновленому рейтингу найбагатших людей світу, за версією журналу Forbes, власник СКМ, «Метінвесту» і ДТЕК, найбагатший українець Ринат Ахметов посів 272 місце з капіталом \$6 млрд. Forbes нарахував в Україні сім доларових мільярдів. Власник Фергехро Костянтин Жеваго розмістився на 1511 місці з капіталом \$1,5 млрд. Також у рейтингу розмістились: власник агрохолдингу МХП Юрій Косіюк — \$1,4 млрд, власник «Інтерпайп» Віктор Пінчук — його капітал Forbes також оцінив у \$1,4 млрд, співвласники групи «Приват» Геннадій Боголюбов із капіталом \$1,2 млрд та Ігор Коломойський із капіталом \$1,1 млрд. Власник Smart-Холдингу Вадим Новинський з \$1 млрд повернувся в список мільярдерів Forbes після чотирирічної відсутності. Раніше було опубліковано рейтинг 100 найбагатших українців. Вони сконцентрували у своїх руках \$37,5 млрд.

7 березня Департамент контролю СБУ затримав чиновника Харківської міської ради, який працював на Федеральну службу безпеки Росії.

9 березня Внаслідок спроби представників Нацкорпусу прорватися до президента Петра Порошенка під час виступу в Черкасах постраждало 15 поліцейських, зокрема начальник ГУНП у Черкаській області. Двох підозрюваних в організації сутичок затримано.

10 березня В Україні за рік вилучили наркотиків на 23 мільярди гривень. Також ліквідовано 30 міжнародних каналів постачання наркотиків. У результаті передозувань алкоголю й наркотиків померли 3,5 тисячі українців.

12 березня Президент Петро Порошенко підписав указ про призначення полковника Сергія Кривоноса, який зняв свою кандидатуру з виборів та підтримав Порошенка, заступником секретаря Ради національної безпеки й оборони. Під час зустрічі з новопризначеним заступником секретаря РНБО, Порошенко сказав, що в Кривоноса «абсолютна нетерпимість до корупції». Порошенко доручив Кривоносу активуватися в питанні переозброєння ЗСУ та співпраці з НАТО. Новопризначений заявив, що для реформування напрямку збройних закупівель йому потрібно півроку.

13 березня Європейський парламент ухвалив резолюцію з рекомендацією призначити спеціального представника ЄС по Україні.

13 березня Україна в лютому закуповувала електроенергію у вугільних електростанцій майже на 50% дорожче від цін, за яким у Європі купували електроенергію групи Рината Ахметова. Це новий рекордно високий тариф ТЕС за всю українську історію.

14 березня В ООН уперше офіційно визнали українських моряків у РФ військовополоненими. Про це ідеться в доповіді Управління верховного комісара ООН із прав людини. Отже, УВКПЛ стала першою міжнародною організацією, яка визнала захоплених українських моряків військовополоненими.

► **14 березня** Міністр закордонних справ Павло Клімкін заявляє, що міфи про небезпечність вакцинацій поширювали російські блогери. «Дослідники проаналізували тисячі дописів у соцмережах, які поширювали антивакцинаторські міфи: більшість із них, як і у випадку з втручанням у американські вибори, були написані з пов'язаних із Росією акаунтів», — заявив міністр.

15 березня Міністерство фінансів США запровадило санкції проти шести громадян РФ і вісьмох компаній у відповідь на тривалу агресію Росії в Україні. Рішення передбачає, що все майно та інтереси у власності визначених фізичних та юридичних осіб блокуються, а особам у США заборонено здійснювати операції з ними.

15 березня Голова Держдуми РФ В'ячеслав Володін заявив, що влада України повинна відшкодувати анексованому Криму втрати, які нібито протягом 25 років зазнав півострів від «руйнівної політики». «Порушені основоположні права громадян, право на мову, право на освіту на своїй рідній мові, зруйнувала економіку Криму й Севастополя; фактично анексія», — сказав Володін. Також, на його думку, треба вивчити питання про «відповідальність Євросоюзу за соціально-економічне становище Криму».

16 березня Глава окупаційної влади Криму Сергій Аксьонов розповів, що захоплення півострова відбулося під особистим керівництвом президента РФ Володимира Путіна. Про це Аксьонов заявив під час святкового заходу на честь 5-ої річниці анексії Криму. «Насправді це була унікальна операція. Усе відбулося настільки швидко, зухвало й нахабно, що наші опоненти не встигли оговтатися», — додав він.

17 березня Україна ініціює створення міжнародної робочої групи з аудиту завданих збитків і втрат через військовий конфлікт. Рахункова палата виходить із відповідною пропозицією до своїх колег з INTOSAI, що нараховує 200 країн-членів. Є чимало країн, теж зацікавлених у створенні такої робочої групи в INTOSAI, — Кіпр, Азербайджан, Афганістан, Грузія, Ірак, Кувейт, Македонія, Молдова, Сирія, Хорватія, Ізраїль і, на жаль, багато інших. Це питання буде розглядатися у вересні на найближчому Конгресі INTOSAI. І, незважаючи на те, що він відбудеться в Москві, а українська делегація буде бойкотувати цей захід, є група підтримки, готова озвучити українську ініціативу. INTOSAI є міжнародною професійною організацією, що об'єднує вищі органи фінансового контролю країн-членів ООН.

19 березня Рада національної безпеки й оборони затвердила додатковий список із 294 юридичних осіб, щодо яких вводяться обмежувальні санкції. Зокрема, до списку потрапили компанії, причетні до будівництва транспортного переходу через Керченську протоку, проведення псевдовиборів на тимчасово окупованих територіях ОРДЛО, а також Кримського півострова, і компанії, які поширюють видавничу продукцію антиукраїнського змісту та інші.

20 березня Україна увійшла до четвірки світових лідерів за кількістю безконтактних транзакцій із картками Mastercard

Новий витік ескалації на Донбасі

Путін запровадив політику паспортизації

ТЕТЯНА КОЗАК

► Президент РФ вирішив почати надавати російське громадянство мешканцям окупованих територій Донбасу. Чому це сталося зараз та що це означає для громадян України?

Наказ про видачу російських паспортів президент Росії підписав 24 квітня. У ньому йдеться про спрощену процедуру надання жителю окупованих територій Донецької й Луганської областей російського громадянства «з метою захисту прав та свобод людини та громадянина».

«Встановити, що особи, які постійно проживають на території окремих районів Донецької та Луганської областей України, мають право звернутися із заявою про прийняття громадянства Росії в спрощеному порядку», — цитує указ сайт Кремля.

Спрощений порядок означає, що люди зможуть отримати російські паспорти без обов'язкових іспитів та вимоги проживання у РФ понад п'ять років. Розгледі заяв від жителів самопроголошених «ДНР» і «ЛНР» триватиме максимум до 3 місяців.

Про підготовку указу повідомляли російські ЗМІ, зокрема видання «Коммерсантъ», ще під час другого туру президентських виборів в Україні. Раніше, наприкінці березня, набрали чинності поправки до закону «Про громадянство», за якими Путін отримав право визначати тих іноземних громадян чи осіб без громадянства, яким можна призначати видачу паспортів РФ за спрощеною процедурою. Ідентифікаційні документи, видані де-факто владою самопроголошених «республік» на Донбасі, Росія визнала ще у 2017 році.

Замість привітання

«Це обов'язок Росії перед людьми, які думають і розмовляють російською, які зараз опинилися в дуже важкій ситуації через репресивні дії київського режиму», — пояснив рішення нада-

вати громадянство РФ радник Путіна Владислав Сурков.

Указ Путіна з'явився замість привітання новообраному українському президенту Володимирі Зеленському. Він також став приводом для першої заяви Зеленського після його перемоги.

«Я б не радив російській владі даремно витрачати час, намагаючись спокусити громадян України паспортами РФ», — звернувся український президент до Путіна через сторінку у «Фейсбуку». І запропонував надавати українське громадянство представникам народів, «які страждають від авторитарних та корумпованих режимів, у першу чергу — росіянам».

Зеленський вважає, що паспорт РФ надає тільки «право бути заарештованим за мирний протест, право не мати вільних та конкурентних виборів, право взагалі забути про наявність природних прав та свобод людини».

Новообраний президент також наголосив, що готовий до переговорів та чекає від Росії готовності до деескалації на зустрічі в Нормандському форматі. Підтвердженням намірів владнати ситуацію з боку РФ має бути обмін «усіх на всіх».

«З нашого боку ми готові обговорювати нові умови співіснування України та Росії. З розумінням того, що справжня нормалізація відбудеться тільки після повної деокупації. Як Донбасу, так і Криму. Україна не здається! У всіх сенсах цього слова», — уточнив новообраний український президент.

Заява Зеленського є також першим конкретним підтвердженням вектора його дій у відносинах із Росією. Багато критиків під час його передвиборчої кампанії говорили про його проросійськість.

Путін відповів українському президенту та запропонував «спільне громадянство». Своїм новим указом він розширив перелік українських громадян, які мають право на отримання громадянства РФ. Зокрема, це стосується тих, хто народився та постійно мешкав у Криму та Севастополі, але виїхали звідти до 18 березня 2014 ро-

ку. МЗС України засудила ці рішення та закликала міжнародних партнерів посилити санкції проти Кремля.

Загроза Мінським угодам

Міжнародна спільнота засудила Росію за паспортизацію. Європейській політики назвали указ Путіна «підризом суверенітету України» та «загрозою реалізації Мінських угод». Своє рішення низка країн Європи, у тому числі Франція, Німеччина, Велика Британія, Швеція та Польща оприлюднила під час позачергового засідання Ради безпеки ООН. Його скликала Україна після оголошення Росією свого рішення про громадянство.

Спецпредставник США в Україні Курт Волкер також заявив, що рішення видавати паспорти РФ — провокаційне та цілком відповідає російським окупаційним практикам і підживляє зусилля з реалізації Мінських домовленостей та повернення Донбасу під контроль України.

Українські експерти вважають, що тактика Путіна на Донбасі дещо по-

дібна до тієї, що Росія імплементувала в Абхазії та Південній Осетії. Там на початку 2000-х російська влада захоувала місцевих жителів отримувати паспорти РФ, а під час російсько-грузинської агресії у 2008 році Росія виправдовувалася необхідністю захисту власників російських паспортів. Тоді ж влада РФ визнала незалежність самопроголошених територій Грузії.

«РФ запустила абхазький сценарій на Сході України. Громадянство РФ жителям окупованих територій є його першим формальним етапом. Через скільки часу саме державою-агресором буде визнана “незалежність” народних республік» — питання відкрите. Але насправді воно вже вирішене Кремлем, очевидно, за підсумками 31 березня і, особливо, 21 квітня», — вважає політичний діяч, колишній представник президента України в Криму Борис Бабін.

Як повідомляли місцеві ЗМІ, у «ДНР» почали процес підготовки місцевих жителів до видачі паспортів РФ уже наступного дня після підписання указу

з використанням мобільних телефонів, браслетів, смарт-годинників. В Україні в 90 разів зросли операції безконтактних оплат з допомогою смартфона, на 25% щомісяця зростає кількість підключених пристроїв для NFC-платежів.

21 березня ФСБ Росії призначило проведення комісійної комплексної амбулаторної психолого-психіатричної судової експертизи щодо всіх 24 військовополонених українських моряків. Проведення даної експертизи щодо військовополонених українських моряків є незаконним, порушує норми міжнародного гуманітарного права, у тому числі III Женевської конвенції 1949 року, і є ставленням, що принижує гідність і честь військовополонених.

21 березня В Україні другий рік поспіль найнижчий у світі рівень довіри населення до влади — лише 9 відсотків. Про це свідчать результати дослідження аналітично-консультативної компанії Gallup за 2018 рік. Водночас у пострадянських країнах довіра до керівництва держави у середньому складає 48%, світовий середній рівень — 56%.

22 березня Кандидат у президенти Юрій Бойко і його соратник по політсилі, кум президента Росії Віктор Медведчук зустрілися з з прем'єр-міністром Росії Дмитром Медведевим.

22 березня Київська православна церква Московського патріархату подала до суду позов до Міністерства культури через вимогу вказати у своїй назві належність до Росії.

22 березня 40% осіб, які отримали доходи понад мільйон гривень та вже подали податкові декларації, — жінки віком від 18 до 78 років. Доходи в сумі понад 1 млн грн задекларували 1,1 тисячі українців.

23 березня Українського політв'язня Павла Гриба, обвинуваченого в схиланні до теракту росіянки Тетяни Єршової, російський суд засудив до 6 років позбавлення волі. 20-річний Павло оголосив голодування. Суд постановив рахувати термін ув'язнення з 22 березня 2018 року, хоча Гриба затримали 24 серпня 2017 року.

27 березня Окружний адміністративний суд Києва визнав протиправною заборону на в'їзд в Україну актора Федора Добронравова та анулював заборону на ретрансляцію деяких фільмів за його участі, зокрема серіалу «Свати».

27 березня Лідер Ліберально-демократичної партії Росії Володимир Жириновський подав до Державної Думи Росії проект постанови про невизнання підсумків виборів президента України. У постанові вказується, що депутати Держдуми «глибоко стурбовані» проведенням виборів президента України в умовах нібито нечесної виборчої кампанії із застосуванням «брудних» виборчих технологій, що є «грубим порушенням міжнародно-правових правил і норм, що лежать в основі організації і проведення демократичних виборів».

28 березня Київський районний суд Сімферополя в окупованому Криму до 15 травня арештував 23 затриманих під час обшуків кримських татар. Усіх перевезли у СІЗО в Ростов.

➤ **28 березня** Британська Телерадіомовна Корпорація BBC вибачилась і погодилась виплатити відшкодування президентіві України Петру Порошенку за матеріал про те, що сторона Порошенка заплатила за його зустріч із президентом США Дональдом Трампом.

29 березня Президент Петро Порошенко заявив, що Москва до 2014 року могла перехоплювати телефонні розмови між лідерами України та інших країн. «До 2014 року Москва мала можливість перехоплювати розмови, які здійснювали з допомогою конфіденційного зв'язку, навіть якщо вони були не з Москвою. Якщо було встановлено конфіденційний зв'язок радянського зразка, — він перехоплюється й роздруковується Москвою», — зазначив Порошенко.

29 березня З 2014 року компанія українського бізнесмена Рината Ахметова придбали активів на суму приблизно 22 мільярди гривень. Серед активів мільярдера з'явилися нові обленерго, шахти, сонячні електростанції, металургійні заводи, хімічне виробництво.

29 березня Голова комітету Верховної Ради з питань свободи слова та інформаційної політики Вікторія Сюмар заявила, що має частину подань від Служби безпеки України про те, що деякі акредитовані в парламенті журналісти співпрацюють із російськими спецслужбами. За її словами, це робиться для інформаційної війни проти України: спочатку спровокувати, а потім активно масовано використовувати це в засобах пропаганди.

30 березня Російська окупаційна влада Криму направила позов до «суду» з вимогою звільнити будівлю в центрі Сімферополя, яку зараз займає Православна церква України (ПЦУ). «Дана релігійна організація свої установчі документи у відповідність до законодавства Росії не привела і не є зараз на території Криму платником податків, ніде на обліку органів юстиції не перебуває», — запевняють у Сімферопольській міськраді.

31 березня Перший тур чергових президентських виборів 31 березня виграв шоумен Володимир Зеленський.

31 березня Очільник «громадянської позиції» Анатолій Гриценко заявив, що за жодних умов не підтримає в другому турі президентських виборів чинного главу держави Петра Порошенка.

1 квітня Окружний адміністративний суд міста Києва закінчив розгляд справи по суті за позовом Ігоря Коломойського щодо націоналізації «Приватбанку». Серед низки позовних вимог позивач, зокрема, просить суд визнати протиправними та скасувати рішення правління НБУ про віднесення «Приватбанку» до категорії неплатоспроможних та переведення до державної власності.

2 квітня Конституційний суд визнав конституційним законопроект про перейменування Дніпропетровської області на Січеславську. Після отримання висновків КС парламент може ухвалити в першому читанні такий законопроект не менше ніж 226 голосами.

2 квітня Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергети-

➤ Путіним. Денис Пушилін, голова «Донецької народної республіки», доручив забезпечити організацію процесу прийому та оформлення документів до 3 травня. А до 1 червня він наказав спростити механізм перетину кордону з Росією для того, щоби централізовано доставляти охочих отримати громадянство РФ. Транспорт також надаватимуть. А в «республіці» проводитимуть інформаційну кампанію.

Уже 30 квітня в Ростовській області почали працювати центри видачі російських паспортів для жителів ОРДЛО в тестовому режимі, повідомили російські ЗМІ. Один центр, куди можуть звертатися жителі «Донецької народної республіки», розміщений у селі Покровське, а для луганчан відкрили центр у Новошахтинську.

Однак, за даними української Східної правозахисної групи, до процесу паспортизації жителів окремих районів почали готувати ще у 2015 році. Агітація проходила відкрито, практичні дії реалізовувалися через створені окупаційні адміністрації та «громадські структури», зокрема «Федерацію профспілок ЛНР-ДНР», ГР «Мир Луганщини».

Правозахисники зафіксували декілька етапів процесу. Спочатку людей запрошували до де-факто адміністрацій, щоби написати заяву на отримання російського паспорта, і ці дані далі передавались у РФ. З 2017 року в ОРДЛО реалізовували програму «Російський співвітчизник» на підставі указу Путіна про визнання документів «республік».

Як пише правозахисниця Віра Ястребова, людей агітували звертатися із заявами на отримання паспортів РФ російські політичні та громадські діячі на масових заходах. Людей запевняли в тому, що у випадку, коли 50% мешканців Донбасу будуть із російськими паспортами, то тоді РФ змушена буде включити Донбас до свого складу.

Коштовний план

За три тижні до оголошення Путіним свого рішення, де-факто адміністрації були «приведені в повну готовність для роботи з оформлення документів і роз'яснювальної роботи з оформлення паспортів РФ».

Російські економісти підраховали, що видача російських паспортів жителям ОРДЛО обійдеться бюджету Пенсійного фонду від 100 до 175 мільярдів рублів бюджетних витрат у рік. Та президент Путін запевнив, що його рішення не призведе до

«серйозного навантаження» на російський бюджет. За його підрахунками, сума витрат може досягти 100 млрд рублів протягом кількох років.

«Щодо виконання або невиконання наших соціальних зобов'язань перед нашими громадянами в Росії: сумнівів немає — усі соціальні зобов'язання, абсолютно всі соціальні виплати, пенсії, їх підвищення — усе буде виконано. Тут немає ніяких сумнівів», — заявив він під час прес-конференції в Пекіні.

Ті, хто отримують російське громадянство, мають право на пенсійні виплати. Але, як повідомив Пенсійний фонд РФ, наразі це можливо за умови, якщо люди переїдуть на постійне проживання в Росію. У Кремлі підраховували, що претендентів на російську пенсію — одна третина жителів окупованого Донбасу.

За підрахунками Міністерства з питань тимчасово окупованих територій, на невідконтрольній Україні районах Донбасу мешкає 2,7–2,8 млн людей. Дані, що надаються де-факто владою в ОРДЛО, дещо вищі — 2,28 млн у «Донецькій республіці», та у «ЛНР» — 1,45 млн осіб.

Зменшується кількість переселенців на підконтрольній частині України. Наразі ця цифра становить майже 1 млн 370 тисяч людей у порівнянні з понад 1,5 млн у грудні минулого року офіційно зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Частина переселенців повертається додому. Як встановило дослідження Національної моніторингової системи щодо соціально-економічних характеристик внутрішньо переміщених осіб, одна з головних причин — економічні проблеми, зокрема відсутність свого постійного житла.

«Вимушено повертаємося на окуповані території, тому що немає можливості «закріпитися», немає можливості залишитися в орендованому житлі або в друзів та знайомих», — цитує переселенців громадська організація «Восток-SOS», яка займається питаннями ВПО вже п'ятий рік.

Представник «Донбас-SOS» Артем Фоменко наголосив під час круглого столу «Діалог влади та громадськості щодо підтримки вразливих верств населення України», що питання забезпечення житлом є одним із найважливіших для ВПО та «йде на другому місці після роботи».

Складні відносини

Лінію розмежування на Донбасі перетинають 40 тисяч громадян щоденно.

ФОТО: ЛЕНКА ВІХ

Для багатьох це необхідність, та серед них — велика частка пенсіонерів. Через складні умови перетину — багатогодинні черги, відсутність обладнаних пунктів пропуску, загроза обстрілів — цивільні гинуть на КПВВ. З грудня минулого року, за даними ОБСЄ, 18 людей померло під час перетину. Це здебільшого люди літнього віку, у яких виникли проблеми із серцем.

Мешканці ОРДЛО йдуть на підконтрольну Україні територію з різних причин — отримати медичні послуги, купити ліки або якісніші продукти, зустрітися з рідними. Левова частка людей перетинають лінію розмежування для отримання пенсійних виплат.

Пенсіонери можуть отримувати гроші від держави тільки на підставі довідки ВПО, і повинні проходити верифікацію та перевірки від органів державної влади. Це рішення, яке прийняв Кабмін у 2016 році, оскільки Українська Гельсінська Спілка з прав людини в судовому порядку. Втім, попри рішення суду, перевірки продовжуються.

Єдине полегшення принесла нещодавня зміна системи пропусків через лінію розмежування — перепустки, які люди отримують від СБУ, раніше треба було постійно поновлювати, а з 2019 року вони мають необмежений термін дії.

Дискримінаційну щодо переселенців позицію влади підтвердив міністр соцполітики Андрій Рева в коментарі британському телерадіомовнику BBC.

«Усі, хто були проукраїнські — ці

виїхали, — заявив Рева відносно жителів ОРДЛО. — А ті, хто хоче отримувати дві пенсії, там і тут, хай потерплять. Мені їх не шкода нікого, абсолютно, чесно скажу. Мені шкода тих солдат і офіцерів та їхні родини, які вбиті там через цих покидьків».

«Це не Україна так із ними поведеться. Головне для того, щоби ці люди не страждали, повинна припинитися війна. Для цього окупанти повинні забратися з території України, і все», — додав він.

Мешканців ОРДЛО, які отримують паспорт РФ, закликав позбавляти громадянства України. Про це заявив заступник міністра із тимчасово окупованих територій Юрій Гримчак. Він нагадав, що, за Конституцією, українці можуть мати тільки одне громадянство.

«Ті люди, які будуть отримувати або отримують уже громадянство Російської Федерації, можуть втратити громадянство України, і я думаю, що так треба буде робити — анулювати паспорти України, паспорти закордонні, внутрішні й так далі», — заявив він.

Поки дипломатична криза поглиблюється та віддаляє вирішення військового конфлікту на Донбасі, під час якого загинуло вже 13 тисяч людей, мешканці ОРДЛО, які є громадянами України, залишаються заручниками — як агресії Росії, так і дискримінаційного ставлення з боку української влади.

ки та комунальних послуг, оштрафувала вже 12 облгазів, що належать бізнесмену Дмитру Фірташу за незаконне донарахування в платіжках.

2 квітня Комітет Європарламенту з міжнародної торгівлі розкритикував Україну за використання лазівки в Угоді про асоціацію, у зв'язку з чим значно зріс експорт української курятини до ЄС. Українські виробники, а саме компанія «Миронівський хлібопродукт» мільярдера Юрія Косюка, знайшли спосіб обійти жорсткі обмеження на експорт курячого філе в ЄС. Курятина з кісткою відправлялася на заводи ЄС без сплати будь-яких мит, а далі кістку відрізали і продавали як куряче філе. Як наслідок, імпорту цих курячих елементів з України, як показують дані, представлені на засіданні комітету, збільшився з 3,7 тис. тонн у 2016 році до 50 тис. тонн у 2018 році. Як стало відомо, Єврокомісія досягла домовленості про зміну угоди, зокрема Євросоюз збільшить безмитні квоти на курятину з України й закряє лазівку Косюка.

2 квітня Гривня спокійно й без змін відреагувала на результати виборів.

3 квітня Доходи населення України за 2018 рік зросли на 21,4% у порівнянні з 2017 роком і становили 3,2 трлн грн.

4 квітня Севастопольський міський суд засудив двох жителів Севастополя Володимира Дудку та Олексія Бессарабова, яких ФСБ вважає агентами українських спецслужб, до 14 років позбавлення волі в колонії суворого режиму.

4 квітня ЦВК обробила 100% електронних протоколів, шоумен Володимир Зеленський перемагає в першому турі президентських виборів із результатом 30,24%. Чинний глава держави Петро Порошенко — на другому місці з рейтингом 15,95% електоральної підтримки. Лідерка «Батьківщини» Юлія Тимошенко отримала 13,40% голосів, а Юрій Бойко — 11,67%.

5 квітня Генеральна прокуратура заявила, що посилює роботу в кримінальному провадженні щодо олігарха-втікача Сергія Курченка та його ймовірних спільників. «З минулого тижня окремі ЗМІ продовжують маніпулювати навколо гучних прізвиськ, які згадуються в #КурченкоГейт. «Прогнози» експертів щодо внутрішніх репресій, змін групи прокурорів, «втрати» доказів тощо не справдилися», — написала прес-секретар прокуратури, коментуючи інформацію про те, що оточення президента Петра Порошенка нібито фігурує в справі Курченка.

5 квітня Україна прогнала ключову торговельну суперечку з РФ у СОТ у справі щодо транзитних перевезень. Київ оскаржував політичну заборону росіян, яка розірвала найкоротший шлях українських товарів на ринки Середньої Азії. Розглянувши аргументи сторін, СОТ пристала на позицію РФ, що політична ситуація в Україні у 2014–2015 роках створювала суттєві загрози для її національної безпеки. А тому — обмеження транзиту вони не визнали порушенням.

7 квітня Володимир Зеленський заявив, що евроінтеграційний курс України є безсумнівним. Водночас, він зазначив, що вступ до НАТО повинен визначити референдум.

7 квітня Володимир Зеленський заявив, що готовий до перемовин з президентом РФ Володимиром Путіним у присутності представників Заходу щодо припинення війни на Донбасі. Водночас він наголосив, що не готовий жертвувати ні територіями, ні громадянами. Також він зазначив, що альтернативи Мінському формату немає, однак його потрібно переформатувати. За його словами, також має бути розпочато «інформаційну війну з Росією за Донбас, у якій ми маємо бути переможцями».

8 квітня Олігарх Ігор Коломойський заявляє, що не має наміру повертати собі націоналізований «Приватбанк», але хоче повернути капітал у 2 мільярди доларів. Він додав, що після зміни влади в Україні він розраховує на «чесний і справедливий суд».

8 квітня ФБР веде розслідування проти олігарха Ігоря Коломойського щодо можливих фінансових злочинів, включно з відмиванням коштів. Про це повідомляє видання The Daily Beast із посиланням на 3 джерела. Видання також зазначає, що Ігоря Коломойського «звинувачували в замовних убивствах» у 2015 році.

9 квітня На Донбасі окупаційні війська продовжують застосовувати зразки новітнього озброєння російського виробництва. Про це повідомляє прес-центр Операції Об'єднаних сил. Аналіз знайдених на місці обстрілу уламків снарядів засвідчив застосування окупантами керованих 152-мм артилерійських боеприпасів типу «Краснополь». Снаряди цього типу є на озброєнні артилерійських підрозділів ЗС РФ, а серійне виробництво здійснюється концерном «Калашников», зазначають у штабі ООС. «Окупанти, свідомо порушуючи умови Мінських домовленостей, знову продемонстрували свої злочинні наміри щодо використання нашої території у якості військового полігону для випробування та демонстрації розробок російського військово-промислового комплексу», — наголошують у коментарі військові.

9 квітня Україна випробувала крилату ракету, яка здатна долати відстань у понад 1000 кілометрів і нести бойове навантаження 150 кілограмів. Про це заявив президент Петро Порошенко. Він нагадав, що завершальні випробування вже пройшла ракета «Вільха-М». «Смерч» чи «Ураган» літають не далі, як на 76-70 кілометрів, а зараз будуть 130! Високоточні!, — заявив президент. «Це індикатор наших змін: Україна стала міцніша — і нам не можна розтринькати це», — знову наголосив він.

10 квітня Державна фіскальна служба включила до реєстру реєстраторів розрахункових операцій 8 новітніх моделей програмних комплексів, зокрема смартфони та планшети замість касового апарату.

10 квітня Серед перших 10 рішень Володимира Зеленського будуть наступні: 1. Запросити Велику Британію і США в Нормандський формат. 2. Запропонувати Верховній Раді ухвалити закон про медіацію. Зеленський вважає, що в людини повинен бути вибір: йти в суд чи використати альтернативний спосіб вирішення спору. 3. Внести в Раду економічний блок

Президентський експеримент

ПЕТРО АНДРУСЕЧКО, КИЇВ

➤ **Другий тур президентських виборів завершився без несподіванок, адже виграв Володимир Зеленський. Його результат збігся з даними передвиборчих опитувань та екзит-полів.**

Старий український політичний клас недооцінив ефект Зеленського, якому вдалося здобути перемогу практично в усіх областях України. Хоч, на думку соціолога Ірини Бекешкіної, ми маємо справу радше з ілюзією об'єднання виборців, оскільки серед виборців Зеленського є дуже різні люди із різним політичним баченням: 37% підтримують вступ до Альянсу, 33% — за нейтральний статус, а 6% — за військовий союз із Росією.

За словами Бекешкіної, виборці Зеленського об'єднані негативним ставленням до нинішньої політичної еліти. Тому значна кількість виборців проголосувала не за Зеленського, а проти нинішнього президента. Очікування щодо нового президента надзвичайно високі. А українські коментатори вже почали відлік часу до початку падіння підтримки новообраного президента. Восени в Україні відбудуться парламентські вибори, а партія «Слуга народу» Зеленського наразі очолює рейтинги громадської думки. Але навіть якщо їй вдасться зайняти перше місце, то доведеться вирішувати питання щодо формування парламентської більшості. І новий президент ще протягом півроку повинен працювати зі старим парламентом, що ускладнює його позицію. Хоч у Зеленського все ще є можливість розпустити Верховну Раду, але тільки у разі, якщо інагурація пройде до 27 травня.

Бізнес, збудований на сміху

Ідеолог Зеленського Руслан Стефанчук уже заявив, що навіть якщо доведеться співпрацювати зі старим парламентом, то команда Зеленського щотижня буде «бомбити» Раду законопроектами і широко повідомлятиме громадськість про важливість законів та їх підтримку чи невідтримку парламентом.

Володимир Зеленський переміг на президентських виборах без будь-якого політичного досвіду, якщо не враховувати багаторічну роботу в шоу, де він висміював українських політиків, а також роль вчителя історії, який став президентом України, у телесеріалі «Слуга народу».

Проте виборці Зеленського бачать у ньому не тільки смішного коміка, а й успішну людину.

Володимир Зеленський народився в 1978 році в Кривому Розі — великому промисловому місті Дніпропетровської області. Його батько — професор місцевого технічного університету, а мати — інженер. У дитинстві Володимир провів чотири роки в Монголії, де працював його батько.

Отримавши юридичну освіту, він не працював у цій професії, адже під час навчання захопився виступами в студентській самодіяльності та кабаре. Його запросили взяти участь у виступах відомої групи КВН «Запоріжжя – Кривий Ріг – Транзит». Російською мовою абревіатура КВН означає «Клуб веселих та кмітливих» і є своєрідним гумористичним шоу, у якому колективи, що виконують імпровізації на задану тему, змагаються один з одним. Ця популярна форма розваги на території колишнього СРСР з'явилася в 1961 році й актуальна досі.

У 1997 році в Кривому Розі було створено кабаре-групу «Квартал 95» (назва одного з районів міста). Тут Зеленський працює як актор і автор сценаріїв. «Квартал» набуває популярності, його запрошують у Вищу лігу КВН у Москві, також команда виступає в інших колишніх республіках СРСР.

Тут Зеленський зустрів свою дружину. З часом у пари народилося двоє дітей. У 2003 році телеканал «1+1» запропонував «Кварталу» записати серію концертів. Відтоді починається їхня телевізійна кар'єра. Вечірнє шоу — це передовсім політична сатира. І незабаром «Квартал 95» перетворюється на Студію «Квартал 95», яка випускає телевізійні та концертні шоу. Зеленський є одним із засновників фірми. Студія випускає серіали і фільми, які розраховані на

ФОТО: ПЕТРО АНДРУСЧКО

український і російський ринки, а також на ринки інших країн. Водночас Зеленський проводить концерти по всій країні. Коміки висміюють політиків, які, однак, полюбують приходити на ці концерти, де камери крупним планом показують їхню реакцію на жарти про себе. Президента Петра Порошенка та його дружину також бачили на виступах Зеленського.

Президент із телевізора

Коли телевізійний серіал «Слуга народу» із Зеленським у головній ролі (виробництво Студії «Квартал 95») вийшов на телевізійні екрани у 2015 році, жоден із глядачів не підозрював, що через кілька років фільм стане реальністю.

У «Слузі народу» Зеленський грає роль вчителя історії Василя Голобородька, якому остогид рівень політичної еліти. Герой Зеленського звинувачує політиків. За сценарієм, цю розмову записує один з учнів Голобородька. Запис, розміщений в інтернеті, стає дуже популярним, і викладача обирають... президентом України. Другий сезон серіалу транслюється у 2017 році. З'являється також кінематографічна версія «Слуги народу».

Навесні 2018 року ім'я Володимира Зеленського (а також Святослава Вакарчука) несподівано з'являється серед кандидатів на пост президента в передвиборчих опитуваннях.

Дмитро Разумков, представник штабу Зеленського, підкреслює, що ідея вийшла не з оточення коміка —

хтось хотів перевірити, як суспільство відреагує на нові обличчя в політиці. Дійсно, соціологи фіксували високий попит на нових політичних лідерів.

За словами Разумкова, Зеленський думав про політику вже набагато раніше, але його участь у виборах стала предметом обговорення лише рік тому. У листопаді 2018 року Зеленський був уже на другому місці в опитуваннях, а в січні 2019 року — на першому. Водночас виявилось, що у грудні 2017 року Іваном Бакановим, близьким соратником Зеленського, була зареєстрована політична партія «Слуга народу». Саме ця політсила офіційно висунула Зеленського на вибори.

Зеленський, беручи участь у президентській кампанії, водночас активно займався сценічною діяльністю. Він пояснював це тим, що концерти «Кварталу» були заплановані заздалегідь. Але, на думку експертів, це призвело до зіткнення інтересів і порушень виборчого законодавства.

Сумніви щодо законності проведення виборчої кампанії Зеленського виникли й у Комітеті виборців України, який з 1994 року здійснює моніторинг виборів в Україні. Адже за кілька днів до голосування відбулася прем'єра третього сезону телесеріалу «Слуга народу». На думку КВУ, це була політична реклама, за яку Зеленський повинен був заплатити з виборчого фонду. Однак Зеленський та його соратники стверджували, що шоу, як і кабаре, не мають нічого спільного з виборчою кампанією.

законопроектів: 5% податкова амністія з 2020 року, податок на виведений капітал і Служба фінансових розслідувань.

4. Попросити парламент ухвалити пакет законопроектів про народовладдя, щоби врегулювати питання загальнонаціонального та місцевих референдумів, петицій; а також відкликання нардепів та імпичменту президента. 5. Провести аудит держави, створивши консультативний орган з експертів, зокрема міжнародних, які проведуть аудит упродовж 3-4 місяців. Також Зеленський обіцяє впровадити «секретний план» для Верховної Ради. Мовляв, якщо співпраця з депутатами не вийде, будуть інші варіанти, «які багатьох здивують».

11 квітня Президент Петро Порошенко призначив 38 суддів Вищого антикорупційного суду України, які одразу склали присягу. До цього моменту країна йшла довгі 3 роки.

11 квітня За результатами першого кварталу поточного року українці задекларували 24 мільярди гривень доходів, це на 97% більше, ніж на 1 квітня 2018 року.

12 квітня Басманный суд Москви заочно арештував колишнього міністра оборони Анатолія Гриценка, якого у РФ звинувачують у публічних закликах до здійснення терористичної діяльності на території країни.

13 квітня Кандидат у президенти Володимир Зеленський чотири рази проігнорував повістки, які надсилалися йому під час мобілізації 2014–2015 років. Про це повідомляє прес-служба Міноборони у відповідь на звернення народних депутатів.

15 квітня Екс-нардепа Дмитра Крючкова, якого підозрюють у розкраданні обленерго, екстрадували до України, де його затримали детективи НАБУ.

16 квітня У російському Міністерстві закордонних справ заявляють, що в Міжнародного трибуналу ООН немає юрисдикції для розгляду справи щодо нападу РФ на українських моряків на Азові.

16 квітня Верховна Рада прийняла постанову про ризики, загрози для національної безпеки, які виходять від двох телеканалів «112.Україна» і NewsOne. Водночас президент Порошенко доручив СБУ перевірити дані про можливі загрози нацбезпеці з боку цих телеканалів.

16 квітня За даними опитування, проведеного КМІС, до парламенту мають шанс потрапити 6 партій і ще 2 близькі до проходження. Так, за партію «Слуга народу» проголосували 6 26% опитаних, які визначилися з вибором, за «Опозиційну платформу – За життя» — 15,7%, Блок Петра Порошенка «Солідарність» — 13,9%, ВО «Батьківщина» — 12,1%, «Громадянську позицію» — 5,1%, а за партію «Сила і Честь» — 5%. Крім того, «Радикальна партія Ляшка» набирає 4,8% голосів, а ВО «Свобода» — 4,6%.

16 квітня Більшість опитаних українців (39%) вважають, що новообраний президент насамперед має знизити тарифи на комунальні послуги. Про це свідчать результати опитування КМІС. Розпочати/пришвидшити розслідування найбільш резонансних корупційних злочинів — 32,4%; скасувати недоторканість депутатів, суддів і прези-

дента — 35,5%; розпочати переговори з Росією — 23,3%; знизити зарплату топ-чиновникам — 18,4%; розпочати переговори з ЄС та США щодо Донбасу і Криму — 16,4%; пришвидшити розслідування злочинів проти Майдану — 9,4%; розпочати переговори про вступ до ЄС — 3,3%.

16 квітня Надію Савченко, підозрювану в організації теракту, та іншого фігуранта цієї справи Володимира Рубана випустили з-під варті, оскільки термін арешту сплив 16 квітня, а суд не продовжив їй термін тримання запобіжного заходу. «Я доведу свою невинуватість, я виграю в цьому суді. Тепер нам поспішати нікуди», — додала вона.

17 квітня Силовики затримали сімох осіб зі складу диверсійно-розвідувальної терористичної групи спецслужб Росії та ще одну людину, яка сприяла злочинам на території України. Раніше група вчинила терористичний акт, у результаті якого загинув генерал військової розвідки Максим Шаповал. За аналогічним сценарієм 4 квітня 2019 року, під час спроби закладання вибухового пристрою під автомобіль українського військового розвідника, стався самопідрив. У результаті цього самопідриву виконавець, він же керівник російської диверсійно-терористичної групи отримав тяжкі тілесні ушкодження.

18 квітня Прем'єр-міністр Угорщини Віктор Орбан під час кризи в Україні пропонував Польщі захопити українські землі й поділитися ними. Про це заявив польський політик Славомір Нитрас, повідомляє «Європейська правда». За його словами, Угорщина — «небезпечна країна», адже угорці мріють про зміну повоєнного порядку.

18 квітня Окружний адміністративний суд Києва визнав незаконною націоналізацію «Приватбанку» та задовольнив позов Ігоря Коломойського.

23 квітня Українські стартапи за рік залучили \$337 млн, середній чек виріс майже до \$1 млн. Ця сума майже в 1,5 рази перевищила минулорічний максимум у 258,6 млн доларів. Кількість укладених інвестиційних угод зросла з 89 до 115.

24 квітня Мешканці окупованих територій на Донбасі зможуть отримати російське громадянство без відмови від українського, про це заявив президент Росії Володимир Путін. Указ президента РФ Володимира Путіна передбачає спрощений порядок отримання російського громадянства для жителів ОРДЛО. У МВС РФ заявили, що мешканці ОРДЛО зможуть отримати паспорти громадян РФ у Ростовській області. Крім того, жителі ОРДЛО, яким нададуть громадянство РФ, зможуть отримати російський закордонний паспорт. Володимир Путін заявив, що мешканці ОРДЛО зможуть отримувати пенсію як в Україні, так і в Росії.

24 квітня Видачею російських паспортів мешканцям окупованих територій Донбасу «Путін створює правові умови для офіційного застосування збройних сил РФ проти України». Про це заявив секретар Ради національної безпеки й оборони України Олександр Турчинов.

25 квітня Верховний суд закрав провадження в справі за позовом релігійних

Під час кампанії противники Зеленського, у тому числі й сам президент Порошенко, звинувачували його в тому, що він є маріонеткою олігарха Ігоря Коломойського. А вже постановки Студії «Квартал 95» виходили на каналі «1+1», який пов'язують з українським олігархом. Закидали йому також російськомовність і брак патріотизму. Однак сторона Зеленського наполягала на тому, що у 2014 році Зеленський виступав з концертами для військовослужбовців на фронті, а «Квартал 95» дав 1 мільйон гривень на допомогу Збройним Силам України.

Команда Зе й тінь олігарха

Хоч перед другим туром у програмі «Право на владу» на каналі «1+1» Зеленський представив своїх співробітників — експертів, відповідальних за різні напрямки політики, але питання його команди все ще залишається відкритим.

Наразі серед його соратників, які з'явилися в передвиборчий час, відомі лише колишній міністр фінансів Олександр Данилюк, який повинен відповідати за міжнародні відносини та економіку, Дмитро Разумков — куратор внутрішньої політики, Іван Баканов — відповідальний за відносини з парламентом, Руслан Стефанчук — куратор реформи державних установ, Іван Апаршин — експерт із питань оборони.

Однак навіть після виборів Зеленський не назвав конкретні імена людей, які могли б обійняти посади в його адміністрації та міністерствах, чий керівники обираються за президентською квотою. Йдеться про Міністерство закордонних справ, Міністерство оборони, Службу безпеки України, Раду безпеки й національної оборони України, Національний банк.

Зеленський оголосив, що запропонує свої кандидатури на ці посади тільки після інавгурації.

Опонентів Зеленського також непокоять зв'язки нового президента з олігархом Ігорем Коломойським.

За даними журналістів-слідчих з програми «Схеми», з лютого 2017 року до червня 2018 року Зеленський 11 разів побував у Женеві, де тоді проживав Коломойський. А після переїзду олігарха до Ізраїлю Зеленський двічі літав до Тель-Авіва. Сам Зеленський стверджує, що ці зустрічі не мали нічого спільного з політикою, з олігархом його поєднують виключно ділові відносини.

У журналістському антикорупційному проєкті Bihus.info 2 травня вийшло інтерв'ю з Ігорем Коломойським. Олігарх повідомив, що перемога Зеленського розглядалася як спільна перемога його й міністра внутрішніх справ Арсена Авакова. «У нас немає партнерства щодо вибору Зеленського, є фан-клуб Зеленського, тобто ми вболіваємо за Зеленського. Ми за Юлю [Тимошенко] вболівали. Ми вболівали проти Петра [Порошенка]», — додав Коломойський.

Нагадаймо, що навесні 2014 року Ігор Коломойський очолив адміністрацію Дніпропетровської області. Він активно підтримував заходи проти проросійських сепаратистів, включно з фінансуванням організації волонтерських батальйонів. У 2015 році його відносини з владою в Києві погіршилися й Коломойський подав у відставку. З цього моменту обговорювався конфлікт між ним і президентом Порошенком. А перед виборами з'явилася інформація, що міністр Аваков неофіційно підтримує контркандидатів Порошенка. У тому ж інтерв'ю Коломойський заявив, що Порошенко програв вибори завдяки тому, що його електорат дивився телеканал «1+1». Це канал, що належить Коломойському і має підписаний контракт на трансляцію програм і серіалів виробництва Студії «Квартал 95», яка належить Володимирі Зеленському.

Коломойського та Зеленського поєднує також особа адвоката Андрія Богдана. Українські ЗМІ назвали його «смотрящим» від Коломойського й тінновим керівником штабу Зеленського. Сам Богдан і Зеленський спростовують цю інформацію, стверджуючи, що йдеться про широкі юридичні консультації, пов'язані з виборчою кампанією та політичною діяльністю Зеленського. У будь-якому разі Андрій Богдан часто консультує Зеленського. Чи є він спільною ланкою між ним та Коломойським? Прямих доказів цьому немає.

Змінити адміністрацію та країну

Під час виборів команда експертів під керівництвом Руслана Стефанчука працювала над програмою перших кроків президента.

Програма передбачає низку змін і реформ. Сам Зеленський наразі заявив, що хотів би перевести адміністрацію президента на нове місце

ФОТО: ДЕНИС ЦИБУЛЬКО

в стилі open space. Зміна мала би стосуватися не тільки архітектурної відкритості, але і припинення практики таємних нічних візитів до Адміністрації президента.

Стефанчук також вказує на необхідність аудиту стану держави, з'ясування того, що має держава і якими є її зобов'язання. Вони хочуть провести перепис населення, який востаннє проводився у 2001 році.

Команда Зеленського прагне реалізувати заявлену концепцію «Відповідальний президент — відповідальний парламент». Пропонується внести законопроект про імпідмент президента та акт про зняття недоторканності з президента, депутатів та суддів. Не йдеться про повне скасування недоторканності, лише про ситуації, коли є прямі докази, що депутат став учасником злочину. Приводом для позбавлення мандата має бути також «кнопкодавство» і відсутність на засіданнях парламенту.

Слова Стефанчука свідчать, що розроблена програма стосується всіх найважливіших напрямів і групується за пріоритетами. До них належать антикорупційні заходи — ймовірно, відбудуться значні кадрові зміни в антикорупційних установах, адже, на думку команди Зеленського, вони показали дуже низьку ефективність. Також зміняться повноваження, наприклад, СБУ втратить можливість контролювати бізнес.

Пропонується також податкова амністія для бізнесу. Це означає, що підприємці зможуть легалізувати

свій капітал за певний відсоток, але це стосується лише несплати податків. Також плануються значні зміни в самій податковій системі, що мали б проявитися в обмеженні регуляторних можливостей держави.

Багато місця в програмі займає інформатизація України, яка має полягати зокрема у наданні (вирівнюванні) однакових можливостей міським та сільським жителям завдяки новітнім технологіям.

Що стосується питання безпеки та відносин із Росією, команда Зеленського підкреслює, що ніхто не має наміру торгувати ні українськими територіями, ні громадянами України. Росія є агресором, водночас Україна повинна зі своїм сусідом розмовляти, але лише за підтримки західних партнерів.

Зеленський особисто розкритикував Росію за спрощення процедури отримання російського громадянства українцями, які проживають у контрольованій проросійськими бойовиками частині Донбасу, і пообіцяв підготовку відповідних контрзаходів.

Чи вдасться новому президентові реалізувати свою програму та зберегти незалежність від олігархів? Наразі ми спостерігаємо за певним експериментом, наслідки якого ніхто не в змозі повністю передбачити. Але це експеримент, на який погодилася більшість українців.

організації про скасування постанови Верховної Ради України «Про підтримку звернення президента України до Вселенського патріарха Варфоломія про надання Томосу про автокефалію Православної Церкви в Україні».

25 квітня Рада підтримала революційний для української митниці законопроект «Про режим спільного транзиту». Законопроект покликаний наблизити українське законодавство в митній сфері до митного законодавства ЄС. Система спільного транзиту з ЄС — це насамперед імплементація спеціального програмного забезпечення на митниці, яке дозволить їй працювати синхронно з митницями інших європейських країн.

25 квітня Рада ухвалила закон про мову, який розглядала два місяці. За це проголосували 278 парламентарів. Перед голосуванням нардепам продемонстрували фільм, де до них звернулися письменники, поети, громадські активісти, вчені, актори, церковні діячі, які розповіли про важливість ухвалення закону про функціонування української мови. Також до зали парламенту прийшов Філарет, який перед цим у фільмі заявив, що церква наполягає на ухваленні закону про мову. Проти закону однозначно виступила тільки партія «Опозиційний блок». Закон закріплює, що єдиною державною (офіційною) мовою в Україні є українська — і вона обов'язкова для органів державної влади й публічних сфер на всій території держави. Публічне приниження чи зневажання української мови буде підставою для притягнення до юридичної відповідальності. За навмисне спотворення української мови в офіційних документах і текстах або створення перешкод та обмежень у застосуванні української мови також каратимуть. «Дія цього закону не поширюється на сферу приватного спілкування та здійснення релігійних обрядів», — зазначається в документі.

25 квітня Президент Петро Порошенко заявив, що дякує російськомовним громадянам за те, що з розумінням ставляться до необхідності підтримки української мови й пообіцяв поважати права людей, які говорять російською або іншими мовами.

25 квітня Підозрюваний у підготовці теракту экс-керівник центру «Офіцерський корпус» Володимир Рубан покинув територію України.

27 квітня Президент РФ Володимир Путін заявив, що в Москві думають над тим, щоби надавати громадянство Росії у спрощеному порядку не тільки жителям ОРДЛО, але і всім українцям.

28 квітня Уперше від Хрещення маємо власну церкву. Політики привітали українців з «унікальним» Великоднем. Також уперше в історії Великоднього богослужіння на Фанарі патріарше послання виголошувалося українською мовою. Під час святкової служби також лунав український хор та було багато людей у вишиванках.

30 квітня У Ростовській області запрацював центр видачі паспортів жителям окупованих бойовиками українських територій.

Розмови з задоволенням і не без моралі

У минулому році помітне інді-видавництво Rabulum, що спеціалізується на українському нон-фікшні, випустило книгу під дещо таємничою назвою «Ворохтаріум». Усередині — «літературний тріалог з діалогом і монологами», а фактично — культуроцентрична розмова на трьох, яку номінально скеровує Орест Друль, він же головний редактор інтернет-видання «Збруч», розмовляючи зі своїми давніми знайомими, справжніми героями цієї книги — Юрієм Андруховичем, одним із найпомітніших письменників доби української незалежності, і Олександром Бойченком, популярним публіцистом і перекладачем книг Боровського, Гласка, Єрофєєва. Розмова відбулася протягом трьох серпневих днів 2017 року у Ворохті, звідки частково й назва; у фокусі принципово живої розмови, до якої ані Андрухович, ані Бойченко спеціально не готувалися, — творчі біографії літераторів, траєкторії української й світової культур, пристрасні оцінки й суб'єктивні — і від того притягальні — спостереження найширшого діапазону. Якщо хочете, то це також інтерв'ю-ріка на три потоки різної міри замулення. «Український журнал» наводить фрагмент книги, в якому співрозмовники обговорюють письменницькі ідентичності, складні випадки культурної належності авторів і фактор мови письма, який мало що остаточно прояснює в історіях літератури.

ПІДГОТУВАВ ЄВГЕНІЙ СТАСІНЕВИЧ, КИЇВ

Ти кажеш, що в Америці вивчають англomовну літературу, британську й американську. А якою мірою російськомовна література в Україні є частиною української літератури?

Б: — Тут ми з Юрком зараз розійдемося в поглядах. Ну, не мусимо в усьому погоджуватися. Моя думка така: російськомовна література ніякою мірою не є українською, бо вона російська — незалежно від того, де її пишуть. Так само вся українськомовна література є українською, а написана вона в Росії, Німеччині чи Америці — це не має значення. Мені здається, системна помилка полягає в тому, що ми запитуємо: «До якої літератури належить, скажімо, Борис Херсонський або Володимир Рафєєнко?». А питання повинно звучати інакше: «До якої літератури належить такий-то конкретний твір автора?». Бо, володіючи кількома мовами, письменник і твори свої може постачати кільком літературам. А до якої літератури належить той чи тамтой твір, визначається зовсім не національністю, громадянством, країною проживання чи суспільно-політичними поглядами автора. Весь наш МУР не належить до німецької літератури, хоч усі його учасники жили і писали після війни в Німеччині. І Празька школа — попри свою назву

ФОТО: РОСТИСЛАВ ШПУК

— це не чеська література, а українська. І Нью-Йоркська група — знову попри назву — це українська література, а не американська. А от «Слепая» Шевченка належить до російської літератури — тільки не тому, що написана в Петербурзі, а тому, що написана російською. Або візьміть Набокова. «Машеньку» чи «Защиту Лужина» він написав у Берліні, але російською мовою — і це романи російської літератури, ніхто ж їх німецькими не називає, правда? А «Лоліта» — це вже американська література. Бо написана в Америці? Ясно, що ні. Якби він написав «Лоліту» російською мовою, то й вона належала б, як «Машенька», до російської літератури. Але вона не просто написана в Америці, а написана англійською мовою — домінуючою мовою Сполучених Штатів. Я знаю, що мовний критерій — не ідеальний, але всі інші ще гірші і ще більшу плутанину вносять.

А що з австрійською чи швейцарською літературами? Це все єдина німецька література?

Б: — Ні, в Австрії німецька — це офіційна мова. У Швейцарії — одна з офіційних. Немає ж окремої австрійської чи швейцарської мови. І аргентинської немає, мова аргентинців — іспанська, отже, й література їхня пишеться іс-

панською. А в Бразилії — португальською, бо й бразильської мови немає.

А: — То в такому разі треба було б Джойса назвати англійським письменником, а не ірландським. Адже ірландська мова є. Це означає, що він не належить до ірландської літератури, бо він англійською писав, а їй належать ті, хто пише гельською чи якоюсь ще автентичною ірландською мовою. І тільки таких треба було б тоді вважати ірландськими. Але в жодному разі, ніде у світі ніхто ніколи не назвав Джойса англійським письменником.

Так само Гоголя ніхто не назвав українським письменником.

Б: — Гоголя в Україні дехто називає. Але з «двоєдушним» Гоголем ще інша ситуація. Для нього в ті часи не було суперечності між українською, тобто «хохлацькою» ідентичністю і російською. Він дивився на Україну імперським оком і вважав її частиною Росії, власне Малоросією, як ми сьогодні вважаємо частинами України Галичину чи Буковину. Ми ж не бачимо нічого дивного в тому, що галицький чи буковинський письменник є одночасно письменником українським. А Гоголь так само сприймав за належне, що хохол із Полтавської губернії Російської імперії є російським письменником.

Але мене більше цікавить австрійська та німецька література. В ірландців є проблема, що їхню літературу можуть сприймати менш вартісно в порівнянні з англійською, є бажання показати себе більшими. Натомість австрійська та німецька література однієї вагової категорії.

Б: — Чекай, закінчимо з Джойсом. Ірландська мова є, але скільки б у Джойса нею було читачів? Джойс писав англійською, але, знову ж таки, англійська мова в Ірландії — офіційна, а російська в Україні — ні. Він писав англійською і при цьому наполягав, щоб його називали...

А: — О! Він так наполягав! Ти сам сказав те, що є для мене критерієм. Ти це зграбно збудував, що письменники не належать літературі, а належать їхні твори. Але я би письменника від його твору так різко не відмежовував. Письменники теж належать літературам, і коли говорять про будь-яку національну літературу, то починають оперувати іменами письменників, а вже тоді, відповідно, назвами творів. Тому я зазвичай стосую такий принцип щодо російськомовних письменників України, що ми повинні з повагою ставитися до їхньої самоідентифікації. Не кожен з них хоче бути українським письменником. >

Але якщо хтось із них називає себе українським, то даймо йому це право і не робімо з цього якоїсь ширшої проблеми. Тобто це є базове: письменницьке его. І його право віднести себе кудись, якщо вже обов'язково треба кудись себе відносити, до якоїсь національної літератури.

Але в Чехова чи в Гоголя все ж була якась частка української чи, точніше, малоросійської ідентичності, якщо сприймати їхню тожсамість як множинну ідентичність. Чи є це підставою, щоб інтегрувати їхні російськомовні твори в українську літературу?

А: — Це підставою не є, бо ніхто ніколи з них не сказав: «Я український письменник». То навіщо ми їх ледь не за вуха тягнемо? Якщо знайдеться таке джерело, де Чехов комусь там написав: «Я вообще-то пишу на русском, но я украинский писатель», чи навіть «малоросійський», то ми з радістю могли б цю тезу використовувати на повну, але...

А це нам треба?

А: — Думаю, навряд чи треба. Хоча це відкрите питання. Але, на мій погляд, не першої важливості. Ну хіба що поговорити, подискутувати. Що теж непогано.

Все ж, Сашко, ти ще не сказав про австрійську літературу.

Б: — Не сказав. Зате скажу про французьку, про один випадок. Джонатан Літтелл — американський єврей, який живе тепер в Іспанії, написав спочатку дві книжки англійською мовою, одна з них — це таке дослідження...

А: — Бо він історик, здається, так?

Б: — Мабуть. Дослідження стосувалося історії російських спецслужб. Потім ще їздив у Чечню, писав про режим Кадирова. Але от він написав роман «Bienveillantes». Ми б могли це перекласти як «Прихильні». Богині прихильні, евменіди. Він його написав французькою мовою — і дістав у Франції Гонкурівську премію і Премію Академії. Францію не цікавить, хто він там і звідки, і якими ще мовами пише. Тим, що він пише англійською, хай англомовний світ займається, але його франкомовний роман належить до французької літератури. Так вирішили французи.

А: — Але це аргумент теж на користь оції так званої інклюзивності. Тільки вони інклюзивність цю провадять через мову, а в нашому випадку ми мо-

жемо через самоозначення автора. Як один із варіантів. Ну ти ж не можеш Куркова виганяти з української літератури — мовляв, геть звідси? Він же стверджує, що він український письменник. Він же сказав українській літературі своє окей.

Б: — На щастя для письменників і ще більше для мене, я їх не можу ні приймати кудись, ні звідки виганяти. А до того, як ти знаєш, дуже добре ставлюся до Андрія Куркова. Як, зрештою, і до Бориса Херсонського, і до Володимира Рафеєнка. Тільки мене хвилює дещо інше... Ну, я вас ще позавчора попереджав про свою тугодумність. То дайте я зараз повільно спробую охопити тему, а тоді підемо далі... Прикол у тому, що тут мені потрібні російські слова, бо наша мова не розрізняє понять «російський» і «русский». Я це писав про Ігоря Померанцева. Я ж не кажу, що він «російський» поет, я лише кажу, що він — поет «русский». До Росії він не має жодного стосунку, крім глибоко критичного. Але пише російською мовою, себто русским языком. Тому створене ним — це русская поезия. І я цим визначенням ані вивищую Ігоря, ані принижую. Це абсолютно нейтральна констатація факту, якою мовою написані його вірші. Кордони держав, громадянства і політичні переконання авторів змінюються, а мова твору залишається.

Ти кажеш «самоозначення». З людського погляду цей суб'єктивний критерій, може, найважливіший. Але з наукового — ні. Наука, навпаки, мусить вилучати суб'єктивні критерії і шукати об'єктивних. А який ми знайдемо для літератури об'єктивніший за мову? І подивіться на це ще в практичній площині. Є український філфак. Там студенти вивчають українську літературу. На підставі чого вводити письменників у програму з української літератури? Питати кожного, що він про себе думає? А якщо себе назвуть українськими не лише російськомовні, а й кілька румунськомовних із Буковини, угорськомовних із Закарпаття, ще кілька кримськотатарських і один болгарськомовний з Одеської області? Український філолог у такому разі, щоб мати право називатися українським філологом, повинен, крім російської, знати ще й румунську, угорську, кримськотатарську і болгарську мови, бо інакше він не зможе читати літературу, яка називається українською. Добре, хай літератур різними мовами в Україні буде якнайбільше і хай усі вони про-

цвітають. Я ж не про їхнє існування дискутую, а суто про термінологію. І тому, визнаючи недосконалість мовного підходу, я залишаюся при думці, що він — найнадійніший. Можливо, в деяких інших країнах більше важить щось інше. То хай вони самі про себе подбають, не всі випадки зводяться до спільного знаменника. Але у нас головне — мова. Українська література — це література, написана українською мовою. Решта можуть називатися «російська література України», «румунська література України» і так далі... А що у нас, Оресте, далі?

Картаген, тобто Австрія!

Б: — З Австрією Юркові карти в руки.

— Отож, Юрку, чи є окрема австрійська література, чи є тільки німецька література?

А: — Та ні. Абсурдне запитання. Австрійська література є, вона зовсім відмінна стилістично. Цілоком інші процеси відбувалися. Але ця австрійська ідентичність, це взагалі така складна штука, і вона є надзвичайно різною протягом ХХ сторіччя. Це спершу ідентичність німців, які є громадянами Австрійської імперії, österreichische Deutsche. І цілоком інша річ — австрійська ідентичність після Другої світової війни. Тотальне заперечення своєї німецькості: «Ми не німці, ми австрійці! Ми громадяни Австрійської республіки!».

«Ми не хочемо нести німецьку вину».

А: — Це, безумовно, вирішальне.

Б: — Їхні два найуспішніші фокуси: переконати світ, що Гітлер був німцем, а Бетговен — австрійцем. Хоч насправді було навпаки.

А: — Але в будь-якому разі мовний критерій створює тут багато проблем. З мого особистого досвіду такий епізод. Коли я вперше до Німеччини поїхав, на стипендію до Баварії, то мав у своєму багажі номер «Всесвіту», де була доволі велика добірка моїх перекладів з Рільке. І я її показував періодично на якійсь зустрічі з тамтешніми літераторами. В тій публікації Рільке кваліфікується як австрієць. Ну це така загальна була традиція в радянському літературознавстві — вважати його австрійським поетом. Мабуть, той факт, що він народився у Празі часів Австрійської імперії, вирішальний. І в тій редакційній врізці до віршів Рільке в моїх перекладах зазначалося, що він «видатний австрійський поет». То баварські

німці, які ніби австрійцям фактично, як рідні брати, бо насправді це дуже споріднені культури, власне, близькість між баварцями й австрійцями така феноменальна, а відмінність між баварцями і якоюсь там Нижньою Саксонією така колосальна, що якби історична карта лягала інакше, то набагато природніше було б, якби оце була одна нація, оці південці, баварці й австрійці. У кожному разі, вони зазвичай з того дуже сміялися: «Ха! Рільке! Австрійський! Чуваки! Для них Рільке — австрійський поет!».

Б: — А що вони, цікаво, кажуть про Кафку — єврея, який жив у Празі і писав німецькою?

А: — У Кафки на могилі написано коротко і ясно: «Празький єврей». Нічого зайвого. Думаю, він сам хотів, щоб там було тільки це.

Тобто ніякої Австрії?...

А: — «Доктор Франц Кафка, празький єврей». Усе. Ну й похований же на єврейському цвинтарі.

Б: — На могилах різне пишуть. У Фолкнера написано: «Писав книжки і вмер». А ідентичність Кафки явно ширша за мононаціональну. І це радше доказ його літературної австрійськості. У давнішому, габсбурзькому сенсі...

А: — Це той момент, який є спірним, зрозуміло. До розпаду тих двох імперій — Австро-Угорської та Німецької. Бо вже з 1918 року починається питома австрійська історія — як Австрійської республіки. І от письменники, які в цей час з'являються зі своїми дебютами і працюють далі в літературі, це однозначно вже інша література, відмінна від німецької. Зрештою, й після Першої світової війни таке явище, як Шніцлер чи Краус, який «Факел» видавав, як і вся віденська література, — їх ще розглядають у курсі німецької літератури, але то вже викликає дуже серйозні суперечки. Зате після Другої світової ці межі означають доволі рішучіше.

Тобто суперечки йдуть про включення чи виключення?

А: — Суперечки йдуть... Але в цих суперечках німці інклюзивні, вони раді всіх австрійських класиків вважати водночас і німецькими. Австрійці ж — ексклюзивні. Австрійці не претендують на Гайне.

Ну, логічно.

А: — Хоча претендують частково на Гете. «Гете — це моя мова, а Гайне — це німецький поет», — каже австрієць. Натомість, повторюю, повоєнна

література — Інґеборґ Бахман, Томас Бернгардт, фон Додерер — їх ніхто зазвичай німецькими не називає. Це австрійські письменники однозначно. І мова в них ніби й німецька, але справжній фаховий германіст розповів би вам, скільки там є відмінностей, як за кількома реченнями стає очевидно, що це пише австрієць. Причому я не про діалект — є дуже багато суто австрійських форм німецької мови, і не тільки лексичних.

Тобто австрійська німецька. Не тільки різні лексеми, але й різні частоти вживання однакових лексем.

А: — Так. Але є й різке щось таке, просто на рівні трендів літературної стилістики. Німецька література після 1945-го — це перш усього «Група-47», тобто якомога суворіша правда, свідома така сухість і «безкрилість», відмова від будь-чого романтичного, від «красивостей», від естетизму. Іншими словами, писати грубіше, простіше і ясніше, але соціально-критичніше. Робота зі злочинною спадщиною націонал-соціалізму. Австрійці ж наче ховаються від цього.

«Це не наша вина».

А: — Відповідно, у них після 1945-го поновлюються формалістичні пошуки, Віденська школа поетів, наприклад. Неофутуризм, неодадаїзм, експерименти зі звучанням, безкінечні мовні забави. Сюрреалізм. Є, звичайно, і згадана Бахман, але вона дуже особлива на тлі австрійської літератури, бо зайнялася препаруванням соціальних виразок, тому вона трималася ближче німців. Їхньої «Групи-47».

Почекай, а Ремарк брав участь у цій денацифікації після Другої світової війни?

А: — Здається, так.

Теж щось писав?

А: — Він писав публіцистику.

А були художні твори з таким суспільним резонансом, як після Першої світової?

Б: — Ремарк особисто Другої війни не бачив, пересидів її в Америці. Але кілька романів написав...

А: — Про Другу світову?

Б: — «Скра життя», «Час жити і час помирати», «Ніч у Лісабоні». Тільки вже не мав такого розголосу, як після «На західному фронті...» й «Трьох товаришів». Тоді й сталося те, про що ти говорив: він пережив власну славу. Шкода, бо якраз у стосунках з наци-

стами Ремарк був бездоганно чистий. Вони стратили його рідну сестру, він під час війни допомагав євреям, відмовився від співпраці з цією...

А: — Так, з офіційною нацистською спілкою письменників — Reichsschrifttumskammer, що в перекладі «Імперська палата письменства».

Б: — І навіть вдруге фіктивно одружився з колишньою дружиною, щоб вивезти її з Німеччини до Швейцарії і врятувати від нацистів.

А: — От бачиш, є ж іще й Швейцарія. Ще один сегмент цього мовного аралу. І знову ж таки: ні Фріша, ні Дюрренматта в житті ніхто німецькими письменниками не називав.

А є швейцарські письменники, які б належали французькій літературі?

А: — Руссо.

Так. Він вважається чисто французьким, ніхто його не називає швейцарцем.

А: — А він швейцарець. Але з якого дива Гессе швейцарець! Тільки за паспортом, якщо він його мав. Але тоді і Джойнт швейцарцем був би... Тому що Гессе, живучи в італомовному кантоні, італійською не писав. Вільно володів, але не писав. А за народженням він німець. Уродженець Німецької імперії, тієї, що друга. А це ж про нього, про Гессе, найчастіше кажуть, що це швейцарський письменник, так? Чи таки німецький?

У загальному сприйнятті Гессе все-таки німецький...

Б: — Нам в університеті його подавали як німецького письменника.

А: — Бачиш, дуже складно порозумітися на цю тему, наприклад, із німецькими викладачами літератури, їхньою університетською професурою. Бо вони відповідають зазвичай: «А я взагалі не мислю в категоріях національних літератур. Це штучний поділ, такого не існує». Я на це кажу: «Ні, ну почекайте, ну мови — це ж об'єктивна реальність?». «Мови — це мови! Але яка різниця? Кафка — великий письменник, і я не переймаюся, німець він, а чи чех. Це поза межами моїх студій». Ну й так далі.

Б: — Німці, ніде правди діти, трохи перестаралися в XX столітті з національним питанням, то тепер перестаруються в протилежний бік.

Збудувати дім, посадити дерево

ІЯ КІВА, КІЇВ

► Мабуть, усі бодай раз чули вислів: «Справжній чоловік за життя має збудувати дім, посадити дерево і виростити сина». Ця тріада звучить настільки заяложено, що давно вже видається актуальною хіба що в іронічному контексті. Ніколи не думала, що колись мені доведеться замислитися над цим виразом по-справжньому. Дерево? Посадила, і навіть не одне. Син? Ну, не знаю, можливо, це буде донька. Будинок? Та де там, мені ніколи на нього не заробити. Тобто все це досягне, але водночас не має жодного стосунку до твоїх життєвих пріоритетів. Просто слова.

Починаючи з 2014 року, із вторгненням війни у спокій повсякденності, із досвідом біженства з Донецька, із роботою будівництва нового життя в приватному та загальнодержавному вимірах, багато понять, слів та виразів почали втрачати старі значення та набувати нових. Принаймні робити спроби відшукати нові значення, як хворі, що вчаться ходити після важкої операції. І ось уже фраза, що вчора здавалася уламком патріархального світу, звучить геть інакше. У ній ідеть-

ся про три різні способи відтворення життя і продовження себе. Народити й виростити сина — робота із собою та іншою людиною. Посадити дерево — робота із землею та будь-чим, що може давати плід. Збудувати дім — робота з неживою матерією, що може стати чимось лише у твоїх руках. Або інакше: ідеться про кохання, яке продовжується в дітях, ресурси, правильне використання яких дозволяє жити, та безпеку, без якої неможливо плідно існувати. Мабуть, саме тому дім стоїть у формулюванні першим. Якщо людина не має бодай химерного почуття безпеки, увесь свій час та енергію вона витратить на те, щоби знайти місце, де їй буде затишно. Інстинкт самозбереження працює незалежно від нашої на те згоди.

Але в роботі будь-якої системи стаються збої. І війна, що ніби злегка зачіпає окупацією, вибиває тобі з горлянки всі значення. Слів, речей, вчинків. Так, ти продовжуєш робити рухи, що радше нагадують пластику того, хто тоне, ніж хапається за життя, але, замість намагатися галузку за галузкою звити собі гніздо на новому місці, носиш під серцем пам'ять про дім, у якому тебе більше немає. Зігріваєшся його

теплом, як алкоголем на морозі, не зауважуючи, що от-от помреш від переохолодження. Придбання нових речей видається зрадництвом, поразкою. Сама лише думка, що можна й далі купувати книжки, ніби ти все ще збираєш ту, батьківську, бібліотеку, здається жалюгідною копією життя, у якому все було справжнім. Речі, які не знають нічого про тебе, приголомшують чужими запахами, звуками, фактурою. Квартири, що ти винаймаєш, боляче б'ються кутами, у які ти весь час не вписуєшся. Опір світу нормальності, що має свій ритм та напрямок, перетворюється на шалений танок, що несила зупинити. Й ось одного дня ти знаходиш у непевному київському просторі людину, що постійно мерзне та ходить із температурою. Прийшов час купити перший пуховик. А потім щось іще, а за ним — інше. Що, творити світ заново? Перший день, другий, третій...

У дитинстві мені здавалося, що збудувати дім — це деревина, цеглини, шифер, інші матеріали. Довгі дні важкої фізичної праці. Радість від того, що все вийшло саме так, як було задумано. Війна пояснила, що це всього лише метафора безпеки. Дім — це не стіни, власність, улюблені речі, китайський бабусин сервіз чи роздільний санвузол. Не жовтий будиночок на перехресті, до якого ти дійдеш із залізничного вокзалу пішки навіть із зав'язаними очима. Не запах, від якого завжди трохи паморочиться в голові і який годі відчутти на дотик. Дім — це цінності, довкола яких ти вибудовуєш себе. У Донецьку лишилися фортепіано, книжки, платівки, гітара, словники, орхідеї. У Києві з'явилися гітара, книжки, орхідеї та нові мови. Ландшафт міняється, але речі, що є твоїм мінімумом безпеки, залишаються незмінними. Це саме твій спосіб будівництва, саме твій спосіб наповнювати простір пам'яттю про себе.

Звісно, неможливо забути дім, у якому минуло двадцять п'ять років твого життя, як і неможливо пробачити, що тебе було виштовхнуто з нього в насильницький спосіб. Пам'ять — місце, яке завжди болить. Але, перефразовуючи вислів зі стрічки «Бентежна Анна», навіть якщо в мене відберуть дім 2000 разів, я буду відтворювати його знову і знову, щоби створити цілу армію просторів, які стануть зонами безпеки. І не лише для мене.

А у вас який спосіб відтворювати себе?

Повітря для легень і серця

DakhDaughters. Air. — 2019.

Концепт «повітря» 2018 року, здається, став топовим у програмах музично-театральних перформансів, міжнародних фестивалів актуального мистецтва. І розвивали його музиканти, перформери, художники, театральні режисери в різний спосіб — від медитативних алузій (під час «Французької весни-2018» на Софіївській площі) до цілком радикальних варіантів підкорення повітря і всієї атрибутики, яка з ним пов'язана в нашій свідомості (тут неодмінно згадується минулорічний фестиваль PORTOFRANKO, коли музична формація NOVAOPERA і, зокрема, композитори Роман Григорів та Ілля Разумейко змусили літак АН-2 виконувати роль музичного інструмента в опері AEROPHONIA).

І чи не найактивнішими на українській сцені з-поміж тих, хто медитував на концепт «повітря», стали учасниці гурту DakhDaughters. Відтак поява навесні їхнього другого студійного альбому під назвою Air була очікуваною, а водночас незбагненою. Перед виходом альбому «дочки Dakh-у» розповідали журналістам, що під час запису альбому намагалися відійти від попереднього досвіду в створенні музики. Назву й концепт Air запропонував Влад Троїцький.

Альбом, до якого увійшло 7 композицій, відкриває дещо іншу історію гурту: тут менше акцентуації на драйвовій фантазмагорійності, карнавальності, яка зазвичай пронизувала не лише виступи колективу наживо, а і внутрішнє звучання кожної композиції. Натомість на передній план проступають легкість, медитація, тривога, мінливість, магічна ритміка, що перетворює слухача і світ довкола.

Нові візії неможливо схопити, окреслити, та в них напрочуд легко зануритися: здається, музика поглинає й не випускає. Із цих тенет не прагнеш вирватися, адже вони пропонують іншу опцію бачення себе – вільного/вільної од життєвої метушні...

Більше за те, DakhDaughters знову переосмислюють, інсценують, перепошивають знайомі тексти українських класиків (композиції «О, панно Інно» на вірш Павла Тичини, «Японське кіно» на вірш «Полум'я» Миколи Холодного, «М'яч», в основі якого текст Майка Йогансена) і здійснюють власну музичну варіацію «Аліси в Країні Див» Льюїса Керрола в композиції «Панночка». Нанизування алузій, вдала гра зі словами і смислами дозволяють власним текстам звучати як продовження вічної музично-літературної гри, магії, що не піддається часу і викликам.

Запис альбому Air відбувався під керівництвом Дениса Ямбора на студії звукозапису BAMBRAFONE in ZvukoCeh (Київ). Мастеринг матеріалу здійснювався під керівництвом Мартіна Боуса (The Cage Studio, Велика Британія). А ось дизайн обкладинки — від колеги по сцені й Dakh-у Марка Галаневича («ДахаБраха»).

Музичні критики вже оцінюють альбом Air як один з основних номінантів на найкращу платівку 2019 року. А ми тим часом спостерігаємо за щільним гастрольним графіком DakhDaughters за кордоном, успіхами гурту в кіноіндустрії (адже в березні за його участі вийшов український мюзикл «Гуцулка Ксеня» режисерки Олени Дем'яненко), громадянською активністю учасниць (вони є незмінно патріотичними й надихають багатьох із нас не втрачати позицій у розвитку української держави й ідентичності)... І, звісно, слухаємо Air, який доступний на SoundCloud, AppleMusic, GoogleMusic, Deezer, Spotify.

Вибуховий український реп від AlyonaAlyona

AlyonaAlyona. Пушка. — К.: HitWonder, Rookodill'a, 2019.

Таємнича українська реперка alyonaalyona (Альона Савраненко), чії тексти, вірусні кліпи торік спровокували в мережі реакцію не лише музичних критиків, а й культуртрегерів, літературних критиків, режисерів і акторів, у квітні випустила свій перший альбом під назвою «Пушка». Ажіотаж довкола творчості alyonaalyona не вщухає дотепер. Адже довгий час вона не з'являлася перед широкою публікою. І щораз, коли в стрічці вринало, що реперка виступила на спеціальному івенті, закордонному заході чи просто на вечірці, зацікавлення зростало. Пості і стріми одразу ж набирали лайків і перепостів у кількості разів більше, ніж подібні повідомлення від уже знайомих колег по сцені. Й ось нарешті шанувальники задоволені. До нашої уваги — альбом «Пушка», що налічує 13 треків. До речі, знайти інформацію про те, з ким співпрацювала реперка над альбомом, справа невдячна. Таємничість огортає всі складові її життя. І складається враження, що саме в кліпах, текстах, музиці реперка рухається до своїх слухачів, трішки розкриваючи загадки. Усе ж меломани дізналися, що над альбомом «Пушка» працювали одразу два українські лейбли — HitWonder та Rookodill'a.

Отже, альбом репрезентує як хіти «Рибки», «Голови», «Відчиняй», «Залишаю свій дім», так і нові композиції. Окрім цього, одразу ж дебютним релізом alyonaalyona запустила й новий кліп до титульного синглу альбому «Пушка», відео до якого знімали в Берліні. А от із командою, яка працювала над кліпом цього разу, не було таємниць. Режисером виступив DELTA ARTHUR разом із IGOR BASKET. Реліз ознаменував і нові колаборації alyonaalyona. В альбомі реперка записала спільну композицію з однією з найуспішніших українських співачок Аліною Паш (AlinaPash), з якою перед тим, до слова, уже встигла побувати хедлайнеркою на Фестивалі соціальних інновацій та нової музики PLAN B

Отже, альбом репрезентує як хіти «Рибки», «Голови», «Відчиняй», «Залишаю свій дім», так і нові композиції. Окрім цього, одразу ж дебютним релізом alyonaalyona запустила й новий кліп до титульного синглу альбому «Пушка», відео до якого знімали в Берліні. А от із командою, яка працювала над кліпом цього разу, не було таємниць. Режисером виступив DELTA ARTHUR разом із IGOR BASKET. Реліз ознаменував і нові колаборації alyonaalyona. В альбомі реперка записала спільну композицію з однією з найуспішніших українських співачок Аліною Паш (AlinaPash), з якою перед тим, до слова, уже встигла побувати хедлайнеркою на Фестивалі соціальних інновацій та нової музики PLAN B

fest у Харкові. Спільна композиція «Падло» за кілька днів після офіційної презентації альбому також одержала відеожиття. У відеOVERSII композиція звучить удвічі довше. А ще — уважний слухач почує у своєрідному епілозі до треку голос Ніни Матвієнко, яка оповідає хронологію подій у відео. Самі ж авторки називають цей кліп своєрідною етнофантазмагорією. А ось складні постановки й ідею втілив у життя Натан Дейзі, французький кліпмейкер і співавтор ще одного відео AlinaPash — OINAGORI (також слухачам він відомий як вокаліст хаус-тріо Dop-Jaw).

Відео є, альбом уже теж. Коли ж алуоналуона вирушить у великий тур Україною? Адже на неї з нетерпінням чекають шанувальники, які вже за місяць від виходу «Пушки» завчили напам'ять нові тексти. Чекати лишається недовго: 17 травня починається її тур Україною, у якому одразу вісім міст — Харків, Полтава, Вінниця, Тернопіль, Львів, Івано-Франківськ, Київ і Одеса. Також плануються й закордонні виступи. Попередньо є інформація про концерти в Польщі — у Кракові, Варшаві і Вроцлаві. Варто чекати стрімкого розширення гастрольної географії української реперки, адже її таємничість вабить багатьох. Та розвідати щось наразі пощастило хіба американському Vogue, для якого була організована спеціальна фотосесія алуоналуона у Києві.

Що ж, спостерігаємо далі й насолоджуємося «Пушкою» на SoundCloud.

Ірина Плехова, Київ

МУЗИКА

Кіно про людину і природу

АНАСТАСІЯ ЄВДОКИМОВА,
КИЇВ

Якщо говорити про must-see цього року, то в рамках Міжнародного фестивалю документального кіно про права людини DocuDays 2019 відбулися прем'єри відразу двох важливих стрічок — це «Історія зимового саду» Семена Мозгового, що здобула перемогу в конкурсі Досу/Україна, та «Заповідник Асканія» Андрія Литвиненка, що отримала головну нагороду студентського журі фестивалю.

«Заповідник Асканія» — фільм про особливу любов людини до природи, а також про вибір працівників заповідника: як вони туди потрапляють, чому залишаються та як долають щоденні виклики. Через призму життя трьох героїв глядач пізнає, у якій гармонії із собою на закритій та обмеженій території може існувати природа. Директор пан Віктор — жорсткий керівник, що тримає в руках таку велику структуру, як біосферний заповідник (а їх в Україні лише 4), не лише приймає складні рішення про фінанси й кадри, але і справді любить кожну пташинку та знає все про тварин, які живуть, розмножуються, харчуються, переміщуються по території заповідника.

Зовсім інакшим постає відкритий позитивний дядечко пан Микола, який колись мав мрію — побачи-

ти заповідник. Це історія любові з першого погляду: він приїхав, побачив і залишився. Й уже багато років мешкає в селищі Асканія на краю дендропарку в хаті без електрики. Автори фільму мріють подарувати панові Миколі сонячну панель, щоби той міг заряджати мобільний телефон і вести блог, а 10% від прокату фільму піде на придбання біноклів, яких так не вистачає працівникам.

У заповіднику завжди вдосталь часу на те, аби подумати: таку тезу висуває молодий зоолог Паша. Усі навколо кажуть юнаку, мовляв, уже час одружуватись, натомість реальність підштовхує його до думки, що на зарплату такої держструктури родину не прогудуєш. І зрештою Паша, як і більшість молоді, тікає з неприбуткової сфери, прощаючись з Асканією.

Окрім безмежних степів та милих тварин, фільм приваблює музичною складовою — атмосферними композиціями від репера Паші, друга Паші-зоолога. У соціальному репі місцевого розливу повідомляють, що «Асканія — це вам не Іспанія», а значно крутіший регіон. Із цим неможливо не погодитись: внутрішня гармонія дендропарку гіпнотизує й затягує глядача.

Фільм «Історія зимового саду» — куди більш споглядальна історія. Пані Валентина 45 років пропрацювала в зимовому саду на ВДНГ у Києві. Однак коли змінилося керівництво, її вирішили відправити на

пенсію, пояснюючи все реформами. А втім, як зазначає пані Валентина, у її рослинному світі це так не працює й реформи все лише руйнують. Ззовні оранжерея на ВДНГ виглядає дуже гарно, вона обвита виноградом і давно стала улюбленим місцем для весільних фотосесій та інстаграм-фотографій. Проте всередині — відокремлене від земних суєт царство квітів, пальм, інших рослин, де триває щоденна робота задля підтримки умов їхнього існування. А пані Валентина — вимогливий керівник, яка прагне відданості працівників і щоденно стає також кризовим менеджером, щоби натягнути плівку й утеплити приміщення чи знайти спосіб, як облагородити простір, адже на першому місці для жінки — саме естетика.

Для пані Валентини трагедією є не факт втрати «місяця роботи», а те, що її прагнуть усунути від проекту, що віддавна став сенсом її життя. Зимовий сад — це не лише тяжка фізична праця чи креативні рішення; це сама природа, яка відкрила людині свою потаємну красу, долучила до неї. Позиція режисера в цьому фільмі відсторонена: він спостерігає, але не дає оцінок; він не просить героїв про коментарі, а підглядає за їхнім щоденним життям.

Прикметно, що в обох стрічках трапляються персонажі з дивацтвами, котрі виглядають гармонійно. Так, пан Микола із селища Асканія бачить, наприклад, домовиків і в деталях розповідає, як вони до нього приходять та що роблять. А помічниці пані Валентини наївно довіря-

ють підозрілому дідусеві-радіоестезистові, який знаходить біля входу в павільйон оранжереї канал потужної позитивної енергії. От і виходить, що це стрічки про гармонійні й інтенсивні стосунки (крихкої) людини і (загроженої) природи. Або ж про таку соціальність, з якої проростає щось вкрай поетичне й суто людське.

Як виживають ці структури й чи врешті виживуть — питання, що залишається без відповіді. Адже фільми показують злагожденість природи (заповідника й саду) та людини (конкретних героїв, які цілком їй віддаються) і радість «сродної праці», — таке збалансоване співіснування, що його вкрай просто можна зруйнувати. Болюче у цих фільмах — якраз щоденна боротьба: не лише за «місяця сили», але і власні цінності. Красиво і драматично — так хочеться схарактеризувати дві важливі документальні стрічки цього сезону.

ФІЛЬМ

Затурканих гуманітаріїв убивають, хіба ні?

Олександр Завара. Гелтер Скелтер, Харків, Фабула, 2019, 400 с.

Останніми роками українські видавці побачили те, що їхні закордонні колеги експлуатують уже не одне десятиліття: виявляється, читачі дуже люблять лякатися, їх захоплюють історії про криваві вбивства й усіляку незрозумілу чортівню. Новий роман Олександра Завари «Гелтер Скелтер» пропонує аудиторії як одне, так і інше. Мелітопольський письменник уже не вперше звертається до горор-тематики, але якщо попередній його роман, «Песиголовець», був переосмисленням народного фольклору, то нині перед читачем постає спроба вдихнути нове життя в авторський міф. Прикметно, що сам автор не зараховує «Гелтер Скелтер» до жажної літератури: це радше маркетинговий хід видавництва. Завара називає свою нову книжку чимось на зразок трилера, а якщо точніше — історією «про причинно-наслідковий зв'язок».

Головні персонажі повсякчас коять дурниці — маленькі, великі й дуже великі, — не розуміючи, що рано чи пізно за них доведеться платити. Усе починається на вечірці з нагоди так званого «бакалаврського екватора» в гуртожитку №6 історичного та філософського факультетів Чернівецького університету. Алкоголь та наркотичні речовини ллються рікою, хтиві студентки затискаються по темних закутках кімнат, а семеро друзів збираються у 217-й кімнаті (на цьому моменті всі фанати жанру мали б пищати від радості), щоби провести зловісний ритуал. Вони хочуть викликати Панночку, яка нібито виконує всі найпотамніші бажання. Ніхто з учасників не сприймає ані міську легенду, ані стояння зі свічкою навпроти дзеркала як щось серйозне, аж доки їхні мрії не починають здійснюватися, а самі вони — по черзі гинути. Ті, кого кощава ще не забрала, мають задля власного порятунку розгадати таємницю мстивого привида.

Олександр Заварі чудово вдалося прописати різношерсту компанію студентів. Це не група безликих статистів, які вийшли на сцену лише

задля красивої смерті. Навпаки, кожен із них має низку визначальних рис, які відразу западають у пам'ять; автор хотів намалювати образи «ваших сусідів» — і йому це вдалося. У житті кожної людини вряди-годи трапляються такі типажі, а серед студентів їх хоч греблю гати: відлюдкуватий дивак, femme fatale, наркоман-конспіролог, цілеспрямований «класний хлопець», у житті якого все розплановано на десять років уперед, та інші. Халепа, у яку вони потрапляють із власної дурості, допомагає всім розкрити приховані таланти — як позитивні, так і негативні.

Детективна інтрига майже повністю спирається на гоголівського «Вія». Вибір, здавалося б, надто попсовий, але водночас зрозумілий. Якщо американська література може похвалитися цілою плеядою майстрів жажної літератури, традиція якої не згасала й не переривалася століттями, то українській літературі пощастило менше. Радянський Союз був надто «утопічною» й тоталітарною конструкцією, аби там знайшлося місце літературі жажів та сексу, а дореволюційне письменство аж занадто зосереджувалося на любові до Бога, ігноруючи все інше. Страшилки якщо і з'являлися, то мали завузьку аудиторію і вже точно не ставали трендом. Микола Гоголь — класичний виняток, що підтверджує правило. Автор провів дослідницьку роботу, попрацював із першоджерелами і висунув свою конспірологічну теорію щодо смерті відомого письменника.

Завара вже не вперше намагається актуалізувати старі легенди, проклавши місток із давніх книжних часів до сьогодення. Ідея підкуповує. А ось загальмованість персонажів викликає незрозуміння: чому студенти-гуманітарії впродовж двохсот сторінок не могли зрозуміти, що

легенда, яка їм так припала до душі, — це переказ «Вія»? Мабуть, у всьому винні наркотичні речовини та прогуляні пари.

Автору дуже хотілося погратися в містику, яка насправді не зовсім містика, проте несподівані повороти навряд чи зможуть вразити досвідчених фанатів жанру: значна частина твістів прописана надто очевидно. Це звичайний детектив може дозволити собі (і то не завжди) пояснювати якісь події простим таланом чи збігом обставин, а ось у протиставленні містики та раціоналізму, якщо автор уже взявся за це, логічне пояснення має бути досконалим.

На жаль, у «Гелтер Склтер» місцями трапляються абсолютно фантастичні збіги, й учасники подій самі визнають, що ці збіги доленосні. Так історія про нерозуміння наслідків часто перетворюється на історію про тотальну «непруху». До того ж, головний несподіваний сюжетний поворот аж надто надихався фільмом «Крик» 1996 року.

Цікавим є також вибір назви роману. «Гелтер Склтер» — це алюзія на однойменну пісню «Бітлз», яку дуже часто визнають найбрутальнішим треком гурту. Моторошній славі композиції посприяло також і зізнання сумнозвісного маніяка Чарльза Менсона, мовляв, він надихався піснею, коли коїв деякі свої злочини. Мелодія непогано працює на атмосферу роману, синхронізуючи власне божевілля з божевіллям, яке оточує головних героїв.

«Гелтер Склтер» не відкриває нових обривів у літературі й не розширює межі жанру. Та якщо раптом когось мучить ностальгія за буремними студентськими роками й не відпускає бажання полоскотати собі нерви — це чудовий вибір. Особливо коли попереду довга дорога в місця, де немає цивілізації.

**Катерина Пітик
і Анатолій Пітик, Київ**

Ще трохи скелетів із родинної шафи

**Захарченко О. Третя кабінка
— Лос-Анджелес Роман Нора-
Друк, 2018.**

Торік колекція українських родинних саг поповнилася ще кількома

позиціями. Одна з них — «Третя кабінка — Лос-Анджелес». Для молодого покоління, що виросло з інтернетами-мобілками-скайпами, назва може видатися незрозумілою, ті ж, хто застали ХХ століття, знають, про що тут ідеться. А йдеться про зв'язок, про інформацію, яка, незважаючи на несприятливі обставини, невідомість, замовчування, недоговорювання, просочується і виходить на яв. Про реставрацію родинної історії.

На відміну від низки попередніх українських родинних саг — романів Оксани Забужко, Євгенії Кононенко, Володимира Лиса, Петра Яценка, — авторка «Третьої кабінки — Лос-Анджелес» спирається на приватні родинні історії, причому не лише на усні перекази, а й на документи з архівів Служби безпеки, що стали доступними завдяки діяльності Інституту національної пам'яті. Водночас книжка аж ніяк не зводиться до особистих порохунків із режимом, а виходить за межі документального свідчення і пропонує читачеві препаровану художню візію подій. Історія в романі викладена не хронологічно, а, так би мовити, у порядку заповнення пазлів. Сюжет вибудовано так, щоби від вступного розділу й до останнього тримати читача в передчутті розкриття таємниць. А досягти цього, як бачимо, можна навіть без мінетів у криївках та подібних пікантних покинутих секретів.

Як і в попередньому романі «Вертеп» (художня рефлексія подій початку 2014-го), Олена Захарченко уникає чорно-білого зображення, нікого не ідеалізує й нікого не демонізує. Один штрих звідти: дружина беркутівця втягнулася у вир революційних подій, її чоловік ставиться до цього з розумінням, а коли починаються події в Криму, вона везе туди допомогу для українських військових, і щоби повернутися на материк, жінка дає хабара черговому на блокпосту, другові свого чоловіка. Відчуваєте, які звивисті ходи? У «Третій кабінці...» колишньому бійцеві Повстанської армії вдається виїхати з України в одну з республік СРСР, після чого він виробляє собі фальшиві документи й одружується зі співробітницею органів; у такий спосіб він не лише рятується, а й отримує доступ до конспіративної інформації, якою через третіх осіб в Україні з допомогою певних сигналів інколи ділиться зі своєю ко-

лишньою однокласницею, чії рідні зазнали репресій.

Історична канва роману охоплює часовий проміжок від 20-х років ХХ ст. до Незалежності, тож у книжці зафіксовано чимало знакових подій української історії: репресії на Східній Україні щодо української інтелігенції в тридцятих роках; прихід советів на Волинь; німецький наступ; советський наступ; оstarбайтерство; повернення з Німеччини; партизанка; комунікація з родичами з Америки; діяльність КГБ; заслання; життя в Росії; контакти між українцями з різних півкуль земної кулі у 90-х роках; усвідомлення колишніми співробітниками КГБ власної провини. Загалом Олена Захарченко намагається трима-

ти рівновагу оповіді — не впадати в пафос та не робити іронічних жестів, — а все ж дещо в книжці є і від першого, і від другого. Іронія, скажімо, виразно відчувається під час опису процедури обміну сувенірами між громадянами України і США. Пафос зашкалює на передостанніх сторінках книжки, зокрема в розмові двох колишніх енкаведистів, що, «випадково» зустрівшись, критично переосмислюють справи днів минулих. Дидактизм і наївність — не найкращі тони для фіналу роману. Хоча жанр родинної саги на матеріалі покривдженої родини апіорі передбачає певну апеляцію до історичної несправедливості, засудження репресивної системи тощо.

Виглядає доречним, що авторка зображує родину не лише в протистоянні з режимом, а й у колаборації з ним, показує її причетність до репресивних заходів. Довкола цього закручується інтрига, художній текст від цього загалом виграє, навіть якщо перипетії роману не завжди видаються правдоподібними: надто вже тісним виявляється

зображений світ, надто багато збігів, несподіваних зустрічей. За таких умов цинічні роздуми сліпого діда звучать як квінтесенція життєвої мудрості: «Часом треба мати поменше рідні. Менше рідні — менше в тебе і проблем. А то всяк вони живуть, ховають у шафах скелети, роблять помилки, передають їх дітям, разом із грошима <...> Бо ж бач, не все можна із собою в домовину забрати — дещо в ту домовину не влазить...».

Читаючи цей текст, бачиш добре продуману конструкцію твору, відчуваєш, що авторка його, крім прози, займається не віршописанням, абстрактним живописом чи подібними химерностями, а речами, що вимагають раціонального складу розуму. «Третю кабінку...» можна рекомендувати любителям сюжетної прози, детективів, тим, кого цікавить історична тематика. Натомість тим, хто віддає перевагу психологічній прозі, ця книжка навряд чи «підє»: нюанси психічного життя дійових осіб нечасто потрапляють у кадр, внутрішній світ персонажів зображено доволі поверхово, без подробиць. Під час міжнародних розмов у кабінках відділень зв'язку таке, як правило, не обговорювалося.

Ігор Котик, Львів

Повернення (нео)класика

Панченко Володимир. Повість про Миколу Зерова, Київ, Дух і літера, 2018, 624 с. (Серія «Постаті культури»).

До списку переможців українських рейтингів «Книжка року–2018» (номінація «Життєписи») та «ЛітАкцент року–2018» (номінація «Літературознавство») видання Володимира Панченка «Повість про Миколу Зерова» потрапило цілком заслужено. Воно вражає інтелектуальною насиченістю, фактологічною густиною викладу, обширом охоплених тем. Автору вдалося вийти за межі власне біографістики і здійснити, відштовхуючись від постаті знаного поета, переключача, вченого Миколи Костьовича Зерова, справжню реконструкцію життя української творчої інтелігенції, яка увійшла до вітчизняних анналів під назвою «розстріляне Відродження».

Звісно, особливо цінною книжка

буде для філологів, надто тих, хто свого часу недовивчав основні літературні процеси, явища, імена перших десятиліть ХХ ст. Адже головний герой «Повісті» виявився так чи інак пов'язаним практично з усіма тогочасними діячами українського культурного руху. Тому автор, ведучи мову про Зерова, постійно зупиняється й робить крок убік, щоби бодай побіжно розповісти про тих, із ким його герой товаришував, з кого іронізував, кого критикував, а кого дружньо підтримував. Законірно, що чимало таких відступів присвячено поетам-неокласикам, до когорти яких належав і Зеров (до речі, Володимир Панченко не поділяє думку Юрія Шевельова про те, що неокласиків як програмового літературного угруповання не існувало). У фокус дослідницького об'єкта, крім поетів «п'ятірного грона», потрапляють також представники інших мистецьких об'єднань і сфер діяльності, чії життєві або творчі шляхи перетиналися із зеровськими, — від Сергія Єфремова до Миколи Хвильового, від Георгія Нарбута до Леся Курбаса. Своє слово у великому наративі українського культурного й суспільного життя отримують і ті, хто ставився до нього зі скепсисом чи неприязню, як, наприклад, Ілля Еренбург і Михайло Булгаков. «Що ж, у кожного свій сектор огляду подій і свій характер їх сприйняття», — по-філософськи резюмує автор. Утім, поліфонія думок зовсім не означає, що він не має власної виробленої перспективи, з якої споглядає минуле. Навпаки, читач постійно бачить у тексті виразну позицію автора, який дає оцінку тому, про що розповідає — чи то про діяльність української влади періоду національної революції, чи то про дискусії митців на сторінках журналів та в стінах аудиторій, чи то про великоросійський шовінізм радянських керманічів,

що зрештою покляли край українському «Ренесансу» розстрілами в далекому Сандармоху.

Книжка Володимира Панченка цінна дослідницькою спрямованістю, адже автор створює її на основі великого масиву документів, навизбируваних по бібліотеках та архівах. Поряд із панорамним, узагальнювальним мисленням, він демонструє здатність зосереджуватися на деталях, узятих із мало-відомих та важкодоступних джерел — наприклад, протоколів засідань у Другій українській гімназії імені Кирило-Мефодіївського братства, де вчителював Зеров, приватного листування Миколи Костьовича та близьких йому людей, зрештою, кримінальної справи, яку проти нього порушило ДПУ... Подібним чином історик Юрій Шаповал ще у 2009 році, на підставі раніше засекречених матеріалів слідства, упорядкував і видав книжку, присвячену боротьбі Миколи Хвильового із комуністичною системою. Так само й Володимир Панченко, послугуючись документами, що нині зберігаються в Галузевому архіві СБУ, наводить унікальні свідчення тієї епохи.

Автор щедро й розлого цитує унікальні джерела, із якими працює, зокрема епістолярні, керуючись, мабуть, бажанням наблизити героя «Повісті» до сучасних читачів, олюднити й інтимізувати підручникового Зерова, який за машкарою олімпійця ховав веселу вдачу та чутливу натуру. Чимало місця відведено різним *lovestory*, у які втрапляв поет. Мабуть, не випадково й назва книжки перегукується з виданими в діаспорі белетризованими мемуарами Алли Цівчинської «Незабутнє, немеркнуче (повість-спогади про Миколу Зерова)», про чіє романтичне захоплення професором-неокласиком докладно розповідає автор. Імовірно, із більш академічною метою — полегшити працю іншим дослідникам — Володимир Панченко наводить усе вціліле листування між Зеровим та визначним філологом Олександром Білецьким.

Своєрідними ліричними інтермецо, що нагадують — відкріємо таємницю — викладацьку манеру Володимира Панченка як лектора, є розповіді про його перебування в тих місцях, із якими пов'язана доля Миколи Зерова. І це не лише мирні вулиці колишнього Златополя, де вчителював Микола Костьович,

НЗІІ ТА АНОТАЦІІ

а й підмосковне Пушкіно, де провів останні дні на волі зламаний смертю сина й політичними цькуваннями Зеров. Це також і соловецьке лісове урочище, у якому під кулями офіцера держбезпеки обірвалося його життя. На останніх сторінках книжки чути голос людини, що гостро співчуває невинно убієнним, серед яких волею людиноненавистицької системи опинився й Микола Зеров. Однак повість про нього, як видається, ще далека до завершення, адже наступні дослідження додаватимуть до неї нові й нові сторінки.

Ольга Максимчук, Київ

Про імперські міфи та гендерні девіації

Богдан Коломійчук. Лемберг. Справи комісара Вістовича, Харків, Фоліо, 2018, 427 с.

Детективи люблять усі: і читачі, і письменники, і видавці. І хоч Андрій Кокотюха вряди-годи скаржиться на відсутність детективної літератури на українському ринку, повністю з ним погодитися не випадає — такі історії є. Окрім звичних «сучасних» детективів про роботу абстрактного київського поліцейного відділку, існує шалений попит на романи про всіляких вітчизняних Шерлоків Голмсів. Найімовірніше, він виник через інтерес до історичної літератури. На початку 10-х років масовий читач виніс у топи продажів книжки, які були присвячені тим чи іншим минулим подіям нашої країни: «Чорний ворон» Василя Шкляра, «Музей покинутих секретів» Оксани Забужко й «Танго Смерті» Юрія Винничука. Останній, здається, остаточно закріпив у масовій свідомості ідилічний образ довоєнного Львова, тож видавництво «Фоліо» запустило цілу серію «ретророманів», де вже інші автори розробляли створений Юрієм Винничуком міфопростір.

Новоспечений жанр, попри всі зовнішні ознаки, навряд чи можна зарахувати до «історичного роману». Усе ж ці детективи ближчі до фантастичної літератури, а точніше — до «альтернативної історії» та «меш-апу». Письменники дуже вільно поводяться з фактами, беручи з минулої епохи лише приємний (їхньому) оку антураж. Зараз у цій серії найактивніше працюють два автори: той-таки Андрій Кокотюха

та Богдан Коломійчук. Спершу їхні романи виходили окремо у форматі тоненьких книжечок, заледве не брошурок: це давало змогу знизити вартість виробництва, а отже, знизити й ціну готового продукту. Та зовсім нещодавно романи та повісті Коломійчука було перевидано під однією обкладинкою. З його творами це було зробити найлегше, бо у всіх них діє один персонаж: комісар лемберзької поліції Адам Вістович.

Його пригоди розгортаються у Львові з 1902-го до 1918 року. Головний персонаж — українець за походженням, саме тому він є білою вороною в лавах поліції. За це його вряди-годи підсудують колеги по цеху та, ближче до завершення Першої світової, випадкові попутники в потязі. Адам Вістович демонструє риси типового антигероя: він оградний, брутальний, жорстокий, недисциплінований і схильний до пияцтва курець. У нього купа проблем із жінками й начальством, а ще — неймовірний хист до розслідування найхімерніших справ. Детектив і маніяк-гвалтівник арештує, і зальотному упиреві покаже, де ра-

ки зимують: під титулом «Лемберг» зібрано шість справ, у більшості з яких присутній містичний елемент. У «Німфах болю» Вістович розслідує вбивства німфоманок, у «В'язниці душ» — розстріл депутата Галицького сейму в театрі, у «Ніхто із Данціга» — таємничу смерть повій, у «Візиті доктора Фрейда» — розшукує серійного вбивцю в товаристві самого пана Зигмунда, а в «Небі над Віднем» та «Останній справі комісара Вістовича» — занурюється у вир політичного шпигунства.

Усі справи надзвичайно заплутані, але в них повсякчас шкутильгає логіка. Автор в інтерв'ю регулярно згадує, що при написанні романів користується перевіреними рецептами пригодницької літерату-

ри, а втім, він чомусь забуває про основні інгредієнти детективного жанру: наприклад, він не надає повної інформації про розслідування читачу. Навіть досвідчений шанувальник такої літератури, який би охоче приєднався до розв'язування головоломки, зазнає провалу.

Звісно, іноді автори чинять так навмисно, як-от Фрідріх Дюрренматт у романі «Суддя та його кат», але, зрештою, швейцарцю був важливим монолог комісара Берлаха про правосуддя, а не перипетії розслідування. А ось Коломійчука цікавить саме процес пошуку злочинця, щоправда, особу вбивці майже ніколи не вдається ідентифікувати за знайденими доказами. Логічні висновки підміняються містиккою, яка виконує класичну роль «Бога з машини». Виняток становлять хіба що «Німфи болю».

Інша проблема справ комісара Вістовича — це шалений сексизм і ретроградність, які сочаться з кожної сторінки: свій мачизм персонаж утверджує через агресію та грубість. Усе, що відходить від патріархальної моделі «сильний чоловік — покірна жінка», демонструється як неусвітлене збочення. Дивовижним чином поведінка детектива й загальний антураж історій римуються з нещодавною статтею голови РНБО Олександра Турчинова «Нео-марксизм або подорож у безодню»: бачимо ті самі камлання про захист традиційних цінностей (у випадку Коломійчука — захист традиційного сексу; автор гостро засуджує садомазохістські практики, але дозволяє гвалтувати дружину, аби вибити з неї всю цю «емансипаційну дурню»). Хотілося б виправдати письменника, мовляв, це він героя такого зображує, проте сам подібних поглядів не поділяє. От тільки «найсоковитіші» пасажі припадають саме на авторську мову, і жодного разу висловлені думки не ставляться під сумнів притомними персонажами.

Окрім негарздів із сексом, історії демонструють вельми специфічний колоніальний хронотоп. Так уже сталося, що ретроромани від «Фоліо» мають два крила, і окрім українських романів про Львів, існують ще й російськомовні про булгаковський Київ чи бандитську Одесу. Звісно, твори Лади Лузіної та її подібних почали виходити значно раніше, тож книжки на кшталт «Лемберга» мали би бути «нашою

» відповіддю Чемберлену» — зрілішими та глибшими.

Вони мали б деконструювати імперські міфи — натомість також їх оспівують. І те, що тепер Російську імперію замінила «матінка Австрія», нічого не змінює. Російсько-українська війна, яка спалахнула у 2014 році, поставила низку незручних запитань фанатам Пушкіна й Толстого. Хоч мала би схвилювати й тих, хто так довго і вперто марив віденською кавою та псевдоналежністю до «величної» європейської культури.

Досить дивно, що на п'ятому році війни ми вже плюємося від Єлисаветграду, але досі зачудовуємося Лембергом.

**Анатолій Пітик
і Катерина Пітик, Київ**

Першій гравчині приготуватися

Любов Базь. De Profundis. — Київ: КП «Редакція журналу Однокласник», 2018. — 272 с.

Останні кілька років українські видавці активно пасуться на полі підліткової літератури. Надихнувшись успіхами зарубіжних колег, які продавали різноманітних «Бігунів у лабіринтах» та «Дивергентів» мільйонними накладками, вітчизняні письменники також жваво взялися за young-adult. Тему заходилися розвивати не тільки визнані майстри на кшталт Володимира Аренєва, а й молоді автори. Наприклад, шалено популярними стали фентезійні романи львівських письменниць Наталії Матолінець та Ярини Каторож. Взагалі фентезі — один із найуспішніших жанрів сучасної української літератури.

У цьому сенсі роман Любов Базь «De Profundis» стоїть трохи осторонь. По-перше, його і вдень зі свічкою не знайдеш: книга відразу поїхала до обласних та районних бібліотек, оминувши книгарні, оскільки її було видано завдяки гранту президента України молодим діячам у галузі культури. А по-друге, роман суттєво оновлює звичні декорации, адже пропонує зануритися в антураж технофентезі.

Головна героїня — літературознавця, літкритикиня, репетиторка і, як у тому фільмі, просто красуня. Типова філологиня після випуску

й натхненниці аж чотирьох чоловіків — програміста, рок-музиканта, письменника і старшокласника. Одного дня, прокинувшись на дні висохлої криниці, вона намагається збагнути, яка лиха доля закинула її сюди і як рятуватися. Майже відразу читач знайомиться з нестандартною структурою оповіді. Замість лінійного нарративу — роман-пазл, мозаїка, над якою разом із персонажем треба поміркувати, щоби знайти розгадку. Стрибаючи між спогадами героїні та творчістю інших про її альтер-его, можна потрапити в пісню, уривки з романів чи комп'ютерну гру. Остання своєю присутністю в тексті не лише легітимізує приставку «техно» в жанровому визначенні, а й контрабандою протягує в нього деякі з важливих ідейних компонентів кіберпанку. Звісно, мова йде не про високі технології й низький рівень життя (цього наші автори поки що остерігаються), а про нездатність відрізнити реальний світ від вигаданого. Тема не нова, її це, як мінімум, Кальдерон розробляв, проте в масовій свідомості ця ідея найбільше асоціюється з «Матрицею».

«De Profundis» орієнтовано насамперед на підліткову аудиторію. Не варто обманюватися, що персонажі дорослі: їхні міркування про самоідентифікацію, бунт проти батьків та амурні пригоди викличуть найбільше співчуття саме в старшокласників. Окрім того, авторка через пригодницький текст прагне підняти культурний рівень своїх читачів і актуалізувати класичну українську літературу; мовляв, Леся Українка — це не тільки «Contra Spem Spero», а і трагічна історія кохання до Сергія Мержинського. Любов Базь намагається показати, як особиста драма відбилася на творчості поетеси, щоби викликати у юнаків та дівчат інтерес до нашої літературної спадщини.

Щось подібне робив Ден Сіммонс у своїх «Гіперіонових піснях» — не впізнати у відомому фантасті колишнього вчителя неможливо. Звісно, Сіммонс був у цьому питанні вправнішим, ніж авторка «De Profundis», але паралель цікава.

Як і будь-який роман виховання, усі пригодницькі та романтичні лінії «De Profundis» мають на меті лиш одне — показати шлях людини до гармонії та прийняття світлих і темних сторін власної душі. Постаючи то оркинею Кайт з онлайн-гри «Битва семи королівств», то таємничою знахаркою Катажиною доби хрестових походів, то магічно прокачанною черницею Катрін, дівчина поступово йде до усвідомлення, що її головний ворог — вона сама, страх і невіра у власні сили.

Шкода тільки, що іноді це подається надто прямолінійно. Історії бракує півтонів, а відсутність справжнього драматизму та наївні й надміру пафосні міркування про всепереможну силу любові дуже спрощують роман. Недоліком також є і позбавлена недоліків героїня. Попри те, що Катерина зовсім не схожа на класичну принцесу в біді (таку роль у романі відведено всім чоловічим персонажам, які б вічно скніли в пітьмі буденності, якби не зустріч із дивом у спідниці), вона радше скидається на типову Мері-Сью. А за долею таких персонажів зовсім не цікаво стежити.

«De profundis» — дебют авторки у великій прозі, і він видає в Любові Базь талановитого літературознавця, але поки що недостатньо досвідченого письменника. Роман схожий на збірку есеїв про естетичні та творчі орієнтири, проте потужностей для повнокровної та багатопланової історії бракує. Відомий актор, а також бакалавр мистецтв з англійської літератури Девід Духовни свого часу зазначав, що філологічна освіта вчить аналізувати твори, але вона майже не пояснює, як їх писати. Йому в житті дуже допомогла робота над серіалом «Цілком таємно». Саме там він відточував літературні навички, вряди-годи долучаючись до написання сценаріїв. Потім це дозволило йому заявити про себе не тільки як про талановитого актора, а і як вправного письменника.

Хочеться, аби й Любові Базь трапився свій, подібний до «Цілком таємно», проект. Потенціал є.

**Анатолій Пітик
та Катерина Пітик, Київ**